

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Gabriela Vampolová

Právní postavení rodičů při osvojení

Rigorózní práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Ondřej Frinta, Ph.D.

Katedra: Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30. 11. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 228 607 znaků včetně mezer.

Mgr. Gabriela Vampolová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala doc. JUDr. Ondřejovi Frintovi, Ph.D., za jeho čas, cenné rady a vstřícnost při vedení této diplomové práce. Poděkovat bych chtěla i mé rodině za podporu nejen při psaní této práce, ale po dobu celého studia.

Obsah

Úvod	1
1 Rodina	3
2 Poměry mezi rodiči a dítětem	4
2.1 Rodičovství	4
2.2 Mateřství	4
2.2.1 Porod a registrace dítěte	6
2.2.2 Asistovaná reprodukce	6
2.3 Otcovství	6
2.3.1 Určení otcovství	6
2.3.2 Domněnka otcovství manžela matky	8
2.3.3 Domněnka otcovství dítěte narozeného po zahájení řízení o rozvod	9
2.3.4 Domněnka otcovství dítěte narozeného z umělého oplodnění	10
2.3.5 Domněnka otcovství založeného souhlasným prohlášením	10
2.3.6 Domněnka otcovství muže, který s matkou dítěte souložil v rozhodné době	12
2.3.7 Popření otcovství	12
2.3.8 Skutkové podstaty popření otcovství	14
3 Povinnosti a práva rodičů vůči dítěti	16
3.1 Statusová práva	16
3.2 Práva osobní povahy a práva spojená s osobností dítěte	17
3.3 Rodičovská odpovědnost	18
3.3.1 Pojem rodičovská odpovědnost	19
3.3.2 Nositelé a vykonatelé rodičovské odpovědnosti	20
3.3.3 Obsah rodičovské odpovědnosti	21
3.3.4 Povinnosti a práva tvořící rodičovskou odpovědnost	21
3.3.4.1 Péče o dítě a ochrana dítěte	21
3.3.4.2 Osobní styk s dítětem	22
3.3.4.3 Zajišťování výchovy a vzdělání dítěte	23
3.3.4.4 Určení místa bydliště dítěte	24
3.3.4.5 Zastupování dítěte a péče o jmění dítěte	25
3.4 Vyživovací povinnost a právo na výživné	26
3.5 Povinnosti a práva dětí vůči rodičům	26
4 Právní postavení rodičů při osvojení	28
4.1 Pojem osvojení	28
4.1.1 Osvojení úplné a neúplné	29
4.2 Osvojení zletilého	29

4.2.1	Pojem „Zletilá osoba“ ve smyslu osvojení	30
4.2.2	Osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého	30
4.2.3	Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého	32
4.3	Osvojení nezletilého	33
4.3.1	Pojem „nezletilá osoba“ ve smyslu osvojení	33
4.3.2	Podmínky osvojení nezletilého	33
5	Změna právního postavení rodičů při osvojení	35
5.1	Souhlas s osvojením	35
5.2	Souhlas osvojovaného dítěte	35
5.2.1	Forma souhlasu a poučení dítěte před udělením souhlasu s osvojením	36
5.2.2	Souhlas dítěte mladšího 12 let	37
5.2.3	Odvolání souhlasu	38
5.3	Souhlas rodičů	39
5.3.1	Náležitosti právního jednání rodiče	40
5.3.2	Poučení před udělením souhlasu s osvojením	41
5.3.3	Souhlas rodiče, který nenabyl plné svéprávnosti	41
5.3.4	Souhlas rodiče, který byl omezen na svéprávnosti	44
5.3.5	Časové omezení poskytnutí souhlasu rodiče	45
5.3.6	Konkrétní a blanketní souhlas	45
5.3.7	Zánik účinnosti	47
5.3.8	Odvolání souhlasu	48
5.4	Osvojení bez souhlasu rodiče	49
5.4.1	Objektivní důvody	49
5.4.2	Subjektivní důvod	51
5.4.3	Opuštění místa, kde se rodič zdržoval	52
5.4.4	Nahrazení souhlasu rodiče	54
5.4.5	Utajené porody	55
5.5	Souhlas manžela	56
5.6	Role rodičů při péči před osvojením.....	56
5.6.1	Osobní péče budoucího osvojitele, tzv. okamžitá péče	56
5.6.2	Přeměna péče budoucích osvojitelů na péči před osvojením	59
5.6.3	Péče před osvojením	60
5.6.4	Pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti	62
5.7	Rozhodnutí o osvojení a jeho vliv na právní postavení rodičů.....	64
5.7.1	Ochrana putativního otce	65
5.7.2	Ochrana příbuzných dítěte	66
5.7.3	Zánik příbuzenského poměru	67

5.7.4	Osvojení dítěte, které je rodičem	70
5.7.5	Změna příjmení osvojence ex lege	70
5.7.6	Povinnost informovat osvojence o osvojení	71
5.7.7	Utajení osvojení	71
5.7.8	Právo dítěte seznámit se spisem	72
5.8	Následky zrušení osvojení na právní postavení rodičů	72
5.8.1	Zrušení osvojení	72
5.8.2	Změna příbuzenského poměru	74
5.8.3	Příjmení osvojence po zrušení osvojení	75
5.8.4	Opětné osvojení osvojence	75
5.8.5	Přeměna zrušitelného osvojení na nezrušitelné na základě rozhodnutí	75
6	Právní postavení rodičů při osvojení v Německu	77
6.1	Základní pojmy	78
6.2	Podmínky osvojení	78
6.3	Následky osvojení nezletilého	83
6.4	Shrnutí	83
	Závěr	85
	Seznam zkratk	I
	Seznam použitých zdrojů	II
	1. Seznam použité literatury	II
	2. Seznam použitých právních předpisů	IV
	3. Seznam ostatních zdrojů	IV
	Abstrakt	VI
	Klíčová slova	VII
	Abstract	VIII
	Key words	IX

Úvod

Rodiče v životě dítěte hrají nepostradatelnou roli, svým jednáním ovlivňují ať již úmyslně, či neúmyslně nejen postoje a názory dítěte, ale do jisté míry i podobu jeho budoucího života. Rodiče často určují cíle, kterých chce dítě poté dosáhnout, učí ho různým dovednostem, pomáhají mu vytvořit představu o tom, co lze považovat za správné, a co nikoli, a zároveň, a to především, mu dávají nepodmíněnou lásku, pocit bezpečí a pomoci. Nejen z těchto důvodů je v českém právním řádu považován vztah rodič–dítě za základní statusový vztah, jehož obsahem jsou vzájemné povinnosti a práva a od kterého se zprostředkovávají další příbuzenské vztahy.

Někteří rodiče však nechtějí zaujímat v životě dítěte takto důležité postavení, projevují o dítě žádné či minimální zájem a setrvání v takovém vztahu by pro dítě mohlo mít velmi nepříznivé důsledky. Na druhé straně v současné době stoupá počet partnerů, kteří mají problém s početím dítěte přirozenou cestou. Zároveň je ve společnosti stále častějším jevem odkládání početí dítěte na pozdější dobu, kdy ale pro matku může být mnohdy těhotenství ve vyšším věku zdravotně nebezpečné, proto jsou partnery hledány jiné způsoby, jak získat vytoužené dítě. Pro tyto situace upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, jako jedno z možných řešení právní institut osvojení, prostřednictvím kterého dochází k přijetí cizí osoby za vlastní.

Hlavním cílem mé práce je analýza právního postavení rodičů při osvojení v současné právní úpravě. Vymezeného cíle nelze dle mého názoru dosáhnout bez pochopení právního postavení rodičů před osvojením, proto se na začátku své práce zaměřím především na zodpovězení otázek, koho lze podle naší právní úpravy označit za rodiče a jaké povinnosti a práva má ze zákona rodič vůči dítěti. Poté se již ve své práci budu plně věnovat právnímu institutu osvojení, v rámci kterého si kladu za cíl zodpovědět tyto otázky: Jakým způsobem se mění právní postavení rodičů při osvojení? Dochází osvojením pouze k jedné změně právního postavení rodičů, nebo lze v průběhu osvojení spatřovat více okamžiků, kdy se právní postavení rodičů vůči dítěti oslabuje, a v jakém smyslu? Občanský zákoník upravuje dva typy osvojení, a to osvojení zletilého a osvojení nezletilého. Pro analýzu právního postavení rodičů při osvojení jsem se rozhodla mimo jiné rovněž z toho důvodu, že již ve své diplomové práci jsem se tématem osvojení zabývala. V diplomové práci s názvem „Neúplné osvojení a jeho právní následky“ jsem však analyzovala právní úpravu osvojení zletilého a porovnávala právní následky tohoto typu osvojení s následky osvojení nezletilého, proto v této práci nebude osvojení zletilého věnována příliš velká pozornost a budu se věnovat primárně osvojení nezletilého. Z problematiky osvojení se nejvíce zaměřím na podmínku

prohlášení souhlasu rodiče s osvojením, která je z pohledu právního postavení rodičů zásadní. Až na zákonem vymezené případy nelze osvojit dítě bez souhlasu rodičů, nenastane-li však ani jedna z výjimek, kdy není k osvojení potřeba souhlasu rodičů, ovlivní rodiče svým udělením, či neudělením souhlasu, jaká bude jejich role v budoucím životě dítěte.

V rámci analýzy problematiky právního postavení rodičů při osvojení se pokusím naznačit, zda lze v některých aspektech právní úpravy spatřovat jisté právní nedostatky či úskalí při její aplikaci. Pokud ano, pokusím se navrhnout jejich možná řešení. Zároveň v této souvislosti nastíním odlišné názorové postoje k různým právním institutům, které zastávají odborníci v komentářových literaturách.

V úplném závěru své práce se budu zabývat tím, jak je právní postavení rodičů při osvojení upraveno v německé právní úpravě, tedy konkrétně v německém občanském zákoníku „*Bürgerliches Gesetzbuch*“. Německou právní úpravu této problematiky jsem si vybrala z toho důvodu, že právní úprava mnoha českých právních institutů byla právě německou právní úpravou výrazně ovlivněna a zákonodárce ji často užívá jako jeden z inspiračních zdrojů. Ve své práci nebudu podrobně analyzovat německou právní úpravu, ale zaměřím se na klíčové aspekty vztahující se k právnímu postavení rodičů a především na právní instituty, které jsou v této souvislosti odlišné od české právní úpravy, abych je mohla podrobit vzájemné komparaci za účelem možného doporučení *de lege ferenda*.

1 Rodina

Na rodinu lze nahlížet z pohledu právního, psychologického nebo sociologického. Hlavním účelem rodiny byla odedávna výchova dítěte a péče o něj. Současná právní úprava neobsahuje žádnou definici pojmu „rodina“. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen OZ), však v počátečním ustanovení, konkrétně v ustanovení § 3 odst. 2, písm. b), vyjadřuje, že rodina požívá zvláštní zákonné ochrany, která je jednou ze zásad soukromého práva. I zákon č. 2/1993 Sb., Listiny základních práv a svobod (dále jen LZPS), obsahuje ve svém čl. 32, že rodina a rodičovství jsou pod ochranou zákona.

Vymezení samotného pojmu rodina je dlouhodobým problémem ve společenských vědách. Existuje mnoho různých definic rodiny. Rodina je především charakterizována z hlediska svého postavení ve společenském systému a z hlediska vazeb, sociálních funkcí a základních sociálních procesů v rodině probíhajících.¹

Rodinu lze vymezit jako životní společenství založené na manželství nebo obdobném lidském svazku a tvoří ji ti, kteří žijí společným způsobem života, jsou si blízcí, mnohdy spolu bydlí, vzájemně si pomáhají, mají mezi sebou nejen citová, intimní pouta, ale i další osobní či majetkové vazby vyplývající z osobního stavu anebo z faktického svazku a vzájemných závazků.²

Dle mého názoru rodinu tvoří osoby, mezi kterými je vytvořeno hlubší pouto než mezi lidmi, kteří utváří jiný než rodinný vztah. Rodina by především měla zajišťovat pocit bezpečí, sounáležitosti, podpory, porozumění, pomoci, vzájemného pochopení, zároveň stanovuje hodnoty a formuje názory. Za rodinu tak lze dle mého názoru označit jakékoli společenství, které naplňuje tyto znaky.

¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Rodinné právo. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-11130, str. 3.

² HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Rodinné právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7, str. 5.

2 Poměry mezi rodiči a dítětem

2.1 Rodičovství

Aby bylo možné analyzovat právní postavení rodičů při osvojení, je nutné nejdříve vymezit možné významy pojmu „rodičovství“. Rodičovství lze primárně chápat jako vztah mezi rodiči a dětmi, ale zároveň i jako osobní stav, kdy je určitá osoba rodičem.

Rodičovství ve světle prvotního významu, tedy jako vztah mezi rodičem a dítětem, lze dále rozdělit na vztahy dílčí, a to na mateřství, tj. vztah mezi matkou a dítětem, a otcovství, tj. vztah mezi otcem a dítětem.³ Vztah mezi rodičem a dítětem lze interpretovat třemi možnými způsoby. První způsob interpretace je založen na přirozeném neboli biologickém základě a mluvíme tak o biologickém rodičovství. Tato interpretace je člověku dle mého názoru nejbližší a nejvíce přirozenější, jelikož matkou dítěte je zde žena, která dítě porodila, a otcem je muž, který dítě s matkou počal.

Za rodiče však můžeme považovat i ty osoby, které dítě vychovávají, aniž by toto dítě společně počali. V takovém případě hovoříme o rodičovství sociálním, kdy se rodiče k dítěti chovají, jako by bylo jejich biologicky vlastní, třebaže ve skutečnosti tomu tak není, resp. být nemusí.⁴

V neposlední řadě lze chápat rodičovství v právním slova smyslu, kdy odpověď na otázku, kterou ženu a kterého muže lze označit za matku a otce dítěte, nalezneme v právních normách. Na základě těchto právních norem vzniká mezi určitou ženou a dítětem vztah matka–dítě, jehož obsahem jsou vzájemná práva a povinnosti. Obdobně tomu tak je v případě vztahu otec–dítě. Jinak řečeno, jenom ta žena, kterou právní norma určí za matku, a jenom ten muž, kterého právní norma určí za otce, mají právní postavení rodiče a jenom tyto osoby nesou povinnosti a práva, které zákon s rodičovstvím spojuje.⁵

2.2 Mateřství

Mateřství je upraveno v ustanovení § 775 OZ, ve kterém je uvedeno, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Mateřství jako právní vztah mezi dítětem a matkou představuje základní

³ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8, str. 69.

⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit., str. 69.

⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit., str. 69–70.

statusový poměr, jelikož umožňuje dále zakládat otcovství.⁶ Oba rodiče zprostředkují vztah i k dalším příbuzným, např. k prarodičům, sourozencům atd.

Předmětné ustanovení o určení mateřství je kogentní normou, od které se nelze odchýlit ani jednostranně, např. tzv. vzdáním se dítěte, jeho opuštěním, neprojevováním zájmu apod., nelze tak učinit ani smluvně.⁷ Porušení uvedené právní normy je sankcionováno v souladu s ustanovením § 1 odst. 2, OZ, absolutní neplatností⁸, jelikož jsou mimo jiné zakázána taková ujednání porušující právo týkající se postavení osob.⁹ K neplatnosti takového jednání soud přihlíží *ex offio*¹⁰.

Ačkoli se může zdát, že daná právní úprava je až příliš jednoduchá, je zcela výstižná. Česká právní úprava mateřství zcela ctí římskoprávní zásadu *mater semper certa est*, tedy matka je vždy jistá. Tato zásada je v českém prostředí tradičně považována za základ pro vytvoření statusového poměru mezi matkou a dítětem.¹¹ Po staletí však byla tato zásada považována za natolik samozřejmou a nezpochybnitelnou, že nebyla ve psaném právu výslovně upravena.¹² K psané úpravě této zásady došlo v roce 1998 tzv. velkou novelou zákona č. 94/1963 Sb., zákona o rodině (dále jen ZOR). Touto novelou bylo upraveno mateřství v ustanovení § 50a.¹³ Z důvodu čím dál tím více využívané asistované reprodukce bylo v zájmu zvýšení právní jistoty vyjádřit toto pravidlo výslovně, proto byla přijata výslovná úprava mateřství v našem právním řádu.¹⁴

Na okraj je vhodné zmínit, že mohou nastat situace, kdy bude mateřství sporné. Ačkoli tak neplyne z OZ, lze tuto skutečnost dovodit z procesního práva, konkrétně z ustanovení § 80 zákona č. 99/1963 občanského soudního řádu (dále jen OSŘ).¹⁵ V praxi si lze představit dvě situace, kdy bude mateřství sporné. Může se jednat o maternitní spor buď pozitivní, či negativní.¹⁶ V prvním případě určitá žena tvrdí, že není v matrice zapsána jako matka dítěte, přestože ona konkrétní dítě

⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ. Lenka a kol. Rodinné právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7, str. 127.

⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. Komentář k § 775. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. Praha: C. H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-503-9, str. 507.

⁸ Absolutní neplatnost nastává bez dalšího, tj. bez jakéhokoli právního aktu koholi, ať osoby, ať orgánu veřejné moci, v případech, kdy to OZ výslovně stanoví.

⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ. Lenka a kol., op. cit., str. 127.

¹⁰ Ex offio znamená z moci úřední, z úřední povinnosti.

¹¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, op. cit., str. 508.

¹² ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 73.

¹³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, op. cit., str. 508.

¹⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit., str. 73.

¹⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit., str. 76.

¹⁶ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit., str. 76.

porodila. Ve druhém naopak určitá žena tvrdí, že ačkoli je zapsána v matrice jako matka dítěte, není to ona, kdo konkrétní dítě porodil.

2.2.1 Porod a registrace dítěte

Jak již bylo mnohokrát uvedeno, v souladu se současnou právní úpravou je matkou dítěte ta žena, která ho porodila. Porodem se rozumí oddělení dítěte od mateřského těla.¹⁷ Jelikož představuje mateřství jako právní vztah mezi dítětem a matkou základní statusový poměr, je třeba dítě po porodu řádně registrovat, aby tento statusový poměr byl oficiálně zaznamenán. Kým, kdy a jakým způsobem má být oznámeno matričnímu řadu narození dítěte, je upraveno v zákoně č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen MatrZ.).

2.2.2 Asistovaná reprodukce

Jak již bylo uvedeno na začátku této práce, zvyšující se počet těhotenství pomocí asistované reprodukce byl důvodem pro výslovnou úpravu mateřství v právním řádu, proto bych se chtěla o asistované reprodukci okrajově zmínit.

Právní úprava v občanském zákoníku používá užší termín umělé oplodnění, a to jen v souvislosti s právní úpravou otcovství, jak bude dále uvedeno. Asistovaná reprodukce znamená dárcovství ženských zárodečných buněk neboli vajíček. Tato problematika však není občanským zákoníkem v souvislosti s právní úpravou mateřství nijak regulována. Právní matkou dítěte je žena, která dítě porodila, bez ohledu na dárcovství vajíčka. Určujícím momentem je i v případě asistované reprodukce porod dítěte. Právní mateřství je tak totožné s mateřstvím biologickým s tím, že došlo-li k dárcovství vajíček, je genetické mateřství irelevantní.¹⁸

2.3 Otcovství

2.3.1 Určení otcovství

Dalším neméně důležitým statusovým vztahem dítěte je vztah mezi ním a otcem. Otcovství jako statusový vztah je zprostředkováno matkou, proto lze otcovství určit teprve tehdy, je-li určeno

¹⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Rodinné právo. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7, str. 127.

¹⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. Komentář k § 775. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 487.

mateřství. Současná právní úprava obsažená v ustanovení § 776 a násl. OZ je založena na systému vyvratitelných domněnek, které vycházejí z pravděpodobnosti. Otcovství bylo po staletí možné určovat jen na základě nepřímých skutečností, jednalo se tak vždy o pravděpodobnost, že určitý muž je otcem daného dítěte, nikoli o jistotu.¹⁹ Na rozdíl od zásady mateřství tak můžeme o otcovství říci, že otec je vždy nejistý, *pater semper incertus est*, jak pravila již římskoprávní zásada.

System domněnek je koncipován v právním řádu takovým způsobem, aby byl otcem určen muž, který je zároveň nejpravděpodobněji biologickým otcem dítěte.²⁰ V souvislosti s domněnkami otcovství je nutné si uvědomit, že byly konstruovány v dobách, kdy legitimita manželského dítěte byla velmi vysoce ceněna a kdy byly metody asistované reprodukce i paternitních testů v úplných začátcích.²¹ Uvádí-li se ale dnes, že vzhledem k možnostem přesného stanovení genetického původu pomocí testů DNA je systém domněnek překonaný či zastaralý, je takové názory třeba odmítnout jako zjednodušující a schematizující.²² Určení otcovství pomocí domněnek je mimořádně efektivní, tedy jednoduché, rychlé, nevyvolávající potřebu velkých nákladů a především ve většině případů dopadající právě na muže, který je skutečně biologickým otcem dítěte.²³

Jak již bylo řečeno, domněnky otcovství jsou vyvratitelné, jelikož jsou založeny pouze na určité míře pravděpodobnosti, proto nelze vyloučit, že v konkrétním případě bude situace odlišná od stavu, který předpokládá domněnka.²⁴ Tato skutečnost je však v psaném právu reflektována tím, že je upraveno popření otcovství. V těchto sporných případech najdou moderní metody určování otcovství pomocí testu DNA své plné uplatnění.

Závěrem je nutné zdůraznit, že jejich pořadí v právní úpravě není nahodilé a mají subsidiární povahu, proto je vždy nutné v konkrétním případě zkoumat, zda se neuplatní domněnka v pořadí předcházejícím, neuplatní-li se, lze postoupit k následující domněnce.²⁵

¹⁹ FRINTOVÁ, Dita. Komentář k § 776. IN ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 285.

²⁰ FRINTOVÁ, Dita, op. cit., str. 285.

²¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. Komentář k § 775. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 521.

²² ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 77.

²³ FRINTOVÁ, Dita, op. cit., str. 285.

²⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol, op. cit., str. 77.

²⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol, op. cit., str. 78.

2.3.2 Domněnka otcovství manžela matky

Domněnka otcovství manžela matky je první domněnkou otcovství, která je upravena v občanském zákoníku, a to konkrétně v ustanovení § 776. Má se za to, že otcem dítěte je manžel matky v případě, že se dítě narodí v době od uzavření manželství do uplynutí třicátého dne poté, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, anebo poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného.

Z uvedeného ustanovení vyplývá, že se domněnka bude plně aplikovat na případy, kdy bude manželství prohlášeno za neplatné, jelikož trpí některou ze zákona upravených vad, nikoli však na manželství zdánlivé. Předmětná právní úprava bude aplikována i v takových případech, kdy manželství zaniklo, a to buď smrtí jednoho či obou manželů, nebo rozvodem. A v neposlední řadě se tato domněnka otcovství uplatní v situacích, kdy byl manžel matky prohlášen za nezvěstného. Za nezvěstného člověka může soud prohlásit takovou osobu, která opustila své bydliště a nepodala o sobě zprávu a není o ní známo, kde se zdržuje. Řízení o prohlášení za mrtvého je upraveno v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (ZŘS), konkrétně § 50 a násl. Dospěje-li soud k závěru, že byly splněny všechny zákonem upravené podmínky, vydá konstitutivní²⁶ rozsudek, jehož výrokem prohlásí člověka, tedy jednoho z manželů, za mrtvého a zároveň určí den, který nezvěstný člověk nepřežil. Manželství tak zaniká zpětně dnem, který je v rozsudku uveden jako den smrti. Zároveň však u všech výše uvedených případů musí být splněna i časová podmínka, která je v daném ustanovení upravena.

V souladu s první domněnkou svědčí otcovství manželovi matky *ex lege*²⁷ vždy, kdy jsou naplněny předpoklady, které jsou upravené v předmětném ustanovení občanského zákoníku. Určení otcovství podle této domněnky má co nejdříve vyřešit statusové poměry dítěte, které mají pro dítě zásadní význam, jelikož především prostřednictvím svých rodičů se dítě stává příbuzným se svými prarodiči, sourozenci a dalšími příbuznými.²⁸ Určení příbuzenství je významné nejen po právní stránce, ale především i z hlediska citového zázemí. Ačkoli by bylo ideálním stavem, kdyby takto určený status dítěte byl již konečný, nelze vyloučit, že mohou nastat vážné důvody pro jeho

²⁶Konstitutivní rozhodnutí je takové rozhodnutí, které má hmotněprávní i procesněprávní důsledky. Tímto rozhodnutím práva nebo povinnosti, které tu dříve nebyly vznikají, mění se nebo zanikají.

²⁷*Ex lege* latinsky znamená ze zákona.

²⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. Komentář k § 775. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 607-608.

změnu. V takovém případě by měly spory ohledně statusu dítěte být vyřešeny co nejdříve, aby sociální vazby dítěte nebyly ještě plně rozvinuty.²⁹

Ve druhém odstavci je upravena zvláštní situace, v níž na jedno dítě dopadá tatáž domněnka dvakrát.³⁰ Jde o situaci, kdy by domněnka svědčila bývalému manželovi matky, jelikož se dítě narodilo před uplynutím třetího dne poté, co předchozí manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, a zároveň svědčí v pořadí druhému manželovi matky proto, že se dítě narodilo za trvání tohoto manželství. Pro tento specifický případ je stanoveno, že domněnka otcovství dopadne na toho muže, který se ženou uzavřel manželství v pořadí druhé, tj. za muže, za něhož je matka provdána v době, kdy došlo k narození dítěte.³¹

2.3.3 Domněnka otcovství dítěte narozeného po zahájení řízení o rozvod

Domněnka otcovství upravená v ustanovení § 777 OZ určuje, že narodí-li se dítě v době mezi zahájením řízení o rozvod manželství a třístým dnem po rozvodu manželství a manžel, popřípadě bývalý manžel matky, prohlásí, že není otcem dítěte, zatímco jiný muž prohlásí, že je otcem dítěte, má se za to, že otcem je tento muž, připojí-li se matka k oběma prohlášením. Obsahem předmětného ustanovení je pravidlo umožňující určení otcovství zároveň s popřením otcovství manžela, popř. bývalého manžela, probíhá-li řízení o rozvodu manželství.³²

Pokud bychom postupovali v souladu s první částí daného ustanovení, tedy narodí-li se dítě v době mezi zahájením řízení rozvod manželství a třístým dnem po rozvodu manželství, bylo by postupováno v souladu s první domněnkou a otcem dítěte by *ex lege* byl manžel, popřípadě bývalý manžel matky dítěte. Takto právně určené otcovství by však mnohdy neodpovídalo biologickému otcovství. Možné řešení, jak napravit nesoulad mezi právním a biologickým otcovstvím, by bylo uzavření nového manželství a otcovství by pak bylo určeno dle odstavce druhého § 776 OZ. V této souvislosti je nutné si uvědomit, že rozvodové řízení mnohdy trvá dlouhou dobu a nebylo by z důvodu běhu času možné, aby se dítě narodilo do pozdějšího manželství tak, aby se za otce dítěte mohl považovat skutečný otec dítěte jako pozdější manžel matky.³³ Z toho důvodu zákonodárce

²⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza, op. cit., str. 607–608.

³⁰ FRINTOVÁ, Dita. Komentář k § 776. IN ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 287.

³¹ FRINTOVÁ, Dita, op. cit., str. 287.

³² FRINTOVÁ, Dita, op. cit., str. 289–290.

³³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. Komentář k § 776. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 521.

nabízí zjednodušený postup, kdy *uno actu*³⁴ dojde k popření otcovství manžela či bývalého manžela matky a zároveň k určení otcovství jiného muže.³⁵

V druhém odstavci ustanovení § 777 OZ jsou upraveny požadavky na prohlášení. Zároveň je v předmětném ustanovení upraveno, že nelze určit otcovství tímto způsobem dříve, než rozsudek o rozvodu manželství nabude právní moci. V souladu s posledním odstavcem daného ustanovení bude postupováno obdobně³⁶ v případě řízení o neplatnosti manželství.

2.3.4 Domněnka otcovství dítěte narozeného z umělého oplodnění

Občanský zákoník ve svém ustanovení § 778 upravuje otcovství k dítěti, které je počato umělým oplodněním. K určení otcovství je nutné rozlišit, zda se dítě narodí matce provdané či neprovdané. V prvním případě, narodí-li se dítě v manželství, resp. v tzv. ochranné době tří set dnů, má se za to, že otcem dítěte je manžel matky podle první domněnky otcovství, byť tato situace není v zákoně výslovně upravena. V případě neprovdané matky se má za to, že otcem je ten muž, který dal k umělému oplodnění souhlas.

Ani v případě neprovdané, ani v případě provdané matky nemá genetický původ mužské zárodečné buňky žádný právní význam. V obou případech je nerozhodné, zda použitá zárodečná buňka pochází od manžela či druhá matky nebo od třetí osoby, tj. od dárce, tato skutečnost má určitý význam pouze z hlediska popírání otcovství.³⁷

2.3.5 Domněnka otcovství založeného souhlasným prohlášením

Další domněnka otcovství je obsažena v ustanovení § 779 OZ, které explicitně vyjadřuje subsidiaritu domněnek upravených občanským zákoníkem. Určení otcovství k dítěti souhlasným prohlášením matky a muže, který je takto určen otcem dítěte, lze aplikovat jen za předpokladu, že nedošlo k určení otcovství dle předchozích ustanovení. Určit otcovství podle této domněnky lze i ve vztahu k nenarozenému dítěti, je-li již počato.

V druhém odstavci předmětného ustanovení je uvedeno, že souhlasné prohlášení lze učinit osobně jak před soudem, tak před matričním úřadem. Činí-li prohlášení nesvéprávní nezletilí

³⁴ *Uno actu* znamená jedním činem, jedním aktem.

³⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVORÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 79.

³⁶ Podle Legislativní pravidel vlády čl. 41 odst. 1. slovo „obdobně“ ve spojení s odkazem na jiné ustanovení téhož nebo jiného předpisu vyjadřuje, že toto ustanovení se vztahuje na vymezené právní vztahy v plném rozsahu.

³⁷ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVORÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 80.

nesmí učinit souhlasné prohlášení o určení otcovství před matričním úřadem, resp. takové prohlášení by nevyvolalo zamýšlené následky a vůbec by se k němu nepřihlíželo. Jednalo by se o zdánlivé právní jednání^{38,39} Nezletilí, kteří nejsou plně svéprávní, musí učinit souhlasné prohlášení výhradně před soudem.

Skutkový základ této domněnky tvoří dva souhlasné projevy vůle, které v tomto případě vyvolávají závažné právní následky, které jsou statusového charakteru.⁴⁰ Z obou projevů vůle musí vyplývat shodná vůle o tom, že dotyčný muž je otcem dítěte.

V souvislosti s touto problematikou je nutné zmínit, že v souladu s ustanovením § 781 OZ nelze určit otcovství souhlasným prohlášením, pokud matka nemůže pro duševní poruchu posoudit význam svého jednání, nebo je-li opatření jejího prohlášení pojeno s těžko překonatelnou překážkou.

S touto domněnkou však vyvstává otázka, zda by takto určené otcovství mělo odpovídat otcovství biologickému. Byť není tato otázka výslovně řešena zákonem, shodují se hlavní reprezentativní komentáře na tom, že z povahy věci vyplývá zásadní požadavek, aby právní, biologické, resp. genetické a sociální rodičovství bylo v souladu.⁴¹

Králíčková uvádí názor, že i tato domněnka je založena na tom, aby otcovství určené v souladu s jejím zněním odpovídalo otcovství biologickému. V opačném případě by měl být aplikován právní institut osvojení, kde právní a biologické rodičovství není v souladu. Tento závěr Králíčková dovozuje i z dikce upravující příbuzenství jako vztah založený na pokrevním poutu či vzniklý osvojením. Shodný názor zastává i Zuklínová, jelikož se předpokládá, že ten, kdo prohlášení o svém otcovství činí, biologickým otcem zpravidla je. Dle mého názoru by mělo otcovství takto určené odpovídat biologickému, ztotožňuji se tak s názory komentářové literatury, nelze však vyloučit, že může dojít k založení právního otcovství, které nebude v souladu s biologickým otcovstvím.

³⁸ Zdánlivé právní jednání je takové, kde projev vůle, jenž se měl stát právním jednáním, je stížen některou z vad uvedených v ustanovení § 551–553 OZ.

³⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. Komentář k § 779. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 521.

⁴⁰ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 81.

⁴¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. Komentář k § 779. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 535.

2.3.6 Domněnka otcovství muže, který s matkou dítěte souložil v rozhodné době

Poslední možností, jak určit otcovství k dítěti, není-li otcovství k dítěti určeno podle žádné z předchozích domněnek, je soudní rozhodnutí. Tato domněnka určení otcovství je uvedena v ustanovení § 783 OZ, na základě které může matka, dítě i muž, který tvrdí, že je otcem, navrhnout, aby otcovství určil soud.

Skutkovým základem této domněnky je soulož s matkou dítěte v době, která se v teorii i praxi označuje jako „doba rozhodná“ či „doba kritická“⁴². Za kritickou dobu je v souladu s druhým odstavcem ustanovení § 783 OZ považována doba, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dní. Uvedená kritická doba by nebyla rozhodná v případě, že by otcovství muže, který je touto domněnkou považován za otce, bylo vyloučeno závažnými okolnostmi.

Jakmile bude prokázáno, že k souloži v této době došlo, uplatní se v daném řízení tato domněnka otcovství a vzniká překážka věci rozhodnuté, *res iudicata*, takže není možné takto určené otcovství popírat.⁴³ Okamžikem, kdy nabude rozsudek právní moci, vzniká statusový právní poměr mezi otcem a dítětem.⁴⁴

2.3.7 Popření otcovství

V souvislosti s určením otcovství upravuje občanský zákoník také popření otcovství. V případě sporů o popření otcovství se často střetávají dvě protichůdné hodnoty: zájem na stabilitě statusových vztahů na straně jedné a zájem na souladu mezi rodičovstvím právním a biologickým.⁴⁵

Jak již bylo uvedeno, vztah mezi dítětem a rodiči je důležitým statusovým vztahem, od kterého se určují další příbuzenské vztahy. V případě, že tedy dojde k úspěšnému popření otcovství, projeví se tato zásadní změna nejen na statusových poměrech matky, otce, dítěte ale i dalších příbuzných. Proto jsou zákonem explicitně upraveny lhůty, ve kterých k popření může dojít. Kdyby tomu tak nebylo, mohlo by k popření otcovství dojít v podstatě kdykoli za života dítěte, což by mělo

⁴² ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 82.

⁴³ FRINTOVÁ, Dita. Komentář k § 783. IN ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVÁ a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 289-290.

⁴⁴ FRINTOVÁ, Dita, op. cit., str. 289-290.

⁴⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 84.

negativní dopad převážně na dítě, zejména nezletilé, které by tak ztratilo jistotu a stabilitu, kterou mu doposud utvářely příbuzenské poměry. Soud může na návrh matky či otce dítěte zmeškání prekluzivní lhůty prominout, ale jen v takovém případě, vyžaduje-li to zájem dítěte a veřejný pořádek.⁴⁶

Z uvedeného ustanovení vyplývá, že návrh na popření může podat otec a matka. Dítě tedy právo na popření otcovství, narozdíl od práva podat návrh na určení otcovství, nemá.⁴⁷

V ustanovení § 785 OZ je upraveno popěrné právo otce, který může návrh podat do šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech základajících důvodnou pochybnost, že je otcem dítěte, které se narodilo jeho manželce. Jedná se o lhůtu subjektivní. Zároveň je v předmětném ustanovení uvedeno, že otec může popřít své otcovství nejpozději do šesti let od narození dítěte. V takovém případě mluvíme o lhůtě objektivní. Právo popírat otcovství zaniká uplynutím subjektivní lhůty, avšak nejpozději uplynutím lhůty objektivní.⁴⁸ Pakliže však popře pozdější manžel své otcovství k dítěti matky znovu provdané, počíná lhůta k popření otcovství dřívějšího manžela dnem následujícím poté, kdy se dozvěděl o rozhodnutí, jak je upraveno v ustanovení § 788 OZ.

Zásadně platí, že ustanovení o popření otcovství manželem matky se obdobně aplikují v případě, kdy otcovství manžela popírá matka.⁴⁹ Odlišně je však upravena lhůta, ve které matka může popřít otcovství. Matka může otcovství svého manžela popřít pouze do šesti měsíců od narození dítěte, jak je upraveno v ustanovení 789 OZ. Krátká lhůta zde vychází z toho, že matka s jistotou ví, zda kromě manžela nepřichází jako otec dítěte v úvahu ještě jiný muž.⁵⁰

Popěrné prekluzivní lhůty jsou lhůtami hmotněprávními. Neuplatní-li manžel matky své právo na popření otcovství v popěrných prekluzivních lhůtách, jeho právo popírat své otcovství k dítěti zanikne, ačkoli tak není zákonem výslovně uvedeno.⁵¹

Poté co rozsudek o popření otcovství nabude právní moci, bude tato statusová změna vyznačena v matriční knize narození, ve které je dítě evidováno. Tento nový statusový stav bude

⁴⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ. Lenka a kol. Rodinné právo. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7, str. 139.

⁴⁷ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit., str. 84.

⁴⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ. Lenka a kol. Rodinné právo. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7, str. 139.

⁴⁹ FRINTOVÁ, Dita. Komentář k § 788. IN ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 324.

⁵⁰ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 84.

⁵¹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit. str. 539.

závazný pro každého, zejména i pro rodiče bývalého matrikového otce, jeho další děti atd. Jedná se o konstitutivní rozsudek s účinky *ex nunc*⁵², jak vyplývá z ustanovení § 895.⁵³

2.3.8 Skutkové podstaty popření otcovství

První skutková podstata popření otcovství je upravena v ustanovení 786 odst. 1 OZ, narodí-li se dítě mezi sto šedesátým dnem od uzavření manželství a třístým dnem po jeho zániku nebo po prohlášení za neplatné, lze otcovství popřít jen tehdy, je-li vyloučeno, aby manžel matky byl otcem dítěte. Aby bylo popření otcovství úspěšné, musí být dokázáno, že je otcovství konkrétního muže vyloučené. Důkazní břemeno musí unést ten, kdo otcovství popírá, většinou manžel matky.⁵⁴

Ten může uvést, že s matkou dítěte v rozhodné době vůbec nesouložil, pokud s ní však v tzv. kritické době souložil, bude nutné tvrdit, že nemohl dítě zplodit, buď proto, že je neplodný, anebo proto, že jeho otcovství vylučují jiné závažné okolnosti.⁵⁵ Skutečností vylučující otcovství je především negativní výsledek rozboru DNA ve znaleckém posudku, ale může jít také o doloženou neplodnost daného muže atp.⁵⁶ V případě, že se dítě narodilo až poté, co bylo zahájeno řízení o rozvod, může být otcovství popřeno prohlášením v souladu s ustanovením § 777 OZ, jak bylo již výše uvedeno.

Další skutková podstata spočívá v situaci, kdy se dítě narodí před sto šedesátým dnem od uzavření manželství, jak je upraveno v druhém odstavci předmětného ustanovení. V takovém případě postačí k tomu, aby se nemělo za to, že otcem dítěte je manžel matky, popře-li manžel matky své otcovství. Uvedené neplatí, pokud souložil manžel matky s matkou dítěte v době, od níž do narození dítěte neprošlo méně než sto šedesát a více než tři sta dní, nebo věděl-li při uzavření manželství, že je těhotná. Pokud tomu tak bude, bude jeho návrh na popření otcovství úspěšný jen tehdy, prokáže-li se, že je vyloučeno jeho otcovství k dítěti. Bude na manželovi, aby podal důkaz vylučující jeho otcovství tak, jako by to musel učinit v situaci upravené první skutkovou podstatou.⁵⁷

⁵² *Ex nunc* znamená, že účinky rozhodnutí nastávají od nynějška.

⁵³ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit. str. 542.

⁵⁴ FRINTOVÁ, Dita. Komentář k § 790. IN ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVÁ a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 324.

⁵⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 544.

⁵⁶ FRINTOVÁ, Dita, op. cit., str. 324.

⁵⁷ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit., str. 85.

Třetí skutková podstata, uvedená v ustanovení § 787 OZ, řeší popření otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění. Otcovství v takovém případě nelze popřít k dítěti narozenému v době mezi sto šedesátým dnem a třicátým dnem od umělého oplodnění provedeného se souhlasem manžela matky, nebo se souhlasem jiného muže, když není matka vdaná. Jedinou výjimkou, kdy lze otcovství k takto narozenému dítěti popřít, je situace, kdy matka otěhotní nikoli z umělého oplodnění, ale jinak, např. namísto z umělého oplodnění otěhotní přirozenou cestou.⁵⁸

I v případě určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů lze popřít otcovství, ale jen pokud je vyloučeno, že by mohl být daný muž otcem dítěte. Uvedené je upraveno v ustanovení § 790 OZ, ve kterém je obsažena i lhůta popření. K popření musí dojít do šesti měsíců ode dne, kdy bylo otcovství souhlasným prohlášením určeno, jestliže k určení otcovství došlo před narozením dítěte, neskončí lhůta dříve než šest měsíců po jeho narození.

Na závěr je vhodné uvést, že soud může v souladu s ustanovením § 793 OZ bez návrhu zahájit řízení o popření otcovství, ale pouze v případě, že jde o popření otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů, avšak takto určený otec jím být nemůže. Soud tak může učinit v případě, že to vyžaduje zřejmý zájem dítěte. Zásah soudu tak přichází v úvahu tehdy, má-li se poskytnout ochrana základním lidským právům dítěte v situaci, kdy je podezření, že určení otcovství souhlasným prohlášením učiněným vědomě je v rozporu s biologickou realitou a je součástí nezákonné manipulace s dítětem, ať už jde např. o snahu obejít náročný proces mezinárodního osvojení či o snahu zavléci dítě do ciziny z různých zjištěných důvodů.⁵⁹

⁵⁸ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVORÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit., str. 76.

⁵⁹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVORÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 88.

3 Povinnosti a práva rodičů vůči dítěti

V předchozí kapitole bylo objasněno, kdo může být v souladu se současnou právní úpravou označen za právní rodiče, kteří vytváří s dítětem základní vztah rodinného práva. Občanský zákoník neupravuje žádnou definici pojmu „dítě“, avšak v souladu s ustanovením § 772 a 773 OZ se za dítě považuje potomek v linii přímé v prvním stupni.⁶⁰

Tento vztah je tvořen v souladu s ustanovením § 855 OZ vzájemnými povinnostmi a právy. Práva a povinnosti vyplývající z uvedeného vztahu jsou přísně vázaná na osobu, proto s nimi nelze disponovat. Rodiče ani dítě se nemohou povinností a práv vzdát, ale ani je převést na jinou osobu⁶² V případě, že se rodič nebo dítě svých povinností či práv skutečně vzdá, nahlíží se na takové jednání z právního hlediska jako na zdánlivé, k takovému jednání se nepřihlíží.⁶³

Povinnosti a práva rodičů vůči dítěti se dělí do několika skupin podle druhu povinností a práv. První skupinou jsou statusová práva, dále práva spojená s osobností dítěte a poté práva osobní povahy. Další skupinou jsou povinnosti a práva, které tvoří rodičovskou odpovědnost. Poslední skupinou je vyživovací povinnost a právo na výživné.

Je nutno zdůraznit, že rodič má vždy především plnit své povinnosti vůči dítěti, zatímco dítě má především právo, aby rodič vůči němu své povinnosti plnil, kromě toho práva rodičů je třeba vždy posoudit se zřetelem k nejlepšímu zájmu dítěte.⁶⁴

3.1 Statusová práva

Statusová práva upravují postavení osoby, zahrnují právní způsobilost, svéprávnost, jednání osoby atd. Rodiče ovlivňují život dítěte již od útlého věku. Mezi statusová práva řadíme především povinnost a právo rodičů dítě registrovat, a tím určit jeho totožnost a státní příslušnost, dále určit dítěti jméno a příjmení, právo dát souhlas k jeho osvojení a právo určit či popřít rodičovství.⁶⁵

⁶⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Rodinné právo. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7, str. 182.

⁶¹ Je však nutné odlišovat situaci, kdy rodič přenese výkon některého práva či povinnosti na jinou osobu např. babička vyzvedne dítě ze školky, někdo za rodiče hlídá po určitou dobu dítě atd.

⁶² ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 107.

⁶³ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Komentář k § 856. IN ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 443.

⁶⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit., str. 106–107.

⁶⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza Komentář k § 858. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka, WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 725.

Statusové právo udělení souhlasu s osvojením, které bude více probíráno v následující části této práce, má pro život dítěte zásadní význam. Vysloví-li rodič souhlas s osvojením, bude dítě s největší pravděpodobností vychováváno v rodině osvojitele, která bude mít velmi významný vliv na utváření jeho osobnosti. Život dítěte se může prohlášením souhlasu rodiče vyvíjet zcela odlišným způsobem, než jakým by směřoval, pokud by se rodiče nerozhodli pro osvojení. Pro úplnost je však nutné v této souvislosti zmínit, že v určitých zákonem upravených případech se může osvojení dítěte realizovat i bez souhlasu rodičů, jak bude dále uvedeno.

Obdobně zásadní vliv na život dítěte má i právo na určení či popření otcovství, jelikož se mění nebo mizí ze života dítěte osoba otce, která je pro dítě nepostradatelná. Dalším statusovým právem je volba jména dítěte. Volba osobního jména dítěte je jedním z nejtypičtějších práv rodičů a je upravena v ustanoveních § 860–864 OZ. Osobní jméno a příjmení je jedním ze znaků identifikace dítěte, prostřednictvím příjmení je demonstrována sounáležitost dítěte jak s rodiči, tak s dalšími příbuznými. Tento znak by měl vykazovat určitou stabilitu, proto jsou případné změny osobního jména zákonem upraveny a zároveň je k pozdějším změnám příjmení vyžadována participace dítěte.⁶⁶

Dítě má příjmení určené při uzavření manželství svých rodičů pro společné děti manželů. Nemá-li dítě příjmení takto určené, zvolí rodiče pro dítě příjmení jednoho z nich. Pokud se však o příjmení nedohodnou, určí ho soud. Totéž platí i o osobním jménu dítěte. Právní úprava tak primárně požaduje, aby se na příjmení, resp. na osobním jménu, dohodli primárně rodiče, ale zároveň upravuje i podpůrnou alternativu v případě, že by se nedohodli. Stejným způsobem se bude postupovat i v případě, že rodiče nejsou manželé. Soud zároveň určí příjmení také tehdy, pokud by nebyl znám ani jeden z rodičů.

Statusová práva vznikají podle ustanovení § 856 OZ narozením dítěte a zanikají nabytím jeho zletilosti, tedy dosažením věku osmnácti let.

3.2 Práva osobní povahy a práva spojená s osobností dítěte

Mezi další práva dítěte patří osobní práva dítěte. Tato práva nemají majetkovou hodnotu a zásadně o nich platí, že jsou stanovena imperfektními normami, což znamená, že nejsou

⁶⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. Komentář k § 858., op. cit., str. 796.

chráněna právní sankcí v podobě práva uplatnit jejich soudní ochranu, tj. vynutit si jejich splnění (plnění).⁶⁷

Jedna z povinností a práv osobní povahy je obsaženo v ustanovení § 857 OZ, které upravuje otázku poslušnosti. V souladu s předmětným ustanovením mají rodiče právo usměrňovat své dítě a dítě má povinnost dbát svých rodičů. Jedním z hlavních úkolů rodiče je výchova dítěte, ke které je někdy zapotřebí použít výchovná opatření, kterými jsou různé zákazy, příkazy týkající se chování dítěte, trávení volného času atd. Rodič má právo usměrňovat své dítě, dokud se nestane svéprávným, pomocí výchovných opatření, jejich užití však musí odpovídat rozvíjejícím se schopnostem dítěte, včetně omezení sledující omezení morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku.⁶⁸ Výchovné prostředky by tak vždy měly být ze strany rodiče vhodně zvoleny vzhledem k osobnosti dítěte, aby naopak neměly opačný efekt, než který rodiče zamýšlejí. Dítě je povinno se těmto opatřením podřídit.

Práva spojená s osobností dítěte jsou především přirozená práva chránící jednotlivé hodnoty lidské osobnosti počínaje zdravím, životem a důstojností a konče např. podobou osoby dítěte.⁶⁹

3.3 Rodičovská odpovědnost

Základem právní úpravy vztahů mezi rodiči a dětmi je existence právního institutu, který přiznává rodičům stěžejní povinnosti a práva.⁷⁰ Tímto právním institutem je rodičovská odpovědnost, která spočívá v péči o dítě zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajištění jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jmění, jak upravuje ustanovení § 858 OZ. Jedná se tedy jak o povinnosti a práva statusová (povinnost a právo dítě zastupovat), osobnostní (ochrana osoby, resp. osobnosti dítěte), osobní, ale také osobně-majetková.⁷¹

⁶⁷ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 109.

⁶⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Rodinné právo. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7, str. 182.

⁶⁹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit., str. 109.

⁷⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza Komentář k § 858. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka, WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 725.

⁷¹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 110.

Tyto povinnosti a práva vznikají narozením dítěte a zanikají dnem, kdy dítě nabude plnou svéprávnost. Zánik je tedy upraven odlišně od zániku statusových práv a práv osobní povahy, které zanikají zletilostí dítěte.

3.3.1 Pojem rodičovská odpovědnost

Předešlá právní úprava používala pojem „rodičovská zodpovědnost“, který byl nahrazen z důvodu sjednocení právní terminologie v občanském zákoníku, jak vyplývá z důvodové zprávy. V důvodové zprávě je uvedeno, že výrazy „odpovědnost“ a „zodpovědnost“ jsou synonyma, a není tudíž důvod označovat v občanském zákoníku totéž dvěma různě znějícími slovy.

Dle mého názoru může samotný pojem vyvolat do jisté míry pocit nutných povinností, které nebudou-li v souladu se zákonem splněny, nastanou sankce, což odporuje smyslu a podstatě rodičovské odpovědnosti. Občanský zákoník v souvislosti s právním institutem rodičovské odpovědnosti nespojuje žádné sankce, jelikož jednat rodičovsky odpovědně znamená jednat náležitě s ohledem na blaho dítěte tak, jak to nejlépe lze po rodičích objektivně požadovat po jejich citové, rozumové a volní stránce.⁷² Z toho důvodu se ztotožňuji s postojem uvedeným v komentářové literatuře, ve které Hrušáková, Westphalová a Králíčková vyjádřily názor, že by bylo vhodné zvolit výstižnější právní pojem než je „rodičovská odpovědnost“, který by lépe odpovídal podstatě tohoto právního institutu.

Zákonodárce by se mohl inspirovat v zahraničních právních úpravách, ve kterých je nezřídka kdy pojem rodičovská odpovědnost nahrazen pojmem „péče“, který dle mého názoru asociuje bezpečí, lásku, blaho dítěte a odpovídá tak lépe obsahu rodičovské odpovědnosti. Tento pojem je používán například v německém občanském zákoníku *Bürgerliches Gesetzbuch* (dále jen BGB), který používá právní pojem *Sorge*, tedy v překladu péče.⁷³

Pro úplnost je vhodné doplnit, že v evropském kontinentálním právu se používají i jiné pojmy, jako například „autorita“, tedy *l'autorité parentale*, jak je tomu ve francouzském občanském zákoníku *Code civil*.⁷⁴

Vzhledem k uvedenému je očividné, že povinnosti a práva patřící do rodičovské odpovědnosti tvoří nejvýznamnější soubor povinností a práv rodičů vůči jejich dítěti a jim odpovídajících práv

⁷² HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza Komentář k § 858. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka, WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 725.

⁷³ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit., str. 111.

⁷⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 111.

jejich dětí domáhat se řádného plnění těchto rodičovských povinností, popř. rodičovských práv.⁷⁵ Jednodušeji řečeno to, co je povinností rodiče vůči jeho dítěti, je zároveň i jeho právem.

3.3.2 Nositelé a vykonatelé rodičovské odpovědnosti

Rodičovská odpovědnost podle ustanovení § 865 odst. 1 OZ náleží každému z rodičů *ex lege*, ledaže by jí byl soudem zbaven. Nositelem rodičovské odpovědnosti je každý rodič bez ohledu na věk nebo rozsah vlastní svéprávnosti. Nositelem povinností a práv z rodičovské odpovědnosti vyplývajících je tak i rodič nezletilý a rodič omezený soudem ve svéprávnosti.⁷⁶ Nositeli jsou však pouze rodiče dítěte, nikoli manžel, partner dítěte či poručník dítěte.

Ačkoli je každý rodič nositelem rodičovské odpovědnosti, nemusí být zároveň jejím vykonatelem, ale naopak by mělo platit, že podmínkou pro výkon rodičovské odpovědnosti je, že rodič je jejím nositelem.⁷⁷ Výkon rodičovské odpovědnosti je upraven v ustanovení § 875 a násl. OZ. Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče ve vzájemné shodě a v souladu se zájmy dítěte. Nedohodnou-li se rodiče v záležitosti, která je pro dítě významná, rozhodne o ní soud na návrh rodiče. V běžných záležitostech vykonává každý z rodičů práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti samostatně.

Občanský zákoník výslovně upravuje výkon rodičovské odpovědnosti nezletilého rodiče, který nenabyl plné svéprávnosti a rodiče omezeného ve svéprávnosti a současně v rodičovské odpovědnosti. První zmíněná situace je upravena v ustanovení § 868 odst. 1 OZ, kdy je výkon rodičovské odpovědnosti nezletilého rodiče až do doby, kdy nabude plnou svéprávnost, pozastaven. V souladu s uvedeným ustanovením však zůstává takovému rodiči právo vykonávat povinnosti a právo péče o dítě, ledaže soud s ohledem na kvalitu dotyčného rodiče pozastaví výkon této povinnosti a práva až do nabytí plné svéprávnosti.

Naproti tomu rodič, jehož svéprávnost byla omezena právě v oblasti rodičovských práv, má po dobu omezení svéprávnosti pozastaven výkon rodičovské odpovědnosti, ledaže soud rozhodne, že se rodiči vzhledem k jeho osobě zachovává výkon povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku, jak je upraveno v druhém odstavci ustanovení § 868 OZ.

⁷⁵ WESTPHALOVÁ, Lenka. Komentář k § 865. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka, KRÁLÍČKOVÁ, Lenka, WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 780-781.

⁷⁶ PTÁČEK, Lubomír. Komentář k § 865 IN MELZER, Filip, TÉGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1404.

⁷⁷ WESTPHALOVÁ, Lenka., op. cit., str. 755.

Rodič může být rodičovské odpovědnosti zbaven, může být ale také na základě zákona, nebo rozhodnutím soudu omezen v jejím výkonu. Rozhoduje-li soud o dotčení rodičovské odpovědnosti, bere v úvahu nejen to, co stanoví zákon, ale určující roli hrají především zájmy dítěte, jak vyplývá z ustanovení § 866 OZ. Zároveň však toto rozhodnutí nemusí být konečné. Rodiči, jehož rodičovská odpovědnost je omezena, je jí zbaven nebo je jinak zasaženo do výkonu jeho rodičovské odpovědnosti, může být v případě, že dojde ke změně poměrů, jeho rodičovská odpovědnost znovu navracena, popř. zrušeno pozastavení nebo omezení jejího výkonu.

Občanský zákoník také v souvislosti s rodičovskou odpovědností upravuje ve svém ustanovení § 878 OZ, kdy musí být jmenován dítěti poručník a kdy opatrovník.

3.3.3 Obsah rodičovské odpovědnosti

Současná právní úprava rodičovské odpovědnosti se od té předešlé liší nejen formulačně a koncepčně, ale také se rozšířil obsah povinností a práv, které jsou nyní ustanovením § 858 OZ upraveny ve výčtu v souladu s evropskými tendencemi.⁷⁸ Povinnosti a práva, která dříve nebyla výslovně upravena v zákoně o rodině, rodičům přesto náležela, jelikož byla dovozována literaturou nebo judikaturou. Formulační změna spočívá v tom, že došlo k výměně slov, na prvním místě jsou zdůrazněny povinnosti rodičů ve vztahu k dítěti a až na druhém jsou uvedena práva. Na celý obsah rodičovské odpovědnosti je třeba pohlížet perspektivou odpovědného přístupu rodičů, proto zákonodárce zdůrazňuje povinnosti rodičů.⁷⁹ V následující kapitole budou uvedena jednotlivá práva a povinnosti tvořící rodičovskou odpovědnost.

3.3.4 Povinnosti a práva tvořící rodičovskou odpovědnost

3.3.4.1 Péče o dítě a ochrana dítěte

První povinností a právem vyplývající z rodičovské odpovědnosti je péče o dítě, zejména péče o zdraví dítěte, o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Péče o dítě v nejširším slova smyslu je klíčovou součástí rodičovské odpovědnosti.⁸⁰ Komentářové literatury zaujímají odlišný postoj k interpretaci pojmu „péče“. Hrušáková, Králíčková a Westphalová uvádějí, že nelze péči

⁷⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. Komentář k § 858. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 725.

⁷⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza, op. cit., str. 725.

⁸⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Rodinné právo. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7, str. 188.

vnímat pouze jako péči osobní, jelikož rodiče dítěti neposkytují jen a pouze péči základní, každodenní, nýbrž péči komplexní. Naopak Ptáček zastává názor, že je pojem péče nutné chápat v tomto kontextu v užším slova smyslu, tedy pouze jako osobní péči. Dle mého názoru je správné prvně uvedené stanovisko, jelikož péče o dítě je v nejširším slova smyslu klíčovou součástí rodičovské odpovědnosti a je nutné, aby péče byla chápána jako péče komplexní, do které lze zahrnout i již uvedenou péči o zdraví dítěte, o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.

K uvedené problematice chápání pojmu „péče“ je nutné uvést, že občanský zákoník není v používání pojmu péče vnitřně konzistentní, například v ustanovení upravující péči po rozvodu, by bylo vhodnější použít pojem „osobní péče“. V souladu s uvedenou problematikou by dle mého názoru bylo vhodné v občanském zákoníku terminologicky odlišit pojem „péče“, který by znamenal péči v nejširším slova smyslu a „osobní péče“, který by naopak znamenal péči v užším slova smyslu.

Další povinností a právem rodiče je poskytnout ochranu svému dítěti. Každý rodič by měl přirozeně cítit potřebu své dítě ochraňovat před negativními vlivy, je zcela přirozené, že největší ochrana bude dítěti poskytována v útlém věku, kdy je nezranitelnější a není schopno se ochránit samo. Rodiče však musí odhadnout správnou míru ochrany, jelikož nadměrný protekcionismus ze strany rodičů může být naopak v rozporu se zájmy dítěte. Také povinnost a právo rodiče chránit své dítě je třeba vykládat v tom nejširším slova smyslu, rodiče jsou povinni chránit své dítě nejen před vnějšími nebezpečnými vlivy, ale zároveň mu poskytovat ochranu v rodinném prostředí.⁸¹

3.3.4.2 Osobní styk s dítětem

Jak bylo již několikrát uvedeno, rodiče představují pro život dítěte nepostradatelnou roli, aby však mohli plnit veškeré své povinnosti a vykonávat svá práva v celém svém rozsahu, je důležitý osobní styk s dítětem. Bez osobního styku by nebylo možné realizovat rodičovství v plném rozsahu, jen těžko bychom si mohli představit, že by bez osobního styku plnohodnotně zajistili rodiče dítěti ochranu.⁸²

V současné době umocněné vlivem pandemie covidu-19 se samozřejmě rozšířily i jiné způsoby styku s dítětem, což umožňují elektronická zařízení, např. se lze spojit pomocí komunikačního nástroje Skype či jiných aplikací, které zprostředkovávají videohovor mezi

⁸¹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 115.

⁸² HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Rodinné právo. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7, str. 189.

rodičem a dítětem. Dalšími možnostmi komunikace jsou textové SMS zprávy či zprávy posílané za využití některých z mobilních aplikací jako například Facebook, Instagram nebo e-mail atd. Žádný z uvedených způsobů komunikace však nemůže plnohodnotně nahradit osobní styk. Důležitost osobního styku s dítětem judikoval i Evropský soud pro lidská práva ve svém nálezu č. 22430/93, ve kterém uvedl, že soužití rodičů a dětí je základním prvkem rodinného života.⁸³

Důležitost tohoto práva dokládá i skutečnost, že pakliže soud rozhoduje o omezení rodičovské odpovědnosti, vždy posoudí, zda je vzhledem k zájmu dítěte nezbytné omezit právo rodiče osobně se stýkat s dítětem. Soud se tedy v souladu s ustanovením § 872 OZ snaží vždy zachovat rodiči právo styku s dítětem. Obdobně je tomu i v případě zbavení rodičovské odpovědnosti, kdy soud zachová rodiči právo osobního styku, je-li to v zájmu dítěte, jak taktéž upravuje § 872 OZ. Mohou však nastat situace, kdy ani rodič, ani dítě o osobní styk nebudou mít zájem.

V neposlední řadě je vhodné uvést, že právo stýkat se s dítětem mají i osoby s dítětem příbuzné, bez ohledu na to, o jaké příbuzenství se jedná, a osoby dítěti společensky blízké.⁸⁴ Obě skupiny osob mají právo na styk jen za předpokladu, že k nim dítě má trvalý citový vztah a že je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami znamenal pro dítě újmu.⁸⁵

3.3.4.3 Zajišťování výchovy a vzdělání dítěte

Povinnost a právo rodiče zajišťovat výchovu a vzdělání souvisí s osobní péčí a ochranou dítěte. Rodiče mají v souladu s ustanovením § 884 odst. 1 OZ rozhodující úlohu ve výchově dítěte. Rodiče jsou převážně v nízkém věku dítěte hlavním vzorem správného chování, proto by měli být svému dítěti všestranným příkladem, zejména ve způsobu života a chování v rodině. Výchova určuje dítěti jisté mantinely, učí ho, co je správné, a co nikoli, rovněž se výchovou utváří názory, postoje, na základě kterých se formuje celá osobnost dítěte.

Vzhledem k individualitě každého dítěte nelze striktně formulovat, jak má ideální výchova vypadat, vždy bude záviset na rozhodnutí rodičů, jak uvedl i Ústavní soud ve svém nálezu 1587/15 „...rodiče v rámci svého práva na výchovu musí mít do značné míry svobodu volby a možnost rozhodnout se, zda budou preferovat protektivní výchovu či zda upřednostní větší rozvíjení

⁸³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. Komentář k § 858. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 736.

⁸⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 116.

⁸⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 116.

samostatnosti u dětí...“, avšak jistý obecný rámec výchovy utvořit lze, např. že by rodič měl naučit své dítě alespoň základy slušného chování atd.

Při uvažování o naplnění předmětné povinnosti a práva bude hrát významnou roli společenská realita, kdy významným limitujícím faktorem jsou pro nemalou část společnosti majetkové poměry.⁸⁶ Vždy tak při výchově dítěte bude záležet i na prostředí, ve kterém vyrůstá. V rámci výchovy je nutné zohlednit i vnější faktory, které na výchovu dítěte působí a které mnohdy rodiče ovlivnit nemohou. Rodiče však mohou v tomto směru výchovnými prostředky usměrňovat chování dítěte, které bylo negativně ovlivněno vnějšími vlivy. Výchovné prostředky, jak již bylo výše uvedeno, lze použít vždy pouze v podobě a míře, která je přiměřená okolnostem, neohrožuje zdraví dítěte ani jeho rozvoj a nedotýká se lidské důstojnosti na těle.

Vzdělání dítěte je do velké míry rovněž ovlivněno výchovou dítěte. Stejně jako v souvislosti s výchovou jsou rodiče pro dítě vzorem, proto je do jisté míry rozhodující, jakého vzdělání dosáhli, jelikož dítě v mnoha případech dosáhne právě takového vzdělání, jakého dosáhli jeho rodiče. Záleží i na tom, zda rodiče kladou důraz na dobré vzdělání a zároveň vytváří vhodné podmínky, aby dítě mělo možnost se řádně a soustavně připravovat a plnit školní povinnosti. Zároveň je dosažení vzdělání dítěte velmi ovlivněno i majetkovou situací rodiny, ačkoli Česká republika zajišťuje bezplatné vzdělání, bude v případě majetkově slabší rodiny spíše pravidlem, že po splnění povinné školní docházky nastoupí dítě do práce, aby mohlo rodičům finančně pomáhat s chodem domácnosti. Významnou složkou zajištění vzdělání dítěte je volba konkrétního školského zařízení, popř. oboru tak, aby dítě mohlo vykonávat budoucí povolání, při které rodiče musí vzít v úvahu nejen názor dítěte, ale především jeho schopnosti, předpoklady a nadání.⁸⁷

3.3.4.4 Určení místa bydliště dítěte

Rodiče mají povinnost a právo určit místo bydliště dítěte. V souladu s ustanovením § 80 OZ je bydliště místo, kde se člověk zdržuje s úmyslem žít tam s výhradou změny okolností. Mnohdy se pojem bydliště zaměňuje s pojmem trvalý pobyt. Trvalý pobyt je však nutno chápat jako administrativní pojem. Bydliště dítěte tak nemusí být totožné s místem jeho trvalého pobytu.

⁸⁶ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 116.

⁸⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. Komentář k § 858. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 754.

Místem bydliště nezletilého dítěte se rozumí místo, kde se dítě zdržuje na základě dohody rodičů, rozhodnutí soudu či jiné skutečnosti a má tam svůj domov, tedy své rodinné a sociální vazby, zejména kde navštěvuje školské zařízení, má mimoškolní aktivity, rodinu, kamarády, ošetřujícího lékaře a podobně.⁸⁸ Zároveň není vyloučeno, aby dítě mělo více míst bydliště, bude tomu tak většinou v případech střídavé péče rodičů o nezletilé dítě.

3.3.4.5 Zastupování dítěte a péče o jmění dítěte

Rodiče mají povinnost a právo zastupovat dítě při právních jednáních, ke kterým není právně způsobilé. Jde o zákonné zastoupení a je upraveno v ustanovení § 892 a násl. OZ. Dítě okamžikem nabytí plné svéprávnosti, tj. nejpozději osmnáctým rokem věku, může samostatně právně jednat a stává se plně odpovědným za své jednání a nepotřebuje již, aby bylo zastupováno rodiči.

Občanský zákoník upravuje, že rodiče zastupují dítě zásadně společně, ale v běžných záležitostech může každý z nich jednat samostatně. Jinak tomu však je v záležitostech pro dítě významných, kdy se na rozdíl od běžných záležitostí, musí rodiče dohodnout.

Předpokládá se, že jedná-li za dítě jeden z rodičů, druhý s jeho jednáním souhlasí. V případech, kdy hrozí nebezpečí z prodlení při rozhodování o záležitosti dítěte, může jeden z rodičů právně jednat sám bez ohledu na neznalost názoru druhého rodiče, je ale povinen druhého rodiče neprodleně informovat.

V případě, že hrozí nebezpečí střetu zájmu mezi rodičem a dítětem nebo střet zájmu mezi dětmi téhož rodiče (týchž rodičů), je zástupčí oprávnění rodiče *ex lege* vyloučeno a je třeba, aby soud ustanovil dítěti opatrovníka.⁸⁹

Péče o jmění dítěte je upravena v občanském zákoníku v ustanovení §895 a násl. Za jmění lze považovat v souladu s § 495 OZ souhrn majetku a dluhů určité osoby. Rodiče mají povinnost spravovat jmění svých dětí jako řádní hospodáři. To znamená povinnost rodičů spravovat jmění tak, aby dítě neutrpělo újmu na svých majetkových zájmech.⁹⁰

⁸⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza, op. cit., str. 754.

⁸⁹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 76.

⁹⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. Komentář k § 858. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 754.

3.4 Vyživovací povinnost a právo na výživné

Občanský zákoník výslovně uvádí v ustanovení § 859, že vyživovací povinnost a právo na výživné nejsou součástí rodičovské odpovědnosti. Vyživovací povinnosti rodičů k dětem vznikají *ex lege* založením statusového poměru rodič–dítě a trvá tak dlouho, dokud dítě nenabude schopnost žít se samo. Smyslem a účelem je zajištění morálního a hmotného prospěchu dítěte.⁹¹

Nabytí zletilosti ani nabytí plné svéprávnosti vyživovací povinnosti rodiče vůči dítěti nikterak neovlivňují. S těmito právy a povinnostmi nelze právně disponovat a ani se jich nelze vzdát, protože jak právo na výživné, tak vyživovací povinnosti jsou spjaty s konkrétní osobou, mají osobní základ.

Výživným se rozumí soubor všech majetkových hodnot (všeho, co lze ocenit penězi), které jsou poskytovány za účelem vyživování, tj. uspokojování životních potřeb.⁹² Vyživovací povinnost a právo na výživné tak mají majetkovou povahu. Právo na výživné se nepromlčuje, ale promlčují se jednotlivá opěťující se plnění. V případě, že povinný neplní svou vyživovací povinnost, jedná se o trestný čin.

V souladu s ustanovením § 922 OZ lze výživné přiznat nejdříve ode dne, kdy bylo zahájeno řízení o výživné. Je-li ale tím, kdo uplatňuje své právo na výživné dítě nebo jedná-li se o právo na výživné nezletilého dítěte, které není plně svéprávné, může být výživné přiznáno i za dobu minulou, nejdéle ale tři roky nazpět. Rozhodnutí o výživném je podmíněno stálostí rozhodných skutečností (je mu imanentní „*clausula rebus sic stantibus*“⁹³), proto změni-li se tedy poměry, soud takové rozhodnutí může změnit.⁹⁴

3.5 Povinnosti a práva dětí vůči rodičům

Povinnosti a práva mezi rodičem a dítětem jsou vzájemné, proto tam, kde je stanovena rodičům určitá povinnost, odpovídá jí i právo dítěte domáhat se jejího řádného plnění. Většina práv dítěte není zákonem upravena a je odvozena od povinností rodičů vůči jejich dětem.⁹⁵

⁹¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Rodinné právo. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7, str. 205.

⁹² ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 126.

⁹³ *Clausula rebus sic stantibus* latinsky znamená „za předpokladu, že věci zůstanou, jak jsou“.

⁹⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 129.

⁹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. Komentář k § 858. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 754.

Zároveň mají děti vůči svým rodičům i povinnosti, mezi které patří zákonem výslovně upravená povinnost dbát svých rodičů, povinnost pomoci, podpory, úcty, dále pak povinnost podrobit se výchovným opatřením, povinnost péče o chod rodinné domácnosti a v neposlední řadě vyživovací povinnost dětí k rodičům.

4 Právní postavení rodičů při osvojení

Osvojení je právní institut, který je znám od starověkého Říma a v současné době je v různých podobách upraven ve všech evropských právních řádech.⁹⁶ Současná právní úprava osvojení se od té předešlé, upravené v ustanoveních § 63 a násl. ZOR, v mnoha směrech liší. Nejdůležitější změnou je koncepční a systematická změna. Osvojení podle současné právní úpravy v sobě zahrnuje převážně významnou statusovou změnu, která se projevuje změnou příbuzenských vztahů, přesněji zánikem původních příbuzenských vztahů a vznikem nových, což podtrhuje stabilitu a dlouhodobost nově zakládaného svazku a přispívá k vytvoření vzájemného hlubokého emocionálního pouta mezi dítětem a novou rodinou.⁹⁷ V souladu s uvedeným je nutné osvojení chápat prioritně jako změnu statusovou.

Občanský zákoník rozlišuje dva typy osvojení, a to osvojení zletilého a osvojení nezletilého. Jak již bylo uvedeno v úvodu této práce, vzhledem ke zvolenému tématu práce bude probíráno primárně osvojení nezletilého, jelikož právě při tomto typu osvojení mají rodiče velmi podstatné postavení. Zároveň bude-li osvojení uskutečněno, má pro rodiče osvojovaného zásadní následky, které jsou však obdobné jednomu typu osvojení zletilého, proto nelze právní institut osvojení zletilého zcela opominout.

4.1 Pojem osvojení

Existuje více možností, jak lze pojem „osvojení“ interpretovat. Nejčastěji je tento právní pojem definován jako přijetí cizí osoby za vlastní. Z hlediska objektivního práva lze osvojení chápat jako právní institut, tj. jako soubor právních norem, které umožňují a upravují celý proces přijetí cizího dítěte za vlastní.⁹⁸ V neposlední řadě lze pojmem osvojení označit celý proces osvojení, jehož cílem a výsledkem je založení vztahu mezi osvojitelem a osvojencem.⁹⁹ S poslední uvedenou interpretací pojmu osvojení souvisí i další význam, který lze osvojení přiřadit, a to, že může osvojení označovat konkrétní bod v čase, v němž je osvojení ukončeno a od kterého počíná existence vztahu mezi osvojencem a osvojitelem.¹⁰⁰

⁹⁶ KRÍSTEK, Adam. Osvojení dětí. Úplná adopce v českém právu. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7552-022-7, str. 1.

⁹⁷ FRINTA, Ondřej. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2007, ročník 146, číslo 9. ISSN 0231-6625, str. 967.

⁹⁸ FRINTA, Ondřej, op. cit., str. 961.

⁹⁹ FRINTA, Ondřej, op. cit., str. 961.

¹⁰⁰ FRINTA, Ondřej, op. cit., str. 961.

Občanský zákoník obsahuje definici osvojení v ustanovení § 794, kde uvádí, že osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Z ustanovení vyplývá, že charakteristickým znakem osvojení je přijetí cizí osoby.

4.1.1 Osvojení úplné a neúplné

Občanský zákoník neobsahuje žádnou právní úpravu, která by výslovně rozlišovala osvojení úplné a neúplné, ačkoli odborná literatura toto dělení běžně používá. Hlavním kritériem při diferencii osvojení na úplné a neúplné osvojení je míra začlenění osvojenice do rodiny osvojitele.¹⁰¹

Úplným osvojením se označuje osvojení, u kterého dochází k úplnému začlenění osvojenice do rodiny osvojitele. Zcela tak zanikají dříve existující právní vztahy mezi osvojenцем a rodinou původu osvojenice a namísto nich vznikají nové právní vztahy mezi osvojenцем a osvojitelem a jeho příbuznými.¹⁰² Osvojenec zejména nabývá osvojitelovo příjmení a osvojitel nabývá rodičovskou odpovědnost vůči osvojovanému dítěti a získává i všechny ostatní povinnosti a práva, které má každý jiný rodič.¹⁰³

Naopak mluvíme-li o neúplném osvojení, nedochází k úplnému zániku veškerých vazeb k biologické rodině, ale alespoň některá práva či povinnosti vůči ní jsou i nadále po osvojení zachována, a to např. vzájemné dědické právo a subsidiární vyživovací povinnost.¹⁰⁴

V souladu s naší právní úpravou lze za úplné osvojení označit osvojení nezletilého a za neúplné osvojení lze v naší právní úpravě označit osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého.

Dalšími druhy osvojení je např. individuální osvojení a společné osvojení, mezinárodní či vnitrostátní, zrušitelné a nezrušitelné osvojení.

4.2 Osvojení zletilého

Právní institut osvojení zletilého byl do českého právního řádu znovuzaveden účinností OZ tedy od 1. 1. 2014, do té doby bylo umožněno osvojit pouze osobu nezletilou. Osvojení zletilého

¹⁰¹ VAMPOLOVÁ, Gabriela. Neúplné osvojení a jeho právní následky. [Digitální repozitář závěrečných prací Univerzity Karlovy] Praha, 2021. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. Ondřej Frinta, Ph.D., str. 3.

¹⁰² SEDLÁK, Petr, KYSELOVSKÁ, Tereza. Komentář k § 794. IN HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 572.

¹⁰³ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 129

¹⁰⁴ SEDLÁK, Petr, KYSELOVSKÁ, Tereza, op. cit., str. 572.

se dále dělí na osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, a na osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého. Pro oba typy osvojení zletilého platí základní podmínka, že nesmí být osvojení v rozporu s dobrými mravy, jak je uvedeno v ustanovení § 846 OZ.

4.2.1 Pojem „zletilá osoba“ ve smyslu osvojení

Právní institut osvojení zletilého nebyl zákonodárcem pojmenován zcela formálně správným termínem vzhledem k pojetí zletilosti, resp. svéprávnosti v občanském zákoníku, jak uvádí důvodová zpráva ve své části, která se vztahuje k ustanovení § 848 OZ. Zákonodárce zvolil toto pojmenování z toho důvodu, že veškeré odborné publikace používají termín osvojení zletilého, ačkoli by bylo formálně správně osvojení svéprávného.¹⁰⁵ Osvojení „plně svéprávného“ by bylo formálně správným termínem z toho důvodu, že není rozhodný věk osvojovaného (zletilost), ale to, zda má plnou svéprávnost.¹⁰⁶ Jak je uvedeno v ustanovení § 30 OZ: „Plně svéprávným se člověk stává zletilostí.“ Svéprávnost je způsobilost fyzické osoby nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem.¹⁰⁷ Za zletilou osobu se pokládá ta osoba, která nabyla zletilosti, tedy dovršením osmnáctého roku věku.

4.2.2 Osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého

Osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, je upraveno v ustanovení § 847 OZ. Tento typ osvojení zletilého umožňuje osvojení v případech, kdy nemohlo dojít k osvojení nezletilého z toho důvodu, že osvojovaný již překročil hranici osmnácti let, tedy zletilosti.

V souladu s daným ustanovením lze osvojit zletilého jen z taxativně uvedených důvodů, zároveň je tento výčet alternativní, proto je postačující, pokud bude naplněn alespoň jeden z uvedených důvodů. Zletilého lze osvojit, jestliže přirozený sourozenec osvojovaného byl osvojen tímž osvojitelem, nebo v době podání návrhu na osvojení byl osvojovaný nezletilý, poté z důvodu, že osvojitel pečoval o osvojovaného jako o vlastního již v době jeho nezletilosti, či osvojitel hodlá osvojit dítě svého manžela.

¹⁰⁵ Důvodová zpráva k § 846 zákona č. 89/2012 Sb.

¹⁰⁶ GRYGAR, Jiří. Komentář k § 848 IN MELZER, Filip, TÉGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1284.

¹⁰⁷ DVORÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanské právo hmotné. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2016. ISBN 978-80-7552-187-3, str. 220.

Kromě rozporu s dobrými mravy, který je absolutní apriorní překážkou oběma typům osvojení zletilé osoby, je další překážkou rozpor s odůvodněným zájmem jeho pokrevních rodičů.¹⁰⁸ Občanský zákoník ani důvodová zpráva však neupravuje žádný demonstrativní výčet toho, co lze považovat za odůvodněné zájmy rodičů, proto bude vždy na posouzení konkrétního případu, zda lze zájmy rodičů označit za odůvodněné. Lze ale předpokládat, že bude možné za odůvodněné zájmy označit takové skutečnosti, které hrají zásadní roli i v případě osvojení nezletilého.¹⁰⁹

I když je při osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, do jisté míry reflektován postoj rodičů, porovnáme-li to s osvojením nezletilého, je tak činěno minimálně, což ostatně potvrzuje i důvodová zpráva. V důvodové zprávě je uvedeno, že jsou-li zde rodiče osvojovaného, nelze jejich zájem pominout, i když jim nelze přiznat postavení, jaké mají rodiče osvojovaného nezletilého. Zákonodárce rovněž v případě osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, nevyžaduje od rodiče souhlas s osvojením. Je tomu tak z toho důvodu, že souhlas s osvojením nezletilého je řazen mezi práva a povinnosti rodičů, která jsou spojena s osobností dítěte.¹¹⁰ To znamená, že v souladu s ustanovením § 856 OZ právo rodičů vyslovit souhlas s osvojením zaniká okamžikem dosažením zletilosti dítěte, proto není vyžadován ani v případě osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého.¹¹¹

Ačkoli není vyžadován souhlas s osvojením od rodičů, vyvolá osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, stejně zásadní následek jako u osvojení nezletilého. Právní mocí rozhodnutí o osvojení zaniknou veškeré příbuzenské vazby k původní rodině a vzniknou nové v rámci rodiny osvojitele. Úloha rodičů v rámci celého řízení osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, je v porovnání s osvojením nezletilého minimální, avšak následek zásadně ovlivní postavení rodiče obdobným způsobem jako v případě osvojení nezletilého a právní postavení biologického rodiče tak zcela zanikne.

V souladu s uvedeným je zcela jasné, že tento typ představuje jakousi přechodnou fázi mezi osvojením nezletilého a osvojením zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. Tomu ostatně odpovídá i to, že se na tento typ osvojení aplikují obdobně ustanovení o osvojení nezletilého, včetně ustanovení o následcích osvojení, s výjimkou § 838 a 839. Pravdou ale je, že využitelných

¹⁰⁸ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Komentář k § 847. IN ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 400.

¹⁰⁹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, op. cit., str. 400.

¹¹⁰ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, op. cit., str. 400.

¹¹¹ VAMPOLOVÁ, Gabriela. Neúplné osvojení a jeho právní následky. [Digitální repozitář závěrečných prací Univerzity Karlovy] Praha, 2021. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. Ondřej Frinta, Ph.D., str. 12.

ustanovení bude jen málo.¹¹² V této souvislosti je vhodné uvést, že osvojením dochází k limitaci práva na výživné a vyživovací povinnost, která je v souladu s ustanovením 853 odst. 1 OZ po osvojení subsidiární. Odlišně od osvojení nezletilého je upraveno i dědické právo, kdy následkem osvojení zletilého je limitace dědického práva, která se projevuje tím, že osvojenec nabývá dědické právo vůči osvojiteli, ale nenabývá dědické právo osvojitele, které má vůči jiným osobám, jak je upraveno v odst. 2 ustanovení § 853 OZ.

4.2.3 Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého

Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, je upraveno v ustanovení § 848 OZ. Na rozdíl od osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, není občanským zákoníkem uveden žádný taxativní výčet důvodů, kdy lze osvojení realizovat. Důvodová zpráva uvádí, že osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, přichází v úvahu především u osob, které nemají potomky, ať pokrevní nebo právní, popřípadě které nemají pokračovatele ve svém díle, ať vědeckém, uměleckém, řemeslném či jiném, ale i u takových, jimž jejich potomci neposkytují náležitou pomoc v nemoci nebo ve stáří, jsou nedosažitelní, pobývají neznámo kde atp. Ustanovení o osvojení nezletilého budou na tento typ osvojení zletilého aplikována v menší míře, a to přiměřeně, jak vyplývá z ustanovení § 848 odst. 2 OZ.

Tento typ osvojení je specifický tím, že mezi osvojovaným a osvojitelem nemusí existovat vztah obdobný vztahu rodiče s dítětem a nevyžaduje se, aby před osvojením trvalo soužití osvojitele a osvojovaného.¹¹³

Osvojením dochází k limitaci dědického práva, vyživovací povinnosti a práva na výživné, stejným způsobem jako v případě osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého. Následkem osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, není v souladu s ustanovením § 849 OZ vznik příbuzenského poměru vůči členům rodiny osvojitele a osvojenec, ani jeho děti nenabývají vůči nim žádná majetková práva. Osvojitel nenabývá žádná majetková práva ani vůči osvojenci, ani vůči jeho potomkům. Zároveň nezanikají statusové vztahy k původní rodině osvojence. Právní postavení rodiče tímto osvojením zůstává zachováno stále bude biologický rodič zároveň rodičem právním.

¹¹² GRYGAR, Jiří. Komentář k § 848 IN MELZER, Filip, TÉGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1284.

¹¹³ VAMPOLOVÁ, Gabriela. Neúplné osvojení a jeho právní následky. [Digitální repozitář závěrečných prací Univerzity Karlovy] Praha, 2021. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. Ondřej Frinta, Ph.D., str. 19.

4.3 Osvojení nezletilého

Osvojení nezletilého je upraveno v ustanovení § 794 a násl. OZ. Koncepce právní úpravy osvojení vychází z myšlenky, že osvojení má místo jen tam, kde dítě od svých přirozených, tj. biologických rodičů již zcela zřejmě nemůže nic dobrého očekávat, a to trvale anebo dlouhodobě bez reálné naděje na zlepšení stavu, který je pro dítě krajně nepříznivý.¹¹⁴ Nezletilé dítě nesmí být odňato z důvodu nezralosti jeho rodičů, sociálních důvodů, pro neuspokojivou bytovou situaci.¹¹⁵

4.3.1 Pojem „nezletilá osoba“ ve smyslu osvojení

Ustanovení § 802 OZ obsahuje, že osvojit lze nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti. Jedná se o takové dítě, které nedovršilo věku osmnácti let ani neuzavřelo manželství či mu nebyla přiznána svéprávnost.

4.3.2 Podmínky osvojení nezletilého

Aby mohlo dojít k osvojení, musí být splněny základní předpoklady osvojení nezletilého. Některé z nich jsou v zákoně stanoveny *expresis verbis*¹¹⁶, jiné vyplývají z povahy věci, účelu osvojení, jeho základních zásad a také z mnoha ustanovení mezinárodních smluv uzavřených za účelem ochrany práv, nejlepších zájmů a blaha dítěte.¹¹⁷

Jednou ze zákonných podmínek v souladu s ustanovením § 795 OZ je, aby mezi osvojencem a osvojitelem vznikl vztah jako mezi rodičem a dítětem, nebo aby tu byl alespoň základ takového vztahu. Uvedené vyplývá z ustanovení. Mezi dítětem a rodičem by měl vzniknout láskyplný a bezpodmínečný vztah, který je, nebo by alespoň měl být mezi biologickými rodiči a dítětem. Každý vztah mezi rodiči a dětmi, a tedy i mezi osvojiteli a osvojencem by měl být založen na vzájemné lásce, důvěře, respektu a porozumění. Osvojitelé by tedy měli chtít přijmout osvojence do své rodiny bez jakýchkoli výhrad, plně si vědomi všech negativ a pozitiv s osvojením spojených. Osvojitelé by měli znát a respektovat limity osvojence a v souladu s těmito hranicemi

¹¹⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 90.

¹¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Rodinné právo. 1.vydání. Praha: C. H. BECK, 2015. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 153.

¹¹⁶ *Expresis verbis* znamená latinsky výslovně.

¹¹⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol., op. cit., str. 156.

nemít přehnaná očekávání a nároky ve vztahu k osvojenci, stejně jako rodiče ve vztahu ke svým vlastním dětem.¹¹⁸

Zákonodárci bylo jasné, že vztah, který vzniká mezi rodičem a dítětem postupem času, nelze mezi osvojitelem a osvojencem vybudovat za tak krátkou časovou dobu, proto tento předpoklad osvojení zmírňuje v důvodové zprávě, kde uvádí, že před osvojením se musí vytvořit zejména základy takového vztahu.

Dalším předpokladem, který je uveden v poslední větě ustanovení § 795 OZ, je soulad se zájmy dítěte. Zájem dítěte, který je upraven v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, je nejvyšším právním i mravním imperativem a každé rozhodnutí, jak soudních, tak jiných orgánů musí být s tímto předpokladem v souladu.¹¹⁹ Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí 30 Cdo 3430/2012 uvedl, že: „*Nejlepší zájem dítěte v procesním významu zahrnuje rozhodovací činnost soudu, která v konkurenci často protichůdných zájmů účastníků řízení zvažuje a přední význam přiznává zjištěnému zájmu dítěte s cílem dosáhnout pro dítě stabilního a dlouhodobého řešení.*“ Nejlepší zájem dítěte je tak stěžejním hodnotícím kritériem, které musí být zohledněno ve všech rozhodnutích, která jsou činěna v řízení o osvojení.

Dalšími podmínkami osvojení jsou požadavky, které musí splňovat osoba osvojitele. Osvojitel musí naplňovat určité osobnostní předpoklady, dále musí být zletilý, plně svéprávný a v neposlední řadě musí být věkový rozdíl mezi ním a osvojencem v souladu s ustanovením § 803 OZ zpravidla ne menší než šestnáct let.

V neposlední řadě občanský zákoník upravuje jako další podmínky osvojení souhlas rodičů s osvojením a péči před osvojením, které budou uvedeny v této práci později.

¹¹⁸ SEDLÁK, Petr, KYSELOVSKÁ, Tereza. Komentář k § 794. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 572.

¹¹⁹ NOVÁ, Hana. Komentář k § 794. In ŠVESTKA, Jirí, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str.338.

5 Změna právního postavení rodičů při osvojení

5.1 Souhlas s osvojením

K osvojení nezletilého je nutný souhlas od zákonem určených osob. Osvojení je zcela mimořádným zásahem do oblasti práv těch osob, kterých se osvojení týká, a proto zákon zdůrazňuje a velmi podrobně upravuje jejich souhlas se zamýšleným osvojením.¹²⁰ Občanský zákoník tuto problematiku upravuje v ustanovení § 805 a násl. OZ. Souhlas k osvojení je základní hmotněprávní podmínkou osvojitelnosti, ačkoli jsou právně upraveny situace, kdy může být souhlas s osvojením nahrazen, je nutné k nahrazení souhlasu přistupovat jako k výjimce, kterou lze realizovat jen v případech, kdy není možné souhlas příslušné osoby získat, případně za situace, kdy např. rodič nezletilého zásadně zneužívá své postavení v rozporu se zájmem nezletilého dítěte.¹²¹

K osvojení je potřeba, jak je upraveno v ustanovení § 805 OZ, souhlasu osvojovaného dítěte a souhlasu jeho rodičů, popř. osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče, popřípadě i manžela osvojitele. Bez souhlasu uvedených osob nemůže být o osvojení rozhodnuto, stejně je tomu i v případě, že byl souhlas vzat zpět. Bude-li některou z osob učiněno zpětvzetí uděleného souhlasu, je třeba postupovat tak, jako kdyby jejich souhlas nebyl dán nikdy, a proto nelze kladně rozhodnout o osvojení, ale návrh zamítnout.¹²²

5.2 Souhlas osvojovaného dítěte

Jednou z osob, jejíž souhlas je při osvojení vyžadován, je dítě, které dosáhlo alespoň dvanácti let. Souhlas takto starého dítěte je vyžadován při osvojení v zásadě vždy, občanský zákoník však upravuje i výjimky, kdy není k osvojení potřeba, aby byl souhlas dítěte prohlášen.

Osvojení bez souhlasu dítěte je v souladu s ustanovením § 806 OZ možné za předpokladu, že by udělení osobního souhlasu dítěte bylo v zásadním rozporu s jeho zájmy, nebo v případě, že dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu, jak je upraveno v ustanovení § 806 odst. 1 OZ. Občanský zákoník ani důvodová zpráva neupravují, jaké případy pod danou výjimku z udělení souhlasu subsumovat.

¹²⁰ NOVÁ, Hana. Komentář k § 806. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str.354.

¹²¹ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 806. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 598.

¹²² NOVÁ, Hana. Komentář k § 806. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str.354.

Nová k absenci právní úpravy vyjádřila názor, že bude na uvážení soudu, aby předpokládal, zvážil a posoudil skutečnosti, na které se bude dané ustanovení aplikovat, jako příklad. uvedla situace, kdy souhlas dítěte nelze vyžadovat pro jeho nepříznivý zdravotní nebo psychický stav, pro stav jeho mentálního vývoje, pro jeho momentální emocionální vývoj atp. Stejný názor zastává i Sedlák, který navíc uvádí, že druhá možnost omezení povinnosti získat souhlas dítěte je jasně specifikovaná, jelikož se bude zásadně jednat o případy, kdy dítě není na dostatečném stupni duševního vývoje, aby bylo schopno pochopit okolnosti a souvislosti úkonu, kterým je souhlas s osvojením. Dítě tedy v takovém případě nedosáhlo takového stupně vývoje, který si spojil zákonodárce s věkem 12 let a který považoval za dostatečný pro pochopení okolností a souvislostí souhlasu s osvojením. I v tomto případě však bude záležet na uvážení soudu. Dle mého názoru není absence právní úpravy nedostatkem občanského zákoníku, jelikož by naopak konkrétní právní úprava mohla vést k tomu, že některé specifické případy by nemohly být řešeny v souladu s daným ustanovením, což by mohlo mít i mimo jiné negativní vliv na psychiku dítěte.

Jak z uvedeného vyplývá, zákonodárce zvolil za kritérium určující souhlas dítěte osvojení, dosažení věku 12 let. Lépe řečeno dosažením daného věku se stává souhlas obligatorní podmínkou osvojení. Dítě mladší 12 let má právo se k osvojení vyjádřit. Stanovení jednotného věkového limitu je problematické, jelikož každé dítě se projevuje jinak, každé má specifické vlastnosti, každé je jiné v daném čase a v daných podmínkách, a tato specifika a tyto jedinečnosti každé osobnosti dítěte stanovení věkového limitu stírá.¹²³ O to významnější jsou výjimky upravené zákonem, které umožňují soudu ve svém rozhodnutí zohlednit veškerá specifika dítěte.

Není podstatné, zda dítě dosáhne věku 12 let před podáním návrhu na osvojení nebo v průběhu řízení. V obou těchto případech je nutné, aby předtím, než soud rozhodne o osvojení, byl dán souhlas osvojeence.¹²⁴

5.2.1 Forma souhlasu a poučení dítěte před udělením souhlasu s osvojením

Souhlas dítěte s osvojením je upraven ve třech ustanoveních § 806–808 OZ, ani jedno však výslovně neupravuje formální náležitosti souhlasu. Formu souhlasu lze však dovozovat z ustanovení § 806 odst. 2 OZ, v kterém je upravena povinnost soudu dítě řádně poučit o účelu, obsahu a důsledku souhlasu s osvojením. Soud má povinnost poučit dítě dříve, než vyjádří svůj

¹²³ NOVÁ, Hana. Komentář k § 806. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 354.

¹²⁴ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 806. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 602.

souhlas či nesouhlas s osvojením, z uvedeného vyplývá, že pokud by se nejednalo o osobní prohlášení, nemohl by soud splnit svoji zákonnou povinnost poučit osvojence ještě před úkonem souhlasu.¹²⁵

Ostatní formální náležitosti souhlasu dítěte s osvojením budou dovozovány z ustanovení § 810 OZ, které upravuje souhlas rodičů s osvojením. Dané ustanovení bude aplikováno na souhlas dítěte pomocí logického výkladu per *analogiam legis*¹²⁶.

V souladu s druhým odstavcem ustanovení § 806 OZ je ponecháno na soudu, aby dítěti dostatečně vysvětlil veškeré důsledky spojené s udělením souhlasu, tedy vysvětlil podstatu institutu osvojení a jeho následky ve smyslu § 832 až § 845 OZ.¹²⁷ Dítě si musí být před prohlášením souhlasu plně vědomo významu souhlasu.

5.2.2 Souhlas dítěte mladšího 12 let

Nedosáhlo-li dítě věku alespoň dvanácti let, prohlásí za něj jeho jménem souhlas s osvojením opatrovník. Opatrovníkem soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Zákonodárce zdůrazňuje, že opatrovníkem by měl být OSPOD, jelikož však použil termín „zpravidla“, jednoznačně tím dal najevo, že se nejedná o striktní pokyn, ale že soud má i nadále možnost zvolit vhodného opatrovníka dle své úvahy.¹²⁸ V praxi však většinou soudy ustanovují skutečně OSPOD, neboť se jedná o instituci, která je seznámena s poměry v rodině, byla v osvojovacím procesu již činná atd.¹²⁹

Dříve než dá opatrovník souhlas, zjistí všechny rozhodné skutečnosti, které ho povedou k závěru, že osvojení bude v souladu se zájmy dítěte. Tímto požadavkem na opatrovníka se současná právní úprava liší od předešlé, upravené v ZOR. Právní pojem „rozhodné skutečnosti“ je neurčitý, občanský zákoník neupravuje žádný demonstrativní výčet toho, co lze za rozhodné skutečnosti považovat.

Za takové skutečnosti lze označit např. zjištění, zda existuje blízká nebo i širší rodina, která by byla ochotna a schopna vykonávat péči o osvojovaného, dále by se měl opatrovník zaměřit i na osvojitele, prověřit, zda splňují požadavky zákonem vyžadované, měl by se zaměřit na vztah mezi

¹²⁵ SEDLÁK, Petr, op. cit., str. 602.

¹²⁶ *Analogia legis* neboli analogie zákona – spočívá v použití určitého ustanovení zákona nebo jiného právního předpisu na případ jím výslovně neupravený, ale obdobný.

¹²⁷ SEDLÁK, Petr, KYSELOVSKÁ, Tereza, op. cit., str. 603.

¹²⁸ NOVÁ, Hana. Komentář k § 806. In ŠVESTKA, Jirí, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 356.

¹²⁹ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 356.

osvojiteli a osvojovaným a v neposlední řadě by opatrovník měl zjistit, zda je osvojované dítě vůbec osvojitelné.¹³⁰

V souladu s odst. 2 předmětného ustanovení vyslechne soud, je-li to možné, i dítě mladší dvanácti let a vezme na jeho vyjádření zřetel s ohledem na stupeň jeho duševního vývoje. Vyslechne-li soud dítě, zjistí mnohé skutečnosti, které by jinak mnohdy dospělí účastníci nezmínili, neboť dítě je zpravidla velmi spontánní, otevřené, upřímné a soud pohovorem s ním snáze nahlédne do faktických vztahů v rodině.¹³¹ Soud je však povinen zejména k těmto mladším dětem přistupovat velmi opatrně a ohleduplně vzhledem k jejich křehkosti a citlivosti.

V souvislosti s věkem dítěte je vhodné zmínit, že mohou nastat situace, kdy dítě dosáhne věku dvanácti let ještě v době, kdy nenabylo rozhodnutí o osvojení právní moci. V takovém případě je v souladu s právní úpravou nutné, aby dítě dalo souhlas s osvojením, jinak nebudou splněny všechny hmotněprávní podmínky osvojení.¹³²

S ohledem na respektování práv dítěte je namístež apelovat na soudy, aby v případě, že se věk osvojení v době rozhodování výrazně blíží věku 12 let, vyčkaly s rozhodnutím do doby, kdy osvojenec dosáhne zákonem vyžadovaného věku pro souhlas dítěte, a bude se tak moc vyjádřit k osvojení.¹³³ Dle mého názoru by tento postoj soudů k řešení dané problematiky byl správný, samozřejmě jen za předpokladu, že věku 12 let má dítě dosáhnout opravdu v blízké době, tedy několik dnů, maximálně týdnů, aby nedocházelo ke zbytečným průtahům.

5.2.3 Odvolání souhlasu

Osvojovaný může odvolat svůj souhlas až do okamžiku rozhodnutí o osvojení, jak je upraveno v ustanovení § 808 OZ. Žádné jiné podmínky, které by limitovaly toto právo dítěte, nejsou zákonem upraveny.

Ačkoli z daného ustanovení výslovně nevyplývá rozlišování toho, zda souhlas odvolává dítě starší či mladší dvanácti let, bude i v případě odvolání souhlasu brán zřetel k věku dítěte.¹³⁴ V případě dítěte mladšího dvanácti let bude při odvolání souhlasu dítě zastoupeno opatrovníkem.

¹³⁰ SEDLÁK, Petr, op. cit., str. 606.

¹³¹ NOVÁ, Hana. Komentář k § 806. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 357.

¹³² ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 93.

¹³³ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit., str. 94.

¹³⁴ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 808. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 606.

V souvislosti s odvoláním souhlasu ze strany dítěte si Sedlák pokládává otázku, zda právní úprava možností odvolat souhlas nedává na dítě příliš velkou odpovědnost, jelikož je dítě v tomto věku hodně ovlivněno momentálními náladami, proto může být odvolání souhlasu pouhá reakce na chování osvojitele, které se dítěti nelíbí, bez toho aniž by si plně uvědomilo důsledky spojené s odvoláním souhlasu.¹³⁵ Dle mého názoru je na dítě kladena obdobně velká odpovědnost jako v případě možnosti udělit souhlas s osvojením. I v takovém případě mohou hrát roli momentální nálady dítěte, proto je dle mého názoru správné, že OZ vyžaduje od dítěte souhlas s osvojením, ale zároveň je dítěti právně umožněno tento souhlas odvolat.

Okamžik, do kterého může dítě odvolat souhlas, není uveden v právní úpravě zcela konkrétně. Není jasné, zda souhlas může být odvolán do právní moci rozhodnutí o osvojení nebo pouze do okamžiku, než soud rozhodnutí o osvojení vyhlásí. Jelikož však občanský zákoník specificky neodkazuje na pravomocná rozhodnutí, je třeba vycházet z toho, že pouze pravomocný rozsudek o osvojení vyvolává právem zamýšlené důsledky a k okamžiku právní moci musí být zachovány a splněny hmotněprávní podmínky osvojení.¹³⁶ Z toho je třeba dovozovat, že osvojované dítě může odvolat souhlas až do právní moci rozhodnutí o osvojení.

Forma odvolání souhlasu není, stejně jako v případě jeho poskytnutí, zákonem daná. Proto i zde bude stejně postupováno jako v případě formy udělení souhlasu a bude shodná jako při odvolání souhlasu rodičů.¹³⁷

5.3 Souhlas rodičů

Dalšími osobami bez jejichž souhlasu by až na zákonem upravené výjimky nemohlo dojít k osvojení, jsou rodiče osvojovaného dítěte. Občanský zákoník přiznává rodičům právo dát souhlas s osvojením na základě jejich právního postavení. Každý rodič již proto, že je rodičem, má právo dát souhlas k osvojení svého dítěte.¹³⁸ Kdo je v souladu s občanským zákoníkem považován za právní rodiče osvojovaného, bylo již uvedeno v druhé kapitole této práce. Pakliže jsou známi oba rodiče, je zásadně vždy třeba souhlasu obou rodičů osvojovaného dítěte, jak uvádí důvodová zpráva. V souvislosti s komentovanou právní úpravou je nutné opětovně zdůraznit, že

¹³⁵ NOVÁ, Hana. Komentář k § 806. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 358.

¹³⁶ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 808. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 606.

¹³⁷ SEDLÁK, Petr. op. cit., str. 606.

¹³⁸ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 93.

právo rodiče souhlasit s osvojením není součástí rodičovské odpovědnosti, nýbrž patří k právům vztahující se k osobě a osobnosti dítěte.

Souhlas rodičů je jednou ze základních podmínek osvojení. Jakýkoli zásah, tím spíše osvojení, které představuje zásah do vztahu s tak osudovými důsledky, je nutné chránit před jakoukoli možností nebo formou zneužití, a proto občanský zákoník v porovnání s předešlou právní úpravou zpřísňuje postupy při zjišťování stanoviska rodičů.¹³⁹

Právo souhlasit s osvojením náleží rodičům, nikoli však muži, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte a jehož rodičovství doposud nebylo určeno.¹⁴⁰ Podá-li však návrh na určení otcovství před tím, než bude o návrhu na určení otcovství rozhodnuto, nelze o osvojení rozhodnout.

5.3.1 Náležitosti právního jednání rodiče

V souladu s ustanovením § 810 OZ poskytuje rodič souhlas osobním prohlášením vůči soudu. Je-li však souhlas vázán na splnění podmínky nebo je-li časově omezený, nepřihlíží se k němu. Z pohledu následků právního jednání je formulace „se nepřihlíží“ vyhrazena pro zdánlivé právní jednání.¹⁴¹

Občanský zákoník neupravuje výslovně jaké náležitosti prohlášení souhlasu musí splňovat, pouze uvádí, že prohlášení musí splňovat obecné náležitosti právního jednání. Judikatura se právními náležitostmi souhlasu zabývala již v minulosti, kdy byl účinný ZOR, ale závěry lze aplikovat i na současnou právní úpravu. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí sp. zn. 30 Cdo 415/2005 uvedl, že „*Souhlas zákonného zástupce osvojovaného dítěte s osvojením musí vyhovovat všem požadavkům, které občanský zákoník klade na právní úkony. Souhlas musí být dán před soudem osobně, výslovně a určitě.*“ Obecná ustanovení upravující právní jednání se na souhlas rodičů vtahují jen za předpokladu, že zvláštní ustanovení nestanoví jinak.¹⁴²

Současná právní úprava se od té předešlé liší tím, že v souladu se zněním daného ustanovení jediným orgánem, který je oprávněn k přijetí souhlasu rodiče, je soud, dříve tímto orgánem byl OSPOD.¹⁴³ Důvod změny objasňuje důvodová zpráva, která uvádí, že vzhledem ke zvláštnímu

¹³⁹ NOVÁ, Hana. Komentář k § 806. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 360.

¹⁴⁰ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 818. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 612.

¹⁴¹ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit., str. 610.

¹⁴² SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit., str. 612.

¹⁴³ NOVÁ, Hana. Komentář k § 806. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 360.

významu a statusové povaze právního jednání spočívajícího v prohlášení souhlasu k osvojení je nezbytné, aby bezvýjimečně jediným státním orgánem, vůči němuž lze souhlas řádně prohlásit, byl soud. Prohlášení se činí přímo vůči soudu s účinky od chvíle, kdy soud vezme obsah prohlášení na vědomí.¹⁴⁴ Rodič může prohlásit souhlas s osvojením v místě kteréhokoli okresního soudu České republiky, jak vyplývá z ustanovení § 436 odst. 2 ZŘS, které ukládá kterémukoli okresnímu soudu povinnost přijmout prohlášení rodiče o souhlasu s osvojením.¹⁴⁵

5.3.2 Poučení před udělením souhlasu s osvojením

Druhý odstavec ustanovení § 810 OZ upravuje povinnost soudu poučit rodiče, dříve než prohlásí svůj souhlas, o podstatě a důsledcích prohlášení osvojení a o podstatě osvojení. Zákonodárce byl veden úvahou, že se jedná o velmi zásadní a život navždy ovlivňující prohlášení, kdy zárukou správného poučení a postupu je soud.¹⁴⁶ Rodič si tak musí být plně vědom významu prohlášení souhlasu k osvojení a všech důsledků, které jsou s udělením souhlasu spojeny.

Povinnost soudu poučit rodiče před prohlášením souhlasu je upravena i v ZŘS, konkrétně v ustanovení § 436, které zdůrazňuje povinnost upravenou v OZ. Zákon o zvláštních řízeních soudních vedle povinností upravených v OZ, ukládá soudu také povinnost poučit rodiče o možnosti odvolat souhlas s osvojením, nejedná se však o rozšíření povinnosti upravených OZ, jelikož odvolání souhlasu je pouhým důsledkem toho, že rodič souhlas poskytl.¹⁴⁷

5.3.3 Souhlas rodiče, který nenabyl plné svéprávnosti

Osvojení je v souladu s ustanovením § 811 OZ podmíněno prohlášením souhlasu rodiče i v případě, že nenabyl plné svéprávnosti.

Nejdříve je nutné znovu uvést, koho občanský zákoník považuje za osoby, potažmo v této souvislosti za rodiče, které doposud nenabývaly plné svéprávnosti. Obvykle hovoříme o osobách, které doposud nedosáhly zletilosti a nenabývaly svéprávnosti uzavřením sňatku nebo na základě přiznání svéprávnosti.

Důvodová zpráva uvádí, že smyslem předmětné právní úpravy je ochrana zvláštního práva jedince přirozeně spojeného s vlastním dítětem, jelikož v případě absence právní úpravy, by měl

¹⁴⁴ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 361.

¹⁴⁵ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 360.

¹⁴⁶ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 360.

¹⁴⁷ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 818. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 610.

souhlas k osvojení za výše definované rodiče dávat někdo jiný, bez ohledu na to, kdo by tím jiným byl. Tato zásada se podle znění důvodové zprávy projeví nejen v přiznání práva dát souhlas k osvojení rodiči, který nenabyl plné svéprávnosti, ale také ve vyloučení udělení takového souhlasu prostřednictvím zástupce. Jedná se totiž o vrcholně osobní vůli a její projev.

Zároveň je však toto právo v druhém odstavci limitováno, jelikož soud musí shledat, zda je rodič, který nenabyl plné svéprávnosti, schopen sám prohlášení učinit. V případě, že soud, shledá, že toho schopen není, nemůže souhlas k osvojení dát. Soud tedy hraje v tomto ohledu důležitou roli a je jen na jeho posouzení, zda rodič, který nenabyl plné svéprávnosti, bude moci udělit souhlas s osvojením svého dítěte.

Nedosáhl-li rodič věku šestnácti let, nemůže dát souhlas k osvojení. Dle názoru tvůrců zákona je souhlas k osvojení vrcholně osobním projevem vůle a jeho právní následky není osoba, která je mladší šestnácti let, schopna právně posoudit a vyhodnotit.¹⁴⁸

Před přijetím dané právní úpravy spočívala soudní praxe v tom, že soud sám po předchozím šetření posoudil schopnost mladého rodiče pochopit a vyhodnotit důsledky takového prohlášení.¹⁴⁹ Nyní zákonodárce stanovil věkovou hranici, která nemá oporu v žádném jiném právním předpisu a dle které rodič mladší šestnácti let nemůže vyjádřit souhlas s osvojením svého dítěte.¹⁵⁰ V souvislosti se současnou právní úpravou vyvstává otázka, jak řešit osvojení dítěte, jehož rodič je nezletilý a nedosáhl věku šestnácti let. Lze v tomto případě osvojit dítě takového rodiče?

Možnou odpovědí na tuto otázku by mohlo být osvojení bez souhlasu rodiče. Možnost osvojit dítě bez souhlasu rodiče však OZ upravuje na principu omezení práva souhlasit s osvojením, které je spjato s rodičem jako osobou.¹⁵¹ Omezit právo souhlasit s osvojením lze jen za předpokladu, že rodiči takové právo svědčí. Pakliže však rodič nedosáhl věku šestnácti let, nemá ze zákona právo souhlasu s osvojením, a proto nemůže dojít ani k omezení tohoto práva. Souhlas nemůže být udělen ani zástupcem dítěte, jelikož prohlášení musí být osobní.¹⁵²

¹⁴⁸ NOVÁ, Hana. Komentář k § 811. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 360.

¹⁴⁹ NOVÁ, Hana., op. cit., 360.

¹⁵⁰ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 360.

¹⁵¹ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 811. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 612.

¹⁵² SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 818. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 624.

V souladu s doposud uvedeným vyplývá, že bude-li rodiči méně jak šestnáct let, nelze jeho dítě osvojit. Tento právní stav nepochybně způsobuje situace, kdy mladí rodiče, kteří nemohou nebo nechtějí o dítě pečovat, nebudou moci prohlásit, že souhlasí s osvojením dítěte, a pokud se jej neujmou jiní členové širší rodiny, bude toto dítě čekat na možnost souhlasu s osvojením do té doby, než jeho rodičům bude potřebných šestnáct let.¹⁵³ Je nepochybné, že v této situaci dochází ke střetu zájmů případného osvojence a jeho nezletilého rodiče, oba tyto zájmy je nutno postavit na stejnou váhu, zodpovědně je posuzovat, a tak celou situaci vyřešit.¹⁵⁴ Právní znění druhé věty odstavce 1 ustanovení § 811 OZ lze tak považovat za výsledek testu proporcionality, který provedl sám zákonodárce, když zvažoval při střetu ústavně zaručených práv, v daném případě shodného práva náležejícího dvěma různým subjektům, které právo je třeba akcentovat.¹⁵⁵

Sedlák a Šohajdová zastávají názor, že stanovením jednotné věkové hranice bez právní úpravy možnosti soudu posoudit, zda v konkrétním případě rodič mladší šestnácti let je, nebo není schopen prohlásit souhlas s osvojením, nevyřešil zákonodárce předmětnou situaci spravedlivě. Z toho důvodu Sedlák a Šohajdová uvádějí, že měla být zachována možnost soudu posoudit každý jednotlivý případ dle jeho jedinečnosti a specifik, jelikož každý člověk je jiný, má jiné předpoklady, jiné výchovné zázemí a jiné chápání sociálních a rodinných vazeb atp. Stejný názor zaujímá i Nová.

Dle mého názoru je současná právní úprava ve vážném rozporu se zájmy osvojovaného dítěte, a tím popírá základní princip, na kterém je koncipováno osvojení. Následkem této právní úpravy může být, že dítě, o jehož osvojení by měli vážný zájem osvojitelé, kteří by dítěti poskytli dostatečnou péči a lásku, jež je u malých dětí tak moc důležitá a nenahraditelná, bude neosvojitelné. Proto se plně ztotožňuji s názory odborníků ohledně toho, že by bylo vhodné zachovat předešlou právní úpravu a nechat na soudech, aby mohly posoudit schopnost mladého rodiče pochopit a vyhodnotit důsledky takového prohlášení.

Zákonodárce rovněž v souvislosti s tímto ustanovením zvolil nevhodnou formulaci, jelikož z ustanovení nevyplývá zdánlivost jednání rodiče, který vyslovil souhlas s osvojením ve věku nižším šestnácti let. Nastane-li situace, že se dostaví k projevení souhlasu s osvojením rodič mladší šestnácti let, bude mít soud povinnost nepřijmout prohlášení této osoby, neboť taková osoba není oprávněna tento souhlas poskytnout. Pokud by však soud zanedbal svou povinnost a přijal by

¹⁵³ NOVÁ, Hana. Komentář k § 811. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 363.

¹⁵⁴ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 363.

¹⁵⁵ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 363.

takový souhlas, bude se v souladu s ustanovením § 581 OZ jednat o neplatné právní jednání, jelikož § 581 věta první OZ spojuje s nedostatkem svéprávnosti jako následek právě neplatnost právního jednání.¹⁵⁶ Jednající rodič by totiž právně jednal v rozsahu, ke kterému by nebyl způsobilý.

Závěrem je vhodné zmínit, že možností realizace práva souhlasit s osvojením i před nabytím plné svéprávnosti *ex lege* se významně odlišuje toto statusové právo od rodičovské odpovědnosti, neboť rodič, který doposud nenabyl plné svéprávnosti, nemá rodičovskou odpovědnost, jelikož je *ex lege* pozastavena s výjimkou práva péče o dítě.¹⁵⁷

5.3.4 Souhlas rodiče, který byl omezen na svéprávnosti

Ustanovení § 812 OZ upravuje, že rodič, jehož svéprávnost byla omezena rozhodnutím soudu, může ve věcech osvojení, včetně udělení souhlasu k osvojení, právně jednat pouze v rozsahu, ve kterém jeho svéprávnost omezena nebyla.

Soud může omezit svéprávnost člověka v souladu s ustanovením § 55 a násl. OZ v rozsahu, v jakém člověk není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat a vymezí rozsah, v jakém způsobilost člověka samostatně právně jednat omezil. V kontextu právní úpravy obsažené v ustanovení § 812 OZ je podstatné, zda, a popřípadě v jakém rozsahu byl rodič omezen na svéprávnosti ve věcech spojených s osvojením.¹⁵⁸ Znamená to tedy, že pokud bude soud posuzovat svéprávnost kterékoli osoby, měl by dopředu též posoudit její možnost pochopit a zvážit důsledky případného osvojení a v rozsudku, týkajícím se svéprávnosti, tuto oblast zhodnotit a rozhodnout o ní.¹⁵⁹

Shrneme-li doposud uvedené, rodič, jehož svéprávnost byla omezena rozhodnutím soudu, může ve věcech osvojení, včetně udělení souhlasu k osvojení, právně jednat pouze v rozsahu, ve kterém jeho svéprávnost omezena nebyla. Je tedy nutné, aby v rozsudku o omezení svéprávnosti bylo výslovně omezeno právo souhlasit s osvojením. Důkazní situace bude nepochybně velmi složitá zejména u osob, u nichž bude posuzována svéprávnost a míra jejího omezení v době, kdy

¹⁵⁶ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 811. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 612.

¹⁵⁷ SEDLÁK, Petr, op. cit., str. 612.

¹⁵⁸ SEDLÁK, Petr, op. cit., str. 612.

¹⁵⁹ NOVÁ, Hana. Komentář k § 812. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 360.

tato osoba ještě není rodičem.¹⁶⁰ Při rozhodování soudu bude hrát roli i doba, která uplynula od vydání rozhodnutí o omezení svéprávnosti do doby o řízení o osvojení dítěte.¹⁶¹

5.3.5 Časové omezení poskytnutí souhlasu rodiče

Občanský zákoník upravuje lhůtu, po kterou nelze platně udělit souhlas k osvojení. Tato lhůta je odlišná pro matku a pro otce, u kterého nebyla v předešlé právní úpravě, tedy v zákoně o rodině, lhůta pro udělení souhlasu nijak upravena.

Matka osvojovaného dítěte může dát souhlas k osvojení nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Naopak otec osvojovaného dítěte může dát souhlas k osvojení i před uplynutím této doby, nejdříve však po narození dítěte, jak uvádí ustanovení § 813 OZ.

Odlišná právní úprava souvisí se zvýšenou ochranou matky, která je matce poskytována za účelem zotavení se z následků porodu.¹⁶² Schopnost reálného uvažování a plánování může být nepříznivě ovlivněna porodem, proto při právní úpravě práva souhlasu zákonodárce zohlednil zdravotní stav matky.¹⁶³ Právně určená doba matce poskytuje do jisté míry prostor, aby s narozeným dítětem navázala větší citový kontakt, který by poté mohl ovlivnit její rozhodnutí. Lhůta by tak měla primárně zabránit unáhleně prohlášenému souhlasu matky.

Pokud by byl souhlas jedním z rodičů udělen dříve než po uplynutí zákonem uvedeného času, v případě otce tedy před narozením dítěte, nebude se k takovému právnímu jednání přihlížet, jak je výslovně upraveno v ustanovení § 813 odst. 2 OZ. Bude se tedy jednat o zdánlivé právní jednání.

Oba rodiče mohou souhlas učinit společně, nebo každý samostatně. Učiní-li však prohlášení souhlasu k osvojení nezávisle na sobě, bude mít tento fakt závažné důsledky v počítání lhůt pro navazující úkony v řízení o osvojení, které jsou upraveny např. v ustanovení § 817 odst. 1, § 823 odst. 1, § 825, § 826 OZ.¹⁶⁴

5.3.6 Konkrétní a blanketní souhlas

Právní úprava rozlišuje dva typy souhlasu, jak vyplývá z ustanovení § 814 OZ. Souhlas k osvojení může být dán s určením pro určitou osobu osvojitele nebo bez takového určení. Oba

¹⁶⁰ NOVÁ, Hana. Komentář k § 812. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 364.

¹⁶¹ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 364.

¹⁶² SEDLÁK, Petr. Komentář k § 813. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 607-608.

¹⁶³ SEDLÁK, Petr, op. cit., str. 607-608.

¹⁶⁴ SEDLÁK, Petr, op. cit., str. 607-608.

souhlasy jsou vyžadovány stejným způsobem a stejnými postupy, bez ohledu na to, o který souhlas ze dvou výše uvedených se jedná.¹⁶⁵

Bude-li prohlášen souhlas s určením budoucího osvojitele, bude se jednat o právní jednání, které je adresné. Souhlas, tzv. konkrétní souhlas, bude učiněn vůči konkrétně specifikovaným osvojitelům. Osoba osvojitele musí být rodičem určena nad vší pochybnost a předpokládá se, že se jedná o osobu, která je rodiči dítěte známa.¹⁶⁶

Naopak v druhém případě se bude jednat o právní jednání bez vztahu ke konkrétním osvojitelům, bude udělen tzv. blanketní souhlas. Odlišnost blanketního souhlasu od konkrétního spočívá v tom, že rodič svůj souhlas s osvojením prohlašuje ve vztahu k jakékoli osobě. Na výběru konkrétní osoby tedy již rodič neparticipuje.¹⁶⁷ Udělením tzv. blanketního souhlasu se tak rodič *de facto* vzdává výběru osvojitele svého dítěte, tedy možnosti akceptovat konkrétního osvojitele nebo jej vyloučit prostřednictvím konkrétního souhlasu.¹⁶⁸

Oba souhlasy mají v zásadě stejný význam, odlišnost spočívá v určení budoucího osvojitele rodičem. To potvrzuje i výslovné znění § 814 OZ, které uvádí, že není rozhodné, zda byl souhlas k osvojení dán s určením pro určitou osobu osvojitele nebo bez takového určení. Právní úprava oba souhlasy postavila na roveň z důvodu posílení práv rodiče ve vztahu k rozhodování o svém dítěti a k posílení soukromoprávního charakteru osvojení.¹⁶⁹

Souhlasy však nelze libovolně zaměňovat, jejich „rovnost“ je dána pouze v rovině procesního postavení rodiče a zároveň v tom, že pro oba typy souhlasů platí shodná právní úprava jejich poskytnutí, účinků souhlasu, odvolání a obecného zániku.¹⁷⁰

Odlišnost v právní úpravě lze vidět v ustanovení § 815 OZ, které se vztahuje jen na udělení konkrétního souhlasu a upravuje situace, kdy bude návrh na osvojení vzat zpět, nebo zamítnut, jelikož v takovém případě adresný souhlas pozbuje účinnosti. Toto ustanovení bude probráno v nadcházející kapitole.

¹⁶⁵ NOVÁ, Hana. Komentář k § 813. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 360.

¹⁶⁶ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 814. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 619.

¹⁶⁷ SEDLÁK, Petr, op. cit., str. 619.

¹⁶⁸ SEDLÁK, Petr, op. cit., str. 619.

¹⁶⁹ SEDLÁK, Petr, op. cit., str. 619.

¹⁷⁰ SEDLÁK, Petr, op. cit., str. 619.

5.3.7 Zánik účinnosti

Byl-li souhlas k osvojení dán s určením pro určitou osobu jako osvojitele a bude-li návrh na osvojení vzat zpět, nebo zamítnut, pozbude souhlas účinnosti, jak upravuje ustanovení § 815 OZ. Jedná se o specifický zánik účinnosti souhlasu a upravuje výjimku z pravidla obecného zániku účinnosti, jak bude dále uvedeno.

Specifický zánik účinnosti souhlasu je odrazem toho, že souhlas je projevem vůle rodičů ve vztahu ke konkrétním osvojitelům.¹⁷¹ Rodiče chtějí, aby jejich dítě bylo osvojeno konkrétní osobou. Občanský zákoník ani povaha úkonu nepřipouští, aby se konkrétní souhlas změnil na tzv. blanketní souhlas nebo aby byl nadále za tzv. blanketní považován, proto proces osvojení musí být zahájen od samého začátku a osvojitelnost nezletilce musí být založena buď novým souhlasem, nebo na základě jiného důvodu.¹⁷² Jakkoli občanský zákoník neřeší, zda souhlas s osvojením pozbývá účinnosti již samotným zpětvzetím návrhu nebo až rozhodnutím soudu o zastavení takového řízení, lze dovodit, že souhlas rodičů pozbude účinnosti již zpětvzetím návrhu, tedy okamžikem, kdy zpětvzetí návrhu bylo doručeno soudu.¹⁷³ V případě zamítnutí návrhu na osvojení pozbude souhlas účinnosti až právní mocí rozsudku o zamítnutí návrhu.¹⁷⁴

Ustanovení § 816 OZ upravuje obecný zánik účinnosti, kdy souhlas k osvojení pozbude účinnosti vždy, nedojde-li k osvojení do šesti let ode dne, kdy byl souhlas dán. Souhlas není účinný po neomezeně dlouhou dobu, jelikož lze předpokládat, že po určité době se podmínky mohou změnit, může se změnit i postoj rodičů, jejich životní podmínky, postoje, vztahy, jejich osobnost může být zralejší a odpovědnější, mohou mít jiné materiální podmínky atp.¹⁷⁵ K pozbytí účinnosti souhlasu dojde uplynutím zákonné lhůty. Souhlas musí být platný až do právní moci rozhodnutí o osvojení, jestliže dojde k pozbytí účinnosti souhlasu rodiče v průběhu řízení o osvojení, event. v průběhu kteréhokoliv z řízení, která předcházejí řízení o osvojení, nemůže soud vedené řízení dokončit, neboť osvojovaný není nadále osvojitelný.¹⁷⁶ V případě, že od udělení souhlasu skutečně uplyne ona šestiletá lhůta, nelze již realizovat osvojení, proto aby mohlo být osvojení úspěšně

¹⁷¹ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 814. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 620.

¹⁷² SEDLÁK, Petr, op. cit., str. 620.

¹⁷³ NOVÁ, Hana. Komentář k § 816. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 366.

¹⁷⁴ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 366.

¹⁷⁵ NOVÁ, Hana. Komentář k § 816, op. cit., str. 367.

¹⁷⁶ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 816. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 621.

provedeno, je nutné získat od rodičů nový souhlas s osvojením, nebo souhlas nahradit jiným způsobem.¹⁷⁷

Důvodová zpráva uvádí, že specifický a obecný zánik souhlasu se od sebe liší právním důvodem, zatímco v prvním případě jde o zákonný důsledek určitých právních skutečností, na jednání toho, kdo souhlas dal, nezávislých, ve druhém případě jde o důsledek jednání osoby, která souhlas dala.

5.3.8 Odvolání souhlasu

Souhlas může zaniknout, ale také může být v souladu s ustanovením § 817 OZ odvolán po dobu tří měsíců ode dne, kdy byl učiněn. Občanský zákoník ani důvodová zpráva neupravuje žádné důvody, pro které lze souhlas odvolat. Souhlas tak může být v případě dodržení tříměsíční lhůty odvolán z jakéhokoli důvodu.

Po dobu tří měsíců nelze činit žádná zásadní opatření, osvojovací proces nemůže pokračovat, dítě by nemělo být předáno do péče budoucích osvojitelů vzhledem k možnosti o odvolání souhlasu rodičů s osvojením a návratu dítěte do jejich rodičovské péče.¹⁷⁸ Zákonodárce považuje dobu tří měsíců za přiměřenou k tomu, aby si rodič ujasnil svoji situaci, své vztahy, své rodičovské postoje, své životní podmínky atp. a uvážil, zda od svého již uděleného souhlasu nechce ustoupit.¹⁷⁹ Tříměsíční doba poskytuje přiměřenou ochranu práv přirozeného rodiče a zároveň o ní nelze říct, že by nepřipustným způsobem poškozovala oprávněné zájmy dítěte, jak je objasněno v důvodové zprávě. Na druhé straně je velmi málo pravděpodobné, že důvody, pro které se rozhodli rodiče udělit souhlas s osvojením, se za dobu tří měsíců změni a vyvstává tak otázka, zda úprava této tříměsíční lhůty neprodlužuje jen proces osvojení a neoddaluje tak vytvoření již rodinného prostředí pro osvojované dítě.

Ačkoli po uplynutí tří měsíců nelze souhlas zásadně odvolat, upravuje občanský zákoník v ustanovení § 817 dvě výjimky, kdy lze i po této době odvolání souhlasu učinit.

První výjimka je obsažena v druhém odstavci písm. a) komentovaného ustanovení a upravuje situaci, kdy lze odvolat souhlas s osvojením i po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl dán, pokud osvojované dítě nebylo ještě předáno do péče osvojitele před osvojením. Souhlas tedy lze odvolat

¹⁷⁷ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 817. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 622.

¹⁷⁸ NOVÁ, Hana. Komentář k § 817. In ŠVESTKA, Jirí, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 369.

¹⁷⁹ NOVÁ, Hana. Komentář k § 817, op. cit., str. 369.

za předpokladu, že situace dítěte nebyla řešena jeho umístěním do budoucí osvojitelské rodiny.¹⁸⁰ Pokud již došlo k umístění dítěte do budoucí osvojitelské rodiny, nelze souhlas odvolat.

Jako druhou, zároveň poslední možností, kdy lze odvolat souhlas i po uplynutí tří měsíců, je situace, kdy má být v souladu s odstavcem 2 písm. b) ustanovení § 817 OZ osvojované dítě podle rozhodnutí soudu vydaného na návrh rodičů vydáno tím, komu bylo svěřeno do péče, protože je v souladu se zájmy dítěte, aby bylo se svými rodiči. Soud musí na základě provedených důkazů dospět k závěru, že takové vydání je skutečně v zájmu dítěte, aby bylo odvolání souhlasu rodičů účinné.¹⁸¹

Důvodová zpráva však zároveň uvádí, že je možné, aby rodič, který souhlas dal, namísto svého prohlášení vůči soudu dítě převzal od osoby, v jejíž péči se právě nalézá, kdy v naprosté většině případů je touto osobou ústavní zařízení, budoucí osvojitel, popř. tzv. profesionální pěstoun a jen, bude-li tato osoba odporovat, bude se rodič obracet na soud.

5.4 Osvojení bez souhlasu rodiče

5.4.1 Objektivní důvody

Mohou nastat situace, kdy souhlas rodičů s osvojením jejich dítěte nebude udělen, a i přesto bude v souladu se zákonem uskutečněno osvojení. Objektivní důvody, na základě kterých není vyžadován souhlas rodiče s osvojením, jsou taxativně upraveny v ustanovení § 818 OZ. I dřívější právní úprava v zákoně o rodině umožňovala osvojení bez souhlasu rodičů, nicméně v současné právní úpravě došlo k rozšíření možností, za kterých není třeba k osvojení souhlasu rodiče.¹⁸²

Prvním zákonem upraveným důvodem, kdy lze osvojit bez souhlasu rodiče, je, pokud byl rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas k osvojení, jak upravuje ustanovení § 818 odst. 1 písm. a) OZ. Opětovně je nutné zdůraznit, že právo souhlasit s osvojením není součástí rodičovské odpovědnosti, proto musí existovat rozhodnutí, v kterém bude výslovně uvedeno, že je rodič zbaven jak rodičovské odpovědnosti, tak zbaven práva dát souhlas k osvojení.

Dalším důvodem je v souladu s ustanovením § 818 odst. 1 písm. b) OZ situace, kdy rodič není schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout. K aplikaci daného ustanovení postačí naplnit jednu z uvedených podmínek, není tedy vyžadováno

¹⁸⁰ NOVÁ, Hana. Komentář k § 817. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 369.

¹⁸¹ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 370.

¹⁸² SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 818. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 625.

kumulativní splnění. Neschopnost projevit vůli může nastat v případě, kdy rodič je v kómatu, není schopen komunikace, kdy většinou v důsledku zdravotního postižení žádnou vůli nemá, kdy je u něj prokázána těžká mentální retardace nebo těžká demence atp.¹⁸³ Ze stejných důvodů může nastat situace, kdy rodič není schopen rozpoznat následky svého jednání.¹⁸⁴ Poslední uvedenou situaci si lze představit v případě, že bude rodič projevovat zvýšenou agresivitu nebo naopak bude trpět hlubokými depresemi, pro něž rodič není schopen své jednání ovládnout.¹⁸⁵

Většinou se jedná o případy, pro které by mohl být rodič omezen na svéprávnosti, ale doposud omezen nebyl. Pokud by již omezen byl, je postup udělení souhlasu s osvojením upraven v ustanovení § 812 OZ.

Poslední možností v ustanovení § 818 odst. 1 písm. c) OZ osvojení dítěte bez souhlasu rodiče je, když se rodič zdržuje na neznámém místě a toto místo se nepodaří soudu v součinnosti s dalšími orgány veřejné moci zjistit ani při vynaložení potřebné pečlivosti. Z činnosti soudu musí být patrné, že kroky učiněné za účelem zjištění pobytu rodiče skutečně směřují k nalezení pobytu rodiče a nejsou pouze formalitou. Za zcela nedostatečné je třeba považovat zjištění, kterým by měl být pouze ověřen formálně evidovaný trvalý pobyt, soud by se měl naopak pokusit zjistit bydliště všemi možnými způsoby a ze všech ze všech možných a dostupných zdrojů.¹⁸⁶ Takovými zdroji jsou zejména veškeré státní databáze a evidence jako centrální registry, centrální evidence osob, evidence vězňů, evidence osob cizí státní příslušnosti, které mají na území ČR povolen trvalý pobyt, centrální evidence exekucí, dále je vhodné učinit dotazy na všechny zjištěné a dostupné příbuzné, Policii ČR a příslušnou městskou policii, zdravotní pojišťovny, Českou správu sociálního zabezpečení, Úřad práce, Českou poštu, s. p., místně příslušný soud rodiče, popř. posledního známého zaměstnavatele apod.¹⁸⁷ V případě, že existuje informace, že se rodič nachází v cizině, je namístě oslovit Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, zda nedisponuje nástroji, pomocí kterých by bylo možné zjistit pobyt rodiče v daném státě.¹⁸⁸

¹⁸³ NOVÁ, Hana. Komentář k § 818. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 372.

¹⁸⁴ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 372.

¹⁸⁵ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 372.

¹⁸⁶ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 818. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 626.

¹⁸⁷ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 818. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 626.

¹⁸⁸ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit., str. 626.

5.4.2 Subjektivní důvod

Kromě objektivních důvodů, na základě kterých může dojít k osvojení bez souhlasu rodičů, upravuje OZ v ustanovení § 819 OZ i subjektivní důvod nepotřebnosti souhlasu rodiče při osvojení. Tímto subjektivním důvodem je, že rodič nemá o dítě zjevně zájem. Na uvedené ustanovení navazuje ustanovení následující, tedy § 820 OZ, kde je upraveno, co je považováno za zjevný nezájem. Zásadním subjektivním důvodem je nezájem rodičů o osvojované dítě, který je definován jako stav, kdy rodič neprojevuje soustavně o dítě opravdový zájem, a tím trvale zaviněně porušuje své povinnosti rodiče.¹⁸⁹

V souladu s ustanovením § 820 OZ se má za to, že nezájem rodiče o dítě je zjevný, trvá-li alespoň tři měsíce od posledního projeveného opravdového zájmu. Nelze-li však v chování rodiče spatřovat hrubé porušování jeho povinností, je třeba, aby byl orgánem sociálně-právní ochrany dětí poučen o možných důsledcích svého chování a aby od takového poučení uplynuly alespoň tři měsíce. Orgán sociálně-právní ochrany dětí je povinen poskytnout rodiči nejpozději po tomto poučení poradenství a pomoc za podmínek stanovených jiným právním předpisem. Tímto předpisem je zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Uvedené poučení se nevyžaduje, porušuje-li rodič svoje povinnosti hrubým způsobem nebo rodič opustil místo, kde se dříve zdržoval, aniž sdělil, kde se nyní zdržuje, a nepodařilo-li se ani za tři měsíce zjistit místo, kde se nyní zdržuje.

U hrubého porušení povinností není vyžadována dlouhodobost, neboť i jednorázové porušení tímto způsobem může dítě ohrozit na jeho fyzickém, psychickém, či mravním vývoji.¹⁹⁰ Většinou bude za hrubé porušení rodičovské odpovědnosti klasifikováno jednání, které bude naplňovat znaky trestného činu vůči dítěti nebo jinému členu žijící ve společné domácnosti.¹⁹¹

Důvodová zpráva uvádí, že v obou výše uvedených ustanovení je víceméně přesně uvedeno, co se rozumí tím, že rodiče „zjevně nemají o dítě zájem“. Jedná se o dvě skupiny případů. Předně o případy, kdy rodiče neprojevují opravdový zájem, a přitom ne-osvojení by pro dítě znamenalo zřejmou újmu. Za druhou skupinu případů považuje důvodová zpráva situaci, kdy rodiče neprojevují o dítě vůbec žádný zájem, a takto trvale hrubě porušují své rodičovské povinnosti, a to až v míře ohrožující fyzické, psychické nebo morální zdraví dítěte. V případě, že bude zjištěno, že se rodiče dostali do značné nouze nebo tísně, a to nikoli vlastním zaviněním, a je možné

¹⁸⁹ NOVÁ, Hana. Komentář k § 820. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 378.

¹⁹⁰ SMOLÍKOVÁ, Kateřina. Komentář k § 820 In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1174.

¹⁹¹ SMOLÍKOVÁ, Kateřina, op. cit., str. 1174.

očekávat, že tuto neuspokojivou situaci překonají, nemůže být tato situace vyhodnocena jako nezáměr rodičů o dítě.

Co lze považovat za „zjevný nezáměr“ lze dovodit i z ustálené teorie a soudní praxe, která se shoduje v tom, že nedostatek zájmu rodiče se projevuje zejména tak, že rodiče o dítě osobně nepečují, pravidelně nenavštěvují, neplní k němu pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost, neprojevují snahu upravit si své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli ujmout péče o dítě, přičemž skutečnost, že nebude osvojeno, by pro dítě znamenala zřejmou újmu.¹⁹² Judikatura se se k této problematice také vyjádřila např. v rozhodnutí VII/1967, kde uvedla, že: „*Za projev opravdového zájmu rodičů o dítě lze považovat jen takové projevy, z nich lze přesvědčivě dovodit, že rodiče se chtějí a mohou o dítě starat, a to z hlediska celkového vývoje dítěte v budoucnosti, že tento jejich zájem je opravdový a že k dítěti mají citový vztah...*“¹⁹³

Soud tak bude muset zjistit, zda k porušení povinností rodičů došlo v důsledku jejich zavinění, tedy v důsledku jejich vnitřního vztahu k dítěti, v důsledku jejich vlastního uvážení nebo opomenutí, v důsledku vlastní absence citu a odpovědnosti, nebo zda k tomu přispěly objektivní okolnosti.¹⁹⁴ Pokud byly porušeny povinnosti z důvodu objektivních okolností, musí soud zjistit, zda se rodiče i přes tuto komplikaci snažili s dítětem svůj vztah udržet, zda se snažili být s dítětem v osobním kontaktu, nebo alespoň pomocí mobilních zařízení, e-mailu, skypu atd. Soud musí zvážit všechny rozhodné skutečnosti podle svých vlastních zjištění, přičemž by měl vždy brát zřetel především na poznatky, případně i názory toho, v jehož péči se dítě právě nalézá, či příslušných orgánů SPOD.¹⁹⁵

5.4.3 Opuštění místa, kde se rodič zdržoval

Jak bylo uvedeno za nezáměr rodiče je v souladu s ustanovením § 820 OZ považována mimo jiné i situace, kdy rodič opustil místo, kde se dříve zdržoval, aniž sdělil, kde se nyní zdržuje a nepodařilo-li se ani za tři měsíce zjistit místo, kde se rodič zdržuje. Opuštění místa trvalého bydliště je třeba chápat jako specifický důvod nezájmu. Specifikum je dáno tím, že rodič své

¹⁹² SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 819. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 634.

¹⁹³ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit., str. 634.

¹⁹⁴ NOVÁ, Hana. Komentář k § 819. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 378.

¹⁹⁵ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 818. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 629.

povinnosti poruší tak, že opustí dítě, fakticky tím rezignuje na výkon rodičovské odpovědnosti a o dítě se přestane zajímat.¹⁹⁶

Této situaci bude věnováno více pozornosti nejen z důvodu specifické povahy, ale především proto, že by se mohlo zdát, že koliduje s ustanovením § 818 odst. 1 písm. c), v kterém je upraveno osvojení dítěte bez souhlasu rodiče z důvodu, že se rodič zdržuje na neznámém místě a toto místo se nepodaří soudu v součinnosti s dalšími orgány veřejné moci zjistit ani při vynaložení potřebné pečlivosti.

V obou ustanoveních je možnost osvojení nezletilce bez souhlasu rodiče vázána na skutečnost, že se rodič nezdržuje v místě svého bydliště a nepodaří se místo jeho pobytu zjistit. Rozdíl mezi oběma ustanoveními spočívá především v tom, že v případě ustanovení § 820 odst. 2 OZ se rodič vzdálí z místa svého pobytu v době, kdy neprojevuje dostatečný zájem o dítě a situace v rodině je známa OSPODu. Tento závěr vyplývá zejména z toho, že se nevyžaduje poučení orgánu sociálně-právní ochrany dětí, lze tedy předpokládat, že OSPOD s rodinou pracoval, nicméně rodič se bezdůvodně vzdálil z místa bydliště a nepodařilo se jeho bydliště zjistit ve lhůtě stanovené zákonem.¹⁹⁷ Orgán sociálně právní ochrany má v tomto případě stejnou povinnost jako soud při postupu podle ustanovení § 818 odst. 1 písm. c) OZ. Je povinen pomocí všech prostředků zjišťovat místo nového pobytu rodiče. V případě, že se skutečně ani po provedených šetřeních nepodaří zjistit pobyt rodiče, lze konstatovat naplnění podmínek nezájmu a na návrh zahájit řízení o osvojení bez souhlasu rodiče.¹⁹⁸

V souvislosti s tříměsíční lhůtou důvodová zpráva uvádí, že běží vždy od prvního poučení, popřípadě od prvního úkonu, který lze označit za jednání směřující ke zjištění adresy rodičů, neskončí, ale dříve než za šest měsíců po narození dítěte. V tomto bodu důvodová zpráva přejímá znění důvodových zpráv k návrhům občanského zákoníku z roku 2005 a 2007, které se však liší od schváleného znění občanského zákoníku, proto je důvodová zpráva zásadně matoucí.¹⁹⁹ Otázkou tak zůstává, zda v souladu se současným zněním právní úpravy bude lhůta činit tři měsíce nebo šest měsíců.

V odpovědi na tuto otázku se shodují komentářové literatury, které upravují, že lhůta začne běžet od okamžiku, kdy je zjištěno, že rodič opustil místo svého bydliště a přestal vykonávat své

¹⁹⁶ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit., str. 629.

¹⁹⁷ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit., str. 626

¹⁹⁸ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit., str. 625.

¹⁹⁹ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 818. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 630.

povinnosti. Stejně tomu bude i v případě, kdy bylo objektivně dokázáno hrubé porušení rodičovské povinnosti, ale v případě, že nedojde k hrubému porušení rodičovské povinnosti, poběží nejprve objektivní tříměsíční lhůta nezájmu a pak další tříměsíční lhůta ode dne, kdy došlo k poučení rodiče.²⁰⁰ Dle mého názoru je tento závěr zcela správný, jelikož pokud by bylo postupováno v souladu se zněním důvodové zprávy, byl by takový postup v rozporu se zájmy dítěte, proto by měl OSPOD hledat rodiče ihned, co zjistí, že opustil místo svého bydliště a přestal vykonávat své povinnosti.

Pro úplnost je vhodné dodat, že délka tří měsíců bude platit i pro situaci v ustanovení § 819 OZ, které neobsahuje výslovnou úpravu časové délky, po jejíž uplynutí by bylo možné prohlásit nezájmem rodiče o dítě za zjevný. V této souvislosti § 819 OZ pouze stanovuje podmínku, že zjevný nezájem znamená, že rodič o dítě nejví opravdový zájem soustavně, proto i na toto ustanovení lze aplikovat časový úsek tří měsíců.²⁰¹

5.4.4 Nahrazení souhlasu rodiče

Souhlas rodiče je osobním právem, přesto však nastane-li některá se zákonem upravených situací u obou rodičů, je jejich souhlas v souladu ustanovení § 818 OZ nahrazen souhlasem poručníka, popř. opatrovníka. Pakliže by však jedna ze situací nastala jen u jednoho rodiče, vykoná právo souhlasu s osvojením druhý rodič. Druhý rodič však nevykoná právo souhlasu, pokud není určen nebo je zde souběh jiného důvodu, pro který je dítě neosvojitelné.²⁰²

Předmětné ustanovení ve svém druhém odstavci určuje poručníka, popř. opatrovníka, který může udělit za rodiče souhlas s osvojením, neuvádí již, kdy souhlas za rodiče bude učiněn poručníkem a kdy opatrovníkem. Ačkoli se komentářová literatura shodne na závěru, že opatrovník bude jmenován za předpokladu, že dítěti nebyl do té doby ustanoven poručník, při aplikaci daného tvrzení na konkrétně uvedené případy v ustanovení § 818 OZ se rozcházejí.

Sedlák a Šohajdová uvádějí, že z povahy věci je zřejmé, že poručník bude poskytovat souhlas v případě, kdy je rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a práva souhlasit s osvojením, dále pokud rodičovství k osvojovanému nebylo určeno, nebo oba rodiče zemřeli. Naopak ve zbylých dvou situacích upravených v ustanovení § 818 OZ, kdy rodič není schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout anebo v případě, kdy se rodič zdržuje na

²⁰⁰ NOVÁ, Hana. Komentář k § 818. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 380.

²⁰¹ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit., str. 629.

²⁰² SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit., str. 626.

neznámém místě a toto místo se nepodaří soudu v součinnosti s dalšími orgány veřejné moci zjistit ani při vynaložení potřebné pečlivosti, bude ustanoven soudem opatrovník.

Nová shodně uvádí, že v prvním případě ustanovení § 818 odst. 1, písm. a) OZ bude jmenován poručník. V dalších případech upravených v ustanovení § 818 OZ však zaujímá jiný názor, tedy že bude opět ustanoven poručník.

Dle mého názoru je rozhodné, že obě komentářové literatury shodně uvedly, že primárně bude jednat poručník, nebude-li do té doby ustanoven, jmenuje soud opatrovníka. Z toho důvodu se domnívám, že názor, který zastává Nová, je správný, jelikož druhý názor do jisté míry odporuje závěru, že opatrovník bude jmenován za předpokladu, že dítěti nebyl do té doby ustanoven poručník.

Opatrovník, který má poskytnout souhlas s osvojením, bude soudem ustanoven jen k jedinému účelu, a to poskytnutí souhlasu s osvojením za rodiče, jehož souhlasu není k osvojení třeba. Jeho funkce poskytnutím souhlasu s osvojením za rodiče zaniká.²⁰³

Opatrovník nebo poručník musejí v souladu s ustanovením § 818 odst. 2 OZ před udělením nebo odmítnutím souhlasu zjistit všechny rozhodné skutečnosti týkající se osvojovaného dítěte a jeho rodiny, které by mohly mít vliv na rozhodnutí o osvojení. Zejména mají povinnost zjistit, zda osvojované dítě má blízké příbuzné a zda ti mají zájem o dítě pečovat. Opatrovník vyslechně i toho, v jehož péči se osvojované dítě právě nalézá. Opatrovník či poručník mají ze zákona povinnost zjistit, zda osvojovaný nemá blízké příbuzné, popřípadě zjistit jejich zájem. Soud by měl zkoumat, zda opatrovník či poručník splnil svou zákonnou povinnost, a měl by jej předvolat jako svědka v řízení o svěřeni dítěte do předadopční péče.²⁰⁴

5.4.5 Utajené porody

V souladu s výše uvedeným byly objasněny důvody, kdy lze osvojit dítě bez souhlasu rodičů, nebo kdy lze jejich souhlas nahradit. Vystává však otázka, jak bude řešena situace osvojení v případě, kdy matka dítě porodila utajeně. Utajené matce zůstávají po utajeném porodu a určení jejího mateřství práva a povinnosti rodiče v plném rozsahu, tedy jak rodičovská odpovědnost, tak

²⁰³ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 818. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 626.

²⁰⁴ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 818. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 626.

i statusová práva, včetně práva souhlasit s osvojením.²⁰⁵ Z toho důvodu nelze jmenovat poručníka, který by zastoupil rodiče při udělení souhlasu.

K osvojení dítěte tak může dojít jen za předpokladu, že bude s osvojením souhlasit rodič dítěte nebo pokud bude rozhodnuto o tom, že k osvojení není třeba souhlasu rodiče.

5.5 Souhlas manžela

V krátkosti bude nyní uvedeno, že třetí osobou, jejíž souhlas je při osvojení vyžadován, je manžel osvojitele. Oproti předcházejícím souhlasům není souhlas manžela osvojitele detailně upraven, proto bude postupováno pomocí *analogie legis* a bude aplikováno ustanovení § 810 OZ.²⁰⁶

Souhlas s osvojením je právem manžela osvojitele, který je realizován právním jednáním, aby tedy mohl souhlasit manžel osvojitele s osvojením, nesmí být jeho svéprávnost v tomto právu omezena. Z dikce souhlasu manžela je patrné, že manžel osvojitele disponuje svým právem za doby trvání manželství, s ohledem na absenci jiné úpravy je třeba dospět k závěru, že disponuje svým právem i v situaci, kdy nežije s osvojitelem v rodinné domácnosti.²⁰⁷

Manžel může rovněž odvolat svůj souhlas s osvojením, opět zde bude v souladu s postupem *analogie legis* aplikována obecná právní úprava, že souhlas lze odvolat do právní moci rozhodnutí o osvojení dítěte.²⁰⁸

Dle mého názoru by bylo vhodné, aby byla problematika souhlasu manžela osvojitele alespoň základně upravena, tedy aby v ustanovení bylo výslovně uvedeno, že na souhlas manžela osvojitele bude obdobně aplikováno ustanovení § 810 OZ.

5.6 Role rodičů při péči před osvojením

5.6.1 Osobní péče budoucího osvojitele, tzv. okamžitá péče

Nejen u samotného osvojení je nutný souhlas rodičů. Souhlas rodičů hraje významnou roli i pro předání dítěte do péče budoucího osvojitele, jak upravuje ustanovení § 823 OZ, kdy se souhlasem budoucího osvojitele je možné předat osvojované dítě do péče ihned poté, kdy oba

²⁰⁵ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit, str. 628.

²⁰⁶ SMOLÍKOVÁ, Kateřina. Komentář k § 823 In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1102.

²⁰⁷ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit, str. 600.

²⁰⁸ SMOLÍKOVÁ, Kateřina, op. cit., str. 1103.

rodiče dali k osvojení souhlas. Souhlasí-li s tím rodiče, lze dítě předat budoucímu osvojiteli do péče i dříve, jakmile to zdravotní stav dítěte dovolí.

Lze říci, že zákon rozlišuje dvě formy péče, a to péči o dítě fakticky vykonávanou na základě jiných skutečností, než je rozhodnutí soudu, popř. dle rozhodnutí soudu na základě jiných právních důvodů, a dále péči před osvojením vykonávanou právě na základě rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče před osvojením.²⁰⁹ Prvně uvedená péče je faktickou individuální péčí, tzv. okamžitou péčí, naopak druhou péčí označuje občanský zákoník předadopční péči neboli péči před osvojením. Smyslem okamžité péče je vyhnout se kolektivní, tj. ústavní péči o dítě a zabezpečit mu individuální péči v rodinném prostředí.²¹⁰

Dle mého názoru by bylo vhodné, aby občanský zákoník terminologicky rozlišoval tyto dva typy péče, jelikož by výslovná právní úprava eliminovala možné nepochopení zákonu ze strany osvojitelů, kteří nemají žádné právní vzdělání.

Z výše uvedeného znění ustanovení vyplývá, že okamžitá péče může být zahájena ihned poté, co dali rodiče s osvojením souhlas, nebo ihned poté, co to zdravotní stav dítěte dovolí, pakliže rodiče dítěte s touto formou péče výslovně souhlasí. Komentovaná právní úprava ale rovněž umožňuje, aby k předání dítěte došlo dříve, než je dán souhlas rodičů k osvojení. Rodič dítěte může dítě předat budoucímu osvojiteli do péče i před tím, než je oprávněn dát souhlas k osvojení, to se týká matky dítěte, která hodlá dát souhlas k osvojení hned poté, co k tomu bude oprávněna, tj. po uplynutí šesti týdnů po porodu.²¹¹ Matka může dát souhlas i v období, kdy v souladu s ustanovením § 813 OZ není oprávněna takto konat. Bude se tak dít například v situacích náhradního mateřství, jehož podstatou je předání dítěte bezprostředně po jeho porodu, i zde však platí veškerá pravidla stanovená pro poskytování souhlasu k osvojení, od kterých se nelze odchýlit.²¹² Za pravidelnou situaci je nutné považovat stav, kdy bude dítě předáno do okamžité péče poté, co oba rodiče dali souhlas s osvojením, naopak předání dítěte kdykoliv před tímto okamžikem by mělo být chápáno jako výjimečné.²¹³

²⁰⁹ NOVÁ, Hana. Komentář k § 823. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 386.

²¹⁰ ZEMANDLOVÁ, Anna. Komentář k § 823 In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1190.

²¹¹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 97.

²¹² ZEMANDLOVÁ, Anna. Komentář k § 823 In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1189-1190.

²¹³ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 823. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 636.

Důležité je, že doba, kdy je dítě předáno do tzv. okamžité péče se nezačne započítávat do doby před osvojením dříve, než uplynou tři měsíce od udělení souhlasu rodičů s osvojením.²¹⁴ Je tomu tak proto, že rodiče mají možnost do tří měsíců od udělení souhlasu s osvojením svého dítěte tento svůj souhlas odvolat.²¹⁵ Okamžitá péče je především osobní péče o dítě, proto osobě, která dítě převzala, přísluší pouze povinnost a právo o dítě řádně pečovat a chránit jej. V záležitostech dítěte, které s touto péčí souvisí, může jednat, jen je-li toho nezbytně třeba, jak obsahuje předmětné ustanovení ve svém druhém odstavci. Rodičům je většina práv a povinností za trvání okamžité péče zachována, především jim náleží rozhodovat o významných záležitostech rodičovské odpovědnosti, např. vybrat školku, školu, do které má osvojovaný nastoupit, rozhodnout o léčebném zákroku, který není nezbytně třeba, rozhodovat o bydlišti dítěte, spravovat jmění dítěte a rozhodovat o jeho jménu či příjmení.²¹⁶

Postavení rodiče je v souladu s uvedeným oslabené jen v oblasti péče a poskytování ochrany, jakkoli se může zdát, že svěřením dítěte budoucímu osvojiteli do okamžité péče představuje přenesení práv a povinností v nejužším možném rozsahu, pro dítě je takové přenesení práv a povinností ve svém důsledku zásadní, jelikož právě pocit bezpečí a dostatečné péče, které se mu bude nyní dostávat od budoucího osvojitele, je pro dítě nepostradatelné. Z uvedeného vyplývá, že aby bylo možné obstarat veškeré záležitosti dítěte, budou muset rodiče a budoucí osvojitelé spolu spolupracovat.²¹⁷

Rodiče stále mají právo ovlivnit svým jednáním osvojení dítěte, jelikož mohou kdykoli po dobu okamžité péče odvolat svůj souhlas a v takovém případě není vyloučené, že se dítě vrátí zpět do péče rodičů. Odvolají-li rodiče svůj souhlas, bude povinností soudu a orgánů SPOD zjistit, zda jsou rodiče schopni pečovat o své dítě a především, zda navrácením dítěte do péče rodičů nedojde k poškození zájmů dítěte.²¹⁸ Pokud dospějí k závěru, že rodiče nejsou schopni o dítě pečovat, nemůže dojít k navrácení dítěte a soud musí rozhodnout o jiném výchovném prostředí.²¹⁹

Odvolání souhlasu rodičů může mít za následek i to, že dítě bude umístěno do ústavní péče. Tato změna by mohla mít velmi negativní dopad na dítě, kterému doposud byla poskytována péče od budoucích osvojitelů, se kterými navazoval citové vazby. Je proto velice nutné, aby k předání

²¹⁴ NOVÁ, Hana. Komentář k § 823. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 386.

²¹⁵ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 386.

²¹⁶ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit., str. 637.

²¹⁷ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit., str. 637.

²¹⁸ NOVÁ, Hana. Komentář k § 823. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 387.

²¹⁹ NOVÁ, Hana., op. cit., str. 387.

dítěte do okamžité péče nedocházelo neuváženě, proto jak orgány SPOD, tak soud musí být zcela přesvědčen, že umístění dítěte do okamžité péče je pro dítě to nejlepší možné řešení, a proto je soud při svém rozhodnutí povinen provést šetření v souladu s ustanovením § 827 OZ, jak bude dále uvedeno.²²⁰ Bohužel ani v takovém případě není vyloučeno, že dítě bude muset být umístěno v ústavní péči.

Aby mohly orgány SPOD, posléze soud kontrolovat, zda předání dítěte do okamžité péče je nejlepším možným řešením pro dítě, musí se především o takovém předání dozvědět, proto ustanovení § 823 OZ v poslední větě prvního odstavce upravuje informační povinnost rodičů vůči orgánům SPOD. Informační povinnost ve vztahu k orgánu SPOD musí splnit rodiče nezletilého, a to i když o předání do péče bude rozhodovat v řízení soud.²²¹ Soud vždy rozhoduje o předání dítěte a teprve rozhodnutí soudu zakládá práva a povinnosti vyplývající z okamžité péče. V dřívější právní úpravě rozhodovaly o předání do péče orgány SPOD, které lépe znaly sociální prostředí v rodině dítěte, osobně znaly členy rodiny z dřívější sociální činnosti, předchozí rodinné vztahy, zdravotní stav členů rodiny, jejich případnou trestnou činnost atd.²²²

Dle mého názoru by konečné stanovisko ohledně předání dítěte do péče měl mít soud, jelikož lze předvídat jeho nestrannost, objektivnost, kterou u orgánů SPOD mnohdy nelze předpokládat, protože si nevědomky utvoří k dítěti určité citové pouto, které nelze při rozhodování zcela opominout. Avšak dle mého názoru by měla právní úprava obsahovat spolupráci soudu a OSPOD při rozhodování v dané věci, a to právě z důvodu, že mají ze své činnosti mnoho informací, které mohou být při rozhodování klíčové.

5.6.2 Přeměna péče budoucích osvojitelů na péči před osvojením

Ustanovení § 828 OZ zakládá *ex lege* konverzi okamžité péče, o které rozhodl soud, na péči před osvojením. Je nutné, aby bylo o okamžité péči rozhodnuto ze strany soudu, čímž dochází k vyloučení aplikace daného ustanovení na fakticky realizované péče před osvojením, kdy je dítě předáno do péče budoucího osvojitele přímo rodiči dítěte.²²³ Jedinou formou péče, která může v souladu s předmětným ustanovením přímo ze zákona automaticky konvertovat na péči před

²²⁰ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 387.

²²¹ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 823. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 646.

²²² NOVÁ, Hana., op. cit., str. 388.

²²³ ZEMANDLOVÁ, Anna. Komentář k § 827 In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1217.

osvojením, je okamžitá péče, o které rozhodl soud.²²⁴ Jestliže lze nezletilého svěřit do péče před osvojením poté, co uplynou tři měsíce od chvíle, kdy byl dán souhlas rodičů, a jestliže zákonodárce zakotvil automatickou konverzi okamžité péče, je třeba zdůraznit, že lhůta, po jejímž uplynutí se okamžitá péče změní na péči před osvojením, neuplyne dříve než uplynutím tří měsíců ode dne, kdy byl dán pozdější souhlas s osvojením.²²⁵

5.6.3 Péče před osvojením

Po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl souhlas k osvojení dán, může být osvojované dítě předáno osvojiteli do péče před osvojením, do tzv. předadopční péče. O takovém předání rozhoduje v souladu s ustanovením § 826 OZ na návrh osvojitele výlučně soud. V souladu s výše uvedeným je opět nutné, aby své rozhodnutí činil v součinnosti s orgány SPOD, tedy poté, co mu byly poskytnuty veškeré klíčové informace, které orgány SPOD zjistily při své činnosti. V souladu s ustanovením § 827 odst. 1 OZ rozhodne soud o předání dítěte osvojiteli do péče před osvojením až poté, co provede šetření ohledně vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele, zejména se zřetelem na:

- a) osobnost a zdravotní stav osvojitele i jeho sociální prostředí, zvláště bydlení a domácnost, jakož i schopnost osvojitele pečovat o dítě a pohnutky osvojitele k osvojení,
- b) osobnost a zdravotní stav dítěte, sociální prostředí, ze kterého dítě pochází, jakož i jeho statusová práva,
- c) etnické, náboženské a kulturní prostředí dítěte a osvojitele,
- d) dobu, po kterou bylo dítě v péči osvojitele.

Péče podle ustanovení § 823 OZ se od péče před osvojením liší nejen tím, že může být za splnění zákonných předpokladů realizována dokonce i v době, kdy ještě není dán souhlas k osvojení, případně kdy běží lhůta pro neomezené zpětvzetí souhlasu s osvojením, ale zásadně tím, že není obligatorní.²²⁶ Naopak péče před osvojením obligatorní je. Nutné je také zdůraznit, že nelze chápat péči podle ustanovení § 823 OZ jako náhradu za péči před osvojením. Péče před osvojením je právní institut, který má zajišťovat, aby se mezi budoucím osvojitelem a osvojovaným vytvořil

²²⁴ ZEMANDLOVÁ, Anna, op. cit., str. 1217.

²²⁵ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 827. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 660.

²²⁶ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 827. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 658.

vztah jako mezi rodičem a dítětem, a byl tak naplněn základní předpoklad pro úspěšné osvojení. Možnost svěřením dítěte do péče budoucích osvojitelů je tedy vázána jednak na uplynutí času a jednak na návrh osoby, která má zájem dítě osvojit. Pro svěřením do péče před osvojením je nutné kumulativní splnění obou těchto dvou podmínek.²²⁷

Budoucí osvojitel pečuje o dítě po dobu trvání péče před osvojením na své náklady. Podle ustanovení § 829 odst. 1, věta druhá má budoucí osvojitel povinnosti a práva osoby, do jejíž péče je dítě svěřeno podle § 953 až 957 OZ. Podle ustanovení § 955 OZ však platí, že povinnosti a práva pečující osoby vymezi soud a že pokud se tak nestane, užijí se přiměřeně ustanovení o pěstounství. Soud by proto měl v rozhodnutí o předadopční péči vymezi rozsah práv a povinností budoucího osvojitele, nerozhodne-li tak, budou přiměřeně aplikovány ustanovení o pěstounské péči.²²⁸

Ve svém druhém odstavci uvádí, že předosvojitelské péče musí trvat tak dlouho, než bude přesvědčivě zjištěno, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový poměr, jaký je smyslem a cílem osvojení. Péče neskončí dříve než uplynutím šesti měsíců, došlo tak k prodloužení minimální doby trvání péče před osvojením, která dle přechodí právní úpravy obsažené v zákoně o rodině činila tři měsíce.²²⁹

Budoucí osvojitel pečuje v této době o dítě výhradně na své náklady čili nese všechny výlohy, které jsou potřebné pro dobrý život budoucího osvojence.²³⁰ To je také důvodem toho, že po dobu, kdy je dítě v péči budoucího osvojitele, je pozastavena vyživovací povinnost jiné osoby (zejm. rodiče a prarodiče) ve prospěch dítě.²³¹

Pokud jde o osvojení manželem rodiče, z povahy věci a s ohledem na § 833 odst. 2 OZ se nepozastavuje vyživovací povinnost rodiče, který má osvojovaného nadále ve výchově, tedy manžela osvojitele.²³² Dochází tak pouze k pozastavení vyživovací povinnosti rodiče, který nemá dítě ve své výchově.

Občanský zákoník neobsahuje žádné právní ustanovení, které by upravovalo péči před osvojením v případě, že osvojuje dítě manžel osvojitele, proto nelze osvojit dítě, aniž by bylo svěřeno do péče před osvojením. Některé soudy rozhodují o osvojení, aniž by vyžadovaly

²²⁷ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit., str. 658.

²²⁸ ZEMANDLOVÁ, Anna. Komentář k § 827 IN MELZER, Filip, TĚGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1227.

²²⁹ NOVÁ, Hana. Komentář k § 827. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 399.

²³⁰ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 98.

²³¹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol., op. cit., str. 98.

²³² ZEMANDLOVÁ, Anna. Komentář k § 833 In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1227.

předchozí splnění péče před osvojením, s argumentem, že dítě již s manželem rodiče žije ve společné domácnosti a svěřeni dítěte do péče před osvojením je tedy v takovém případě pro všechny zbytečně zatěžující, jelikož péče před osvojením je již *de facto* splněna a dále je již z faktické péče možno osvědčit, že osvojení je v zájmu nezletilého dítěte.²³³ Takový postup je však v rozporu se zákonem, *contra legem*, proto musí být péče před osvojením realizována. Dle mého názoru by bylo vhodné v tomto případě specifiky upravit péči před osvojením manžela osvojitele, jelikož z uvedeného zcela bezesporu vyplývá, že trvání na její uskutečnění je zcela nadbytečné a v tomto případě jen prodlužuje osvojení dítěte.

Jak uvádí první věta daného ustanovení, může být dítě předáno do péče budoucích osvojitelů po uplynutí tří měsíců od chvíle, kdy byl dán souhlas k osvojení. Tento okamžik koresponduje s okamžikem, ke kterému dochází k pozastavení výkonu práv a povinností z rodičovské odpovědnosti, tedy v okamžiku, kdy uplyne právo odvolat souhlas s osvojením, aniž by bylo odvolání souhlasu spojeno s dalšími podmínkami.²³⁴

5.6.4 Pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti

Ustanovení § 825 OZ upravuje, že po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení, se pozastavuje výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti. Soud jmenuje poručníkem osvojovaného dítěte OSPOD, ledaže byl poručník jmenován již dříve. Ustanovení § 929 platí obdobně.

Jak z ustanovení vyplývá v případě, že není již jmenován poručníkem někdo jiný, je soud povinen jmenovat vždy poručníkem OSPOD. Soud tak nemá možnost zvážit, zda by poručníkem nebyl vhodnější někdo jiný, popř. nemůže jmenovat vhodnější osobu poručníkem. Dané právní ustanovení je tedy na straně jedné výrazem snahy zákonodárce upevnit a zdůraznit postavení orgánů SPOD, na straně druhé ustanovením zbytečně svazujícím volnou soudcovskou úvahu.²³⁵ Otázkou tak je, zda je takové omezení soudu při jmenování poručníka vhodně zvolené. Dle mého názoru by bylo vhodnější, aby právní úprava umožňovala i v tomto případě jmenovat do funkce poručníka jakoukoli vhodnou fyzickou osobu, aby tak bylo zabráněno případům, kdy bude muset být ze strany soudu jmenován do funkce poručník OSPOD, ačkoli existuje vhodnější osoba.

²³³ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 827. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 657.

²³⁴ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie., op. cit., str. 657.

²³⁵ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 827. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 660.

Pozastavení výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti nastává automaticky ze zákona, *ex lege*.²³⁶ Rodič je stále nositelem práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti, avšak po dobu pozastavení práv a povinností, jež jsou jejím obsahem, ji nemůže vykonávat.²³⁷ Rozhodným okamžikem je poskytnutí souhlasu, jelikož od té chvíle plyne tříměsíční lhůta.

Občanský zákoník, jak již bylo uvedeno, rozlišuje osvojení bez souhlasu a se souhlasem rodiče, ale nikterak neupravuje v souvislosti s tím odlišné pozastavení výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti. Bude-li se jednat o osvojení bez souhlasu rodiče, udělí souhlas s osvojením za rodiče opatrovník, resp. poručník. Z dikce ustanovení není rozhodné, zda souhlas byl dán rodičem, nebo opatrovníkem, resp. poručníkem.²³⁸ Stejný názor je upraven i v důvodové zprávě, která je uvádí, že v souvislosti se slovy „byl souhlas dán“ se rozumí jak rodiči, tak popřípadě opatrovníkem k tomu soudem ustaveným. Tedy i v případě, kdy udělí souhlas s osvojením za rodiče opatrovník, resp. poručník, dojde k pozastavení výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti až po uplynutí 3 měsíců od souhlasu opatrovníka, resp. poručníka. V případě, že má soud za to, že by bylo třeba pozastavit výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti i po dobu od rozhodnutí o tom, že není třeba souhlasu rodiče s osvojením, pak by musel přistoupit k zásahu do rodičovské odpovědnosti ve smyslu § 869.²³⁹

Dle mého názoru by mělo dojít k přijetí právní úpravy, která by samostatně upravovala pozastavení výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti u rodičů, jejichž souhlas není nutný k tomu, aby došlo k osvojení jejich dítěte. Současná právní úprava totiž dle mého názoru vytváří nepochopitelnou situaci, kdy má dojít k pozastavení výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti u rodičů, od kterých zákon nevyžaduje souhlas s osvojením, až po uplynutí doby tří měsíců. Z toho důvodu by měla být přijata právní úprava, která by obsahovala pozastavení výkonu práv a povinností rodičovské odpovědnosti okamžikem udělení souhlasu opatrovníkem, resp. poručníkem.

²³⁶ NOVÁ, Hana. Komentář k § 827. IN ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 390.

²³⁷ ZEMANDLOVÁ, Anna. Komentář k § 827 In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1201.

²³⁸ ZEMANDLOVÁ, Anna., op. cit., str. 1201.

²³⁹ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 827. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 661.

Občanský zákoník neobsahuje zvláštní úpravu ani pro osvojení manželem rodiče. Jazykovým výkladem předmětného ustanovení by bylo nutno dospět k závěru, že k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti dojde i u rodiče, který je manželem osvojitele.²⁴⁰ Nicméně bylo by v rozporu s § 2 OZ, aby došlo k pozastavení výkonu rodičovských povinností a práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti u rodiče, který je manželem osvojitele.²⁴¹ Taková interpretace vede k závěru *ad absurdum* a je nutné ji odmítnout.²⁴² Je třeba proto vycházet z § 833 odst. 2 OZ, dle kterého je-li osvojitel manželem jednoho z rodičů osvojenice, nedotýká se osvojení příbuzenského poměru mezi osvojenecem a tímto rodičem i jeho příbuznými ani práv a povinností vyplývajících z tohoto poměru. Logickým výkladem *argumentum a maiori ad minus*²⁴³ dospějeme k závěru, že není-li následkem osvojení manželem matky zánik práv a povinností vyplývajících z poměru mezi osvojenecem a rodičem, který je manželem osvojitele, tím méně může být důsledkem souhlasu s osvojením pozastavení výkonu povinností a práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti podle komentovaného ustanovení.²⁴⁴ V souvislosti s tímto závěrem je nutné zdůraznit, že v případě osvojení dítěte manželem rodiče nebude ustanoven poručník, protože rodič, který je manželem osvojitele, nadále může vykonávat rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu.²⁴⁵ Dle mého názoru by bylo vhodné přijmout právní úpravu, která by výlučně upravovala pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti v případě osvojení manželem osvojitele. V právním ustanovení by výslovně bylo uvedeno, že osvojuje-li dítě manžel osvojitele, nedochází k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti.

5.7 Rozhodnutí o osvojení a jeho vliv na právní postavení rodičů

Soud rozhodne kladně o osvojení v případě, že jsou splněny všechny právně upravené předpoklady a podmínky, které byly výše uvedeny. Následky osvojení jsou upraveny v ustanovení § 832 a násl. OZ a většinou nastanou právní mocí rozhodnutí o osvojení. Účelem osvojení je

²⁴⁰ ZEMANDLOVÁ, Anna. Komentář k § 827 IN MELZER, Filip, TĚGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1201.

²⁴¹ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit, str. 661.

²⁴² SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit, str. 661.

²⁴³ *Argumentum a maiori ad minus* je jeden z dvou typů *argumentum a fortiori* neboli důkazu silou. Při aplikaci tohoto argumentu je nutné rozlišit, jaká hodnota má v konkrétním případě větší či menší význam.

²⁴⁴ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie. Komentář k § 827. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 651.

²⁴⁵ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit, str. 651.

primárně zajištění dítěti plnohodnotného rodinného zázemí, zároveň však osvojením vzniká osvojiteli právo na pomoc ze strany osvojovaného a jeho podporu.

Podle systematizace občanského zákoníku lze následky ve vztahu k právnímu postavení dítěte rozlišovat na následky ve vztahu k příbuzenskému poměru, následky ve vztahu k dětem osvojitele, k příjmení osvojence, vzniku informační povinnosti, ve vazbě na utajení osvojení a dohled nad úspěšností osvojení a pak na veřejnoprávní následky např. změna rodného čísla osvojovaného dítěte atd.²⁴⁶ Pakliže je osvojovaný již rodičem, je nutné uvést, že v takovém případě se budou následky osvojovaného v souladu s ustanovením § 834 OZ vztahovat i na dítě osvojovaného.

5.7.1 Ochrana putativního otce

Než se budu zabývat rozhodnutím o osvojení a jeho následky, je důležité zmínit, že po zahájení řízení o osvojení může nastat v souladu s ustanovením § 830 odst. 1 OZ situace, kdy podá muž, který tvrdí, že je otcem osvojovaného dítěte, návrh na určení otcovství. V takovém případě nelze o osvojení rozhodnout, dokud o návrhu na určení otcovství nebude rozhodnuto. Právní úprava nemožnosti osvojit dítě do doby rozhodnutí o návrhu na určení otcovství navazuje na právní úpravu v zákoně o rodině, která byla řešena obdobným způsobem.

Dítě má právo vyrůstat ve své rodině, proto v případě, že bude mít zájem o jeho výchovu a péči jeho možný biologický otec, musí mu být umožněno, aby o dítě pečoval. Právní úprava ochrany putativního otce obsahuje jeden ze základních principů právních úprav mnoha moderních právních řádů, kterým je všestranná ochrana přirozeného biologického rodičovského vztahu.²⁴⁷ Smyslem komentovaného ustanovení je zachování práv rodiče.

Podmínkou garance práv domnělého otce je podaný návrh na určení otcovství, který může být podán do doby, než je ve věci pravomocně rozhodnuto o osvojení. Je-li podán návrh, nelze o osvojení rozhodnout, proto je soud povinen po dobu, po kterou je vedeno řízení o návrhu na určení otcovství, přerušit řízení o návrhu na osvojení. K nemožnosti rozhodnout o osvojení

²⁴⁶ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 833. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 673.

²⁴⁷ NOVÁ, Hana. Komentář k § 830. In ŠVESTKA, Jirí, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 399.

postačuje pouhé tvrzení navrhovatele, že je otcem osvojovaného, a není nutné, aby v této fázi řízení ve věcech osvojení bylo prokázáno, že se jedná o otce osvojovaného.²⁴⁸

Je však nutné v této souvislosti zdůraznit, že bude-li v řízení o určení otcovství prokázáno, že uvedený muž je otcem dítěte, lze o výkonu jeho rodičovské odpovědnosti rozhodnout pouze v souladu se zájmem dítěte.²⁴⁹ Není tedy automatickým následkem, že v případě prokázání otcovství bude dítě svěřeno do péče otce. Stejně jako v předchozí právní úpravě má předmětná právní úprava zabránit situacím, kdy by dítě, k němuž otcovství nebylo určeno, bylo osvojeno na základě souhlasu matky nebo jejího postoje k dítěti, aniž aby měl faktický otec možnost osvojení zabránit.²⁵⁰

Může však nastat i situace, kdy putativní otec podá návrh na určení otcovství v době, kdy osvojované dítě již bylo svěřeno do okamžité péče a zároveň již uplynula tři měsíční lhůta, ve které mohou rodiče souhlas s osvojením odvolat, v takovém případě bude aplikováno ustanovení § 817 obdobně. Bude-li tedy určeno otcovství muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, bude tomuto muži svědčit v případě jeho souhlasu s osvojením právo odvolat souhlas podle § 817 v plném rozsahu.²⁵¹

5.7.2 Ochrana příbuzných dítěte

Při právní úpravě osvojení občanský zákoník vychází nejen z důsledného zohlednění práv putativního otce, ale rovněž i putativních příbuzných, jak vyplývá z ustanovení § 831 OZ. Podá-li osoba, která tvrdí, že je blízkým příbuzným osvojovaného dítěte, návrh na svěření dítěte do péče podle § 953 OZ, nelze o osvojení rozhodnout, dokud nebude primárně rozhodnuto o návrhu putativního blízkého příbuzného. Návrh na svěření nezletilého do péče tvrzených blízkých příbuzných je stejně jako návrh na určení otcovství překážkou rozhodnutí o osvojení. Návrh lze podat do doby, než je ve věci pravomocně rozhodnuto o osvojení.

Komentářová literatura se však neshoduje na tom, zda k přerušení řízení postačuje pouhé tvrzení navrhovatele, že je blízkým příbuzným, nebo zda musí tuto skutečnost prokázat. Sedlák zastává shodně se Zemandlovou prvně uvedený názor, tedy že postačuje pouhé tvrzení. Naopak Nová uvádí, že je nutné, aby příbuzný prokázal stupeň příbuzenství, a to např. pomocí rodných

²⁴⁸ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 830. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 668.

²⁴⁹ NOVÁ, Hana. Komentář k § 830, op. cit., str., str. 399.

²⁵⁰ NOVÁ, Hana. Komentář k § 830, op. cit., str., str. 399.

²⁵¹ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 831, op. Cit., str. 668.

listů, výpisů z matrik apod., a teprve poté se soud bude zabývat dalšími skutečnostmi, tedy zda tato osoba splňuje podmínky k péči o dítě, jaké jsou její pohnutky a motivy k podání návrhu a zejména, zda svěřeni do péče této osoby bude v zájmu dítěte.

Porovnáme-li znění obou právních ustanovení, dospějeme k závěru, že jediným odlišením je v případě návrhu příbuzných odkaz na právní ustanovení § 953 OZ, ve kterém však nenalezneme odpověď na to, jaký z právních názorů je ten správný. Řešení nenalezneme ani v procesněprávním ustavení § 441 odst. 2 ZŘS, který upravuje přerušeni řízení osvojení, pokud je podán návrh na svěřeni dítěte ze strany putativního příbuzného. Požadavek na prokázání příbuzenského vztahu je v komentářových literaturách k zákonu o zvláštních řízeních soudních vyžadován v případě, kdy je podán návrh ze strany putativních příbuzných na svěřeni dítěte do péče. Osvojení je možné bez souhlasu rodičů. Hmotněprávní úprava však v souvislosti s návrhem putativních příbuzných nerozlišuje, zda se jedná o osvojení s nebo bez souhlasu rodičů. Cílem podání návrhu podle § 831 OZ je svěřeni dítěte do péče. Návrhem je zamýšleno zásadním způsobem ovlivnit budoucí život dítěte, proto by dle mého názoru bylo správné vyžadovat prokázání příbuzenského vztahu. V této souvislosti může vyvstat otázka, proč by tomu tak nemělo být i v případě návrhu podaného během řízení o osvojení ze strany otce. Odpověď můžeme dle mého názoru spatřovat v tom, že je právní postavení rodiče *apriori* významnější než postavení příbuzného, proto v případě návrhu na prokázání otcovství postačuje pouhé tvrzení.

Bude-li prokázáno příbuzenství mezi navrhovatelem a osvojencem, nebude mít ani toto určení za následek automatické svěřeni dítěte do péče příbuzného. Bude vždy třeba velmi pečlivě zkoumat, zda tato osoba svým věkem, zdravotním stavem, dosavadním způsobem života, vztahem k dítěti a jeho rodině, osobnostními předpoklady atp. skutečně skýtá záruku, že svěřeni dítěte do její péče bude v zájmu dítěte.²⁵²

5.7.3 Zánik příbuzenského poměru

K zániku dosavadního příbuzenského poměru směřuje celý proces osvojení již od samého počátku. Zaniknou veškeré vztahové vazby na původní rodinu osvojovaného, a naopak vztahové vazby vzniknou k rodině osvojitele. Biologičtí rodiče tak právní mocí rozhodnutí o osvojení ztrácejí postavení rodičů a s tím i veškerá práva a povinnosti s rodičovstvím spojená. Zaniká rodičovská odpovědnost, vyživovací povinnost, dále zanikají veškerá osobní práva, včetně práva udělit

²⁵² NOVÁ, Hana. Komentář k § 831. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 400.

souhlas s osvojením, zároveň zanikají i povinnosti dětí vůči biologickým rodičům, konkrétně např. povinnost dětí pomáhat svým rodičům, podílet se na chodu domácnosti.²⁵³

Zánik příbuzenského poměru vyplývá již z ustanovení § 832 OZ, ve kterém je uvedeno, že dítě, které bylo osvojeno manžely nebo manželem svého rodiče, má postavení společného dítěte manželů. Pokud nezletilé dítě získá osvojením právní postavení společného dítěte manželů, vztahuje se na něj i úprava vypořádání poměrů k nezletilým dětem, pokud dojde k rozvodu manželství.²⁵⁴ V ostatních případech má osvojené dítě postavení dítěte osvojitele. Druhý odstavec ustanovení § 832 OZ uvádí, že osvojitelé mají rodičovskou odpovědnost. Rozsah rodičovské odpovědnosti je stejný, jako když rodičovská odpovědnost vznikne na základě biologického rodičovství, resp. na základě zákonných domněnek rodičovství. Práva a povinnosti, které spadají do rodičovské odpovědnosti, budou tedy odpovídat v plném rozsahu těm, které jsou uvedeny v bodu 3.3.1 této práce. Obdobně budou platit i ustanovení vztahující se k rodičovské odpovědnosti, které upravují např. pozastavení, omezení jejich výkonu nebo zbavení rodičovské odpovědnosti.

Výslovným vyjádřením následků osvojení je následující ustanovení § 833 OZ, které ve svém prvním odstavci upravuje, že osvojením zaniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a původní rodinou, jakož i práva a povinnosti z tohoto poměru vyplývající. Zaniká i vyživovací povinnost a stejně tak vzájemná dědická práva k původní rodině, jejich zánik je dovozován ze zániku příbuzenského poměru.

Právní postavení osvojence je tak zcela shodné jako právní postavení biologických dětí osvojitele. Tento následek vzniká *ex lege* a změna právního postavení účastníků je kogentní, následek osvojení nelze jednostranně ani dohodou účastníků změnit či vyloučit.²⁵⁵ Naopak mezi osvojencem a příbuznými osvojitele vzniká příbuzenský poměr, a to včetně vzniku vyživovací povinnosti mezi osvojencem a příbuznými osvojitele v řadě přímé a vzniká i dědická sukcese.²⁵⁶

Osvojitelé osvojením vstupují na místo rodičů v plném rozsahu. Rovněž osvojenec osvojením získává nejen práva dítěte osvojitele, ale také povinnosti, proto mu vzniká povinnost dbát

²⁵³ NOVÁ, Hana. Komentář k § 833. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 403.

²⁵⁴ SEDLÁK, Petr, op. cit, str. 673.

²⁵⁵ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 833. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 673.

²⁵⁶ SEDLÁK, Petr, op. cit, str. 673.

osvojitele a do doby, než se osvojenec stane svéprávným, respektovat právo osvojitele usměrňovat osvojenec výchovnými opatřeními.²⁵⁷

Podle druhé věty odstavce 1 ustanovení § 833 OZ zanikají také práva a povinnosti opatrovníka nebo poručníka, pokud vykonávali práva a povinnosti za rodiče. Tato jejich práva a povinnosti vůči dítěti jsou odvozena od práv a povinností rodičů, proto zanikají *ex lege* ve stejném okamžiku, kdy zanikají rodičům.²⁵⁸

Pokud je osvojitelem manžel jednoho z rodičů, nedotýká se osvojení žádných vztahů mezi osvojenecem a tímto rodičem ani jeho příbuznými a ani práv a povinností vyplývajících z tohoto přirozeného příbuzenského poměru, tedy tyto vztahy nezanikají.²⁵⁹ Uvedené je upraveno v druhém odstavci ustanovení § 833 OZ. Zachování příbuzenského poměru k rodiči, který je manželem osvojitele, odpovídá smyslu osvojení manželem rodiče, který se rozhodne k osvojení dítěte, aby sjednotil faktický a právní vztah.²⁶⁰ Dítě je na osvojitele velmi často již zvyklé, a ne zřídka ho považuje za svého rodiče. Je nutné v této souvislosti uvést, že pojem manžel je chápáno i ve smyslu pozůstalý manžel, kdy opětovně je v zájmu osvojovaného dítěte, aby zůstaly vazby na příbuzné zemřelého rodiče zachovány. Přičemž není rozhodné, zda k úmrtí manžela osvojitele došlo v průběhu řízení o osvojení, nebo se pro osvojení manžel rodiče osvojenec rozhodl až po smrti rodiče dítěte.²⁶¹

V souvislosti s osvojením je vhodné zmínit, že v souladu s ustanovením § 675 OZ nesmí být manželství uzavřeno mezi předky a potomky ani mezi sourozenci, totéž platí o osobách, jejichž příbuzenství vzniklo osvojením. V případě zákazu uzavření manželství je tedy akcentováno jak příbuzenství založené pokrevně, tak příbuzenství založené právně.²⁶² Situace se ale může změnit, pokud dojde ke zrušení osvojení.

²⁵⁷ SEDLÁK, Petr, op. cit, str. 673.

²⁵⁸ SMOLÍKOVÁ, Michaela. Komentář k § 833 In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1240.

²⁵⁹ NOVÁ, Hana. Komentář k § 835. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 405.

²⁶⁰ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 834. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 675.

²⁶¹ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit, str. 675.

²⁶² SMOLÍKOVÁ, Michaela. Komentář k § 835 In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1245.

5.7.4 Osvojení dítěte, které je rodičem

Může nastat situace, kdy je osvojovaný již rodičem, v takovém případě se účinky osvojení vztahují i na dítě osvojovaného, jak upravuje ustanovení § 834 OZ. Jak z jazykového výkladu vyplývá, právní úprava pamatuje jen na děti osvojovaného, které se narodily před právní mocí rozhodnutí o osvojení. Účinky osvojení ve vztahu k dětem osvojence vznikají *ex lege*, aniž by se vyžadoval projev jejich vůle, a narozené děti osvojovaného nemohou samostatně rozhodovat o možnosti vyloučení právních následků osvojení ve vztahu ke své osobě.²⁶³ Absentuje právní úprava, která by upravovala právní účinky osvojení dětí narozených po právní mocí rozhodnutí o osvojení. Z povahy věci je ale zřejmé, že následky osvojení se vztahují i na tyto děti, jelikož veškeré právní vztahy k rodině původu jejich osvojovaného rodiče osvojením zanikly.

5.7.5 Změna příjmení osvojence ex lege

Jelikož se osvojením vytváří vztahy co nejvíce podobné vztahům v biologické rodině, je dalším právním následkem osvojení v souladu s ustanovením § 835 OZ změna příjmení osvojence. Rozdílné příjmení by mohlo vyvolat pochybnosti ohledně příbuzenských vztahů jak u samotného dítěte, tak i u ostatních lidí, kteří by se neustále na odlišné příjmení mohli dítěte vypyávat.

Osvojuje-li jeden osvojitel sám, má osvojovaný příjmení po něm. Osvojují-li manželé má osvojenec příjmení, které manželé určili při uzavření manželství pro jejich společné děti. Jestliže osvojuje manžel rodiče dítěte, nové příjmení osvojence vyplývá z dohody manželů o příjmení jejich dětí při uzavření manželství.²⁶⁴

Druhý odstavec předmětného ustanovení upravuje možnost osvojence nesouhlasit se změnou svého příjmení. Právo nesouhlasit s osvojením má v souladu s ustanovením § 863 OZ dítě, které je starší patnácti let. Určení příjmení je velmi zásadní věc, proto by měl být brán ohled na názor osvojovaného. Bude-li shledáno, že osvojenec má k nesouhlasu vážné důvody, může soud rozhodnout, že osvojenec si ponechá své dosavadní příjmení a příjmení osvojitele se bude k němu jenom připojovat.²⁶⁵

²⁶³ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit, str. 676.

²⁶⁴ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 835. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 675.

²⁶⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-325-8. str. 99-100.

Změna osvojenčova příjmení nastává *ex lege* spolu s právními účinky osvojení právní mocí rozhodnutí o osvojení.

5.7.6 Povinnost informovat osvojence o osvojení

Občanský zákoník v ustanovení § 836 OZ výslovně ukládá osvojiteli povinnost, aby informoval osvojence o skutečnosti osvojení, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději však do zahájení školní docházky. Nelze mluvit o povinnosti, jelikož občanský zákoník neupravuje žádnou sankci v případě, že osvojitel tak neučiní.

Rodiče mají říct dítěti o osvojení ve vhodnou dobu, ta bude u každého dítěte jiná, jelikož každé dítě je individuální a jiným způsobem se bude s touto informací vypořádávat. Je tedy na rodiči, který by měl své dítě znát nejlépe, kdy, jak a jakým způsobem tuto informaci dítěti sdělí.

Smyslem ustanovení je morální apel na rodiče, aby byla tato zásadní informace sdělena dítěti od nich, nikoli od někoho jiného.²⁶⁶ S nástupem do školy se zvyšuje riziko, že dítěti řekne o osvojení někdo cizí, proto zákonodárce označil nástup do školy za nejzazší možnou dobu, kdy mají rodiče o osvojení dítěti říct.

5.7.7 Utajení osvojení

Právní ustanovení § 837 OZ umožňuje osvojiteli nebo osvojení navrhnout, aby soud rozhodl, že osvojení a jeho okolnosti mají být utajeny před rodinou původu dítěte. To obdobně platí i pro utajení pokrevního rodiče a jeho souhlasu k osvojení. Jakkoli trend, jak evropských, tak vnitřních předpisů, směřuje k otevřenosti, transparentnosti, a tedy i proti utajení, vnímá současná právní úprava, že mohou být dány okolnosti tak specifické, že utajení osvojení může být ku prospěchu účastníků, tedy osvojovaného dítěte, jeho pokrevních rodičů i osvojitelů.²⁶⁷

Návrh na utajení tedy mohou podat osvojitel, osvojenec, nebo biologičtí rodiče. Předmětné ustanovení jde proti smyslu práva dítěte znát svůj původ, proto by soud měl k utajování osvojení přistupovat pouze v případech, kdy bude návrh na utajení skutečností souvisejících s osvojením, ať na straně osvojitele, osvojence nebo pokrevního rodiče osvojence, řádně odůvodněn a budou v něm sděleny racionální důvody, pro které má být osvojení a jeho okolnosti utajeny.²⁶⁸ Takovým

²⁶⁶ SEDLÁK, Petr, op. cit, str. 675.

²⁶⁷ NOVÁ, Hana. Komentář k § 837. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 409.

²⁶⁸ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 837. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 678.

důvodem může být např. velmi nebezpečná trestná činnost pokrevních rodičů a rizika z ní vyplývající.²⁶⁹

Druhý odstavec ustanovení § 837 OZ umožňuje, aby bylo rozhodnutí o utajení zrušeno a informace byly odtajněny, ale jen odůvodňuje-li to velmi závažná situace ohrožující osvojené dítě na životě nebo zdraví. Již ze zákonné dikce je patrné, že nepůjde pouze o běžné zdravotní důvody, ale je vyžadována kvalitativně vyšší úroveň ohrožení zdravotního stavu osvojence, tedy ohrožení jeho života, event. dlouhodobé, popř. trvalé poškození zdraví dítěte.²⁷⁰

5.7.8 Právo dítěte seznámit se se spisem

Na předcházející ustanovení navazuje ustanovení § 838 OZ, které upravuje, že jakmile osvojenec nabude svéprávnosti, vznikne mu právo seznámit se s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení. Osvojenci tak vzniká nárok na seznámení se spisem, pokud bude prokázána jeho totožnost a soud mu má umožnit přístup do tohoto spisu bez nutnosti dalšího rozhodnutí.²⁷¹ Spis bude odtajněn pouze a jen osvojenci, pro ostatní nadále platí omezení založená rozhodnutím o utajení osvojení.

5.8 Následky zrušení osvojení na právní postavení rodičů

5.8.1 Zrušení osvojení

Mohou nastat situace, v jejichž důsledku se další trvání osvojení nejeví jako účelné a reálné.²⁷² V takovém případě občanský zákoník umožňuje zrušení osvojení, ale jen za předpokladu, že jsou pro zrušení důležité důvody, jak je uvedeno v ustanovení § 840 OZ. Tím, že zákon stanoví poměrně přísné předpoklady pro osvojení, garantuje pro dítě stabilitu nového rodinného prostředí, přesto však může dojít k situacím, kdy osvojení z nejrůznějších, ať už objektivních nebo i subjektivních, důvodů selže, anebo je v rozporu se zákonem.²⁷³ Návrh na zrušení může podat osvojitel nebo osvojenec, podá-li návrh jen jeden z nich, může se druhý k návrhu připojit.

Občanský zákoník ani důvodová zpráva neupravuje, co lze považovat za důležité důvody, na základě kterých lze osvojení zrušit. Tyto důvody posoudí soud v každém konkrétním případě

²⁶⁹ NOVÁ, Hana. Komentář k § 837, op. cit., str. 409.

²⁷⁰ SEDLÁK, Petr, ŠOHAJDOVÁ, Lucie, op. cit, str. 678.

²⁷¹ SMOLÍKOVÁ, Michaela. Komentář k § 838 In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1250.

²⁷² NOVÁ, Hana. Komentář k § 837. In ŠVESTKA, Jirí, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 409.

²⁷³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ. Lenka a kol. Rodinné právo. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7, str. 169.

tak, aby bylo vyvážené hledisko závažných skutečností, pro které by již osvojení nemělo existovat, na straně jedné a na straně druhé hledisko stability rodinných a životních poměrů na straně osvojence, u něhož, zejména je-li nezletilý, je předním hlediskem ochrana jeho zájmů.²⁷⁴ Za důležitý důvod lze například označit vážné a trvalé narušení citového vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, které je zpravidla provázáno stavem vylučujícím možnost dalšího příznivého výchovného působení osvojitele na osvojence nebo hrubé zanedbávání, či dokonce zneužívání práv a povinností, které tvoří součást rodičovské odpovědnosti ze strany osvojitele atp.²⁷⁵ V případě společného osvojení manžely došla judikatura k závěru, že uvedené osvojení lze zrušit i pouze ve vztahu k jednomu z osvojitelů.²⁷⁶

Zároveň předmětné ustanovení ve svém druhém odstavci upravuje, že po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení již nelze osvojení zrušit. To neplatí, pokud je osvojení v rozporu se zákonem. Osvojení tedy nemůže být zrušeno po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení ani v takovém případě, kdy nastanou situace, které naplňují znaky důležitých důvodů, na základě kterých by před uplynutí uvedené doby mohlo dojít ke zrušení osvojení v souladu s prvním odstavcem předmětného ustanovení. Nerušitelnost osvojení lze prolomit jen v případě, kdy bylo o osvojení rozhodnuto v rozporu se zákonem. Osvojení je v rozporu se zákonem, pokud nebyla splněna některá ze zákonem stanovených podmínek, nebo k osvojení došlo v důsledku porušení nebo obcházení zákona, které je tak zásadního charakteru, že osvojení založené na takovém základu by nemělo trvat.²⁷⁷ Vyvstává tak otázka, zda je nemožnost zrušení osvojení po uplynutí tříleté lhůty správná. Sedlák označuje tuto právní úpravu za zcela nestandardní, v jejímž důsledku dojde bez řádného soudního projednání a bez soudního rozhodnutí ke změně statusových poměrů řady osob, v konkrétním případě dítěte, jeho biologických rodičů a osvojitelů, v širších důsledcích a souvislostech i jejich širších rodin.

Dle mého názoru je tato právní úprava nesprávná, jelikož jak bylo uvedeno na začátku této kapitoly mohou nastat situace, v jejichž důsledku se další trvání osvojení nejeví jako účelné a reálné, a v případě, že jsou dány i důležité důvody svědčící pro zrušení osvojení, nelze na takovém osvojení trvat. Je sice důležité chránit právní úpravou stabilitu vztahů vzniklých osvojením, ale nelze, aby se tak dělo proti smyslu osvojení. Nastane-li takový případ, nelze totiž

²⁷⁴ NOVÁ, Hana, op. cit., str. 409.

²⁷⁵ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 837. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 679.

²⁷⁶ SEDLÁK, Petr, op. cit., str. 679.

²⁷⁷ NOVÁ, Hana. Komentář k § 840. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 416.

předpokládat, že je takové osvojení v souladu se zájmy osvojovaného. Dle mého názoru by tak mělo být předmětné ustanovení změněno takovým způsobem, aby nebyla možnost zrušit osvojení vázána na žádný časový úsek a vždy by bylo na zvážení soudu, zda osvojení bude, nebo nebude zrušeno.

5.8.2 Změna příbuzenského poměru

Dojde-li ke zrušení osvojení, dojde současně k zániku vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, a tím i k zániku vzájemných práv a povinností. Majetková práva a majetkové povinnosti osvojence vzniklé před tím, než bylo osvojení zrušeno, nejsou zrušením osvojení dotčeny. Současně se obnovuje předchozí příbuzenský poměr, a osvojenec se tak právně vrací do své rodiny původu, včetně vyživovací povinnosti a dědického práva.²⁷⁸ Právní důsledky zrušení osvojení jsou upraveny v ustanovení § 841 OZ.

Zrušení osvojení se významně dotýká právního postavení biologických rodičů osvojovaného dítěte, jelikož opět nabývají veškerá práva a povinnosti spojená s rodičovstvím. Soud však musí pečlivě zvážit, zda lze dítě opětovně svěřit do péče rodičů osvojovaného. Bylo-li osvojení jednou uskutečněno, lze předpokládat, že rodiče osvojovaného nevytvářeli vhodné prostředí pro výchovu dítěte. Soud tak musí dospět k závěru, že je v zájmu dítěte, aby bylo znovu umístěno do své biologické rodiny. Shledá-li však, že podmínky v rodině dítěte jsou nevyhovující nebo se rodiče nebudou chtít o dítě starat, musí soud upravit poměry dítěte do budoucna. I v případě, že nedojde k navrácení dítěte do jeho původní rodiny, má zrušení osvojení zásadní význam, jelikož se dotýká jejich základních statusových práv.²⁷⁹

Právní poměr mezi dítětem a jeho původní biologickou rodinou se obnovuje ve stavu, který zde platil před pozastavením výkonu rodičovské odpovědnosti podle § 82²⁸⁰. Může tak dojít k situaci, kdy byla rodičovská odpovědnost nebo její výkon omezen, či byli rodiče zbaveni rodičovské odpovědnosti, v takovém případě bude takový stav přetrvávat i po zrušení osvojení a znovuobnovení příbuzenských vztahů mezi biologickými rodiči a osvojovaným, tedy jejich

²⁷⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ. Lenka a kol. Rodinné právo. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7, str. 169.

²⁷⁹ NOVÁ, Hana. Komentář k § 840. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 418.

²⁸⁰ SMOLÍKOVÁ, Michaela. Komentář k § 838 In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-004-8, str. 1268.

dítětem.²⁸¹ Pokud by tomu tak bylo, soud je povinen okamžitě přistoupit k úpravě poměrů k nezletilému dítěti, zejména mu jmenovat poručníka, event. opatrovníka.²⁸² Soud bude muset upravit poměry dítěte do budoucna i za předpokladu, že si rodiče dítě nepřevzou zpět do své péče i přes obnovení příbuzenského poměru.²⁸³

5.8.3 Příjmení osvojenec po zrušení osvojení

Dalším následkem zrušení osvojení je obnovení příjmení, které měl osvojenec před osvojením, ledaže osvojenec prohlásí, že si stávající příjmení ponechá, jak je obsaženo v ustanovení § 842 OZ. Osvojení se příjmení nebude měnit ve dvou situacích, a to pokud došlo v průběhu osvojenecského poměru ke změně příjmení, nebo pokud osvojenec prohlásí, že si stávající příjmení ponechá.²⁸⁴

5.8.4 Opětovné osvojení osvojenec

Opětovné osvojení neboli tzv. readopce je upravena v ustanovení § 843 OZ, ve kterém jsou uvedeny tři taxativní důvody, na základě kterých může být uskutečněno. Dané ustanovení se vztahuje jen na zrušitelné osvojení. Aby mohlo dojít k opětovnému osvojení musí být naplněn jeden z důvodů. Opětovně může být osvojen osvojenec, jen bylo-li dřívější osvojení zrušeno, zemřel ten nebo ti, kdo byli osvojiteli společně nebo jeden samostatně, nebo má-li být osvojenec osvojen pozdějším manželem osvojitele, který ho osvojil společně se zesnulým manželem. Tedy osvojit lze znovu, pouze pokud zde předešlé osvojení formálně neexistuje, a to proto, že bylo zrušeno, nebo proto, že osvojitel nebo osvojitelé zemřeli.²⁸⁵

5.8.5 Přeměna zrušitelného osvojení na nezrušitelné na základě rozhodnutí

Zrušitelné osvojení se v souladu s ustanovením § 844 OZ může stát osvojením nezrušitelným před uplynutím doby tří let od rozhodnutí o osvojení, je-li to v souladu se zájmy dítěte. Rozhodne

²⁸¹ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 841. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 688.

²⁸² SEDLÁK, Petr, op. cit., str. 688.

²⁸³ SEDLÁK, Petr, op. cit., str. 689.

²⁸⁴ NOVÁ, Hana. Komentář k § 842. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 418.

²⁸⁵ SEDLÁK, Petr. Komentář k § 841. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 688.

o tom soud na návrh osvojitele. Jedinou podmínku, kterou zákon upravuje, je podmínka souladu se zájmem dítěte. Soud bude muset náležitě zhodnotit zájem dítěte dle okolností každého jednotlivého případu, pokud by měl soud pochybnosti, zda je přeměna v zájmu dítěte, návrh zamítne.²⁸⁶

²⁸⁶ NOVÁ, Hana, Komentář k § 842. In ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-457-6, str. 421.

6 Právní postavení rodičů při osvojení v Německu

Na začátku této kapitoly bych chtěla zdůraznit, že vzhledem k výše uvedenému bude z německé problematiky osvojení probíráno pouze osvojení nezletilého. Německá právní úprava osvojení nezletilého je upravena v občanském německém zákoníku *Bürgerliches Gesetzbuch*, konkrétně v ustanovení § 1741 a násl., a je v mnoha podstatných znacích shodná s českým pojetím právního institutu.

Obecně k osvojení v Německu lze říci na základě dříve zpracovaných statistik, že o osvojení jednoho dítěte má zájem sedm potenciálních osvojitelů. Přirozeně preferuje převážná většina zájemců osvojit si malé dítě, naopak najít vhodného osvojitele již větším dětem je mnohdy velmi obtížné a převážnou většinou se osvojit již nepodaří. Je to pochopitelné, osvojitelé se chtějí stát rodičem osvojence od jeho útlého dětství, jehož chtějí být nedílnou součástí. Zároveň se malé dítě lépe etabluje v nové rodině, rodiče mají větší vliv na jeho chování, vytvářejí mu od počátku společenské návyky atd. Ještě větším problémem, než osvojit starší dítě, je najít vhodné osvojitele pro děti, které trpí vážným onemocněním, tělesným či mentálním postižením.

Porovnáme-li současný zájem o osvojení se zájmem z minulých let, má v Německu výraznou klesající tendenci.²⁸⁷ Jedním z důvodů je stále liberálnější přístup k potratům, což má za následek, že se ve společnosti rodí jen málo nechtěných dětí, které se rodiče rozhodnou dát k adopci. Dalším možným důvodem může být i rozvoj reprodukční medicíny, jejíž úspěšnost je stále větší, a proto se mnoho párů mající problém s otěhotněním rozhodne pro řešení jejich situace tímto způsobem a nezvolí si možnost osvojení. Naopak v posledních letech vzrostl zájem o adopci dítěte ze zahraničí, a to nejen z důvodu, že tento způsob osvojení nabízí větší počet osvojitelných dětí, ale také v porovnání s řízením o osvojení v Německu, které trvá obvykle 6–12 měsíců, je výrazně kratší. Ačkoli i tato možnost osvojení v současné době zaznamenává pokles z důvodů možných problémů, které jsou s tímto osvojením spojeny, jako je např. obchodování s dětmi, hrozící diskriminace dítěte v německé společnosti nebo problém s integrací dítěte.²⁸⁸

²⁸⁷ *Statistisches Bundesamt*. Online. Dostupné z: www.destatis.de [citováno 2023-7-19].

²⁸⁸ *Statistisches Bundesamt*. Online. Dostupné z: www.destatis.de [citováno 2023-7-19].

6.1 Základní pojmy

Stejně jako v případě právní úpravy postavení rodiče při osvojení považují za vhodné i v kontextu německé právní úpravy objasnit, kdo je považován z hlediska práva za rodiče dítěte. Mateřství je určeno obdobným způsobem jako v občanském zákoníku. Matkou je podle ustanovení § 1591 BGB žena, která dítě porodila.

Otcovství je upraveno v ustanovení § 1592 BGB, které určuje, že otcem dítěte je zpravidla muž, který byl manželem matky v době porodu. Pakliže není matka vdaná, je otcem dítěte ten muž, který své otcovství uznal a matka s tímto uznáním souhlasila. Nevyjádří-li však matka souhlas, nemůže být muž považován za otce, souhlas matky je nenahraditelný. Soudně určené otcovství je poslední možnost, jak lze určit otce.

6.2 Podmínky osvojení

Základním předpokladem pro osvojení je v souladu s ustanovením § 1741 BGB blaho dítěte „*Wohl des Kindes*“, osvojení musí doslova sloužit blahu dítěte. Blaho dítěte lze připodobnit požadavku „souladu se zájmy dítěte“ upraveným v OZ, kde je nutné, aby osvojení bylo především v souladu se zájmy dítěte. Osvojení tak musí pro dítě ve svém důsledku znamenat zlepšení situace ve všech směrech, má dítěti zajistit vše, co by mu měla přirozeně poskytnout jeho rodina, od citového zázemí až po obstarání všech životních potřeb. Ve stejném ustanovení je uveden další s českou právní úpravou obdobný požadavek. Tímto požadavkem je upraveno, že by se mělo očekávat, že mezi osvojitelem a osvojenecem vznikne takový vztah, jaký vznikne právě mezi rodičem a dítětem. Tento požadavek bude hrát určující roli při stanovení trvání *Probezeit*, která je upravena v ustanovení § 1744 BGB. Osvojenec v souladu s tímto ustanovením bude zpravidla po určitou dobu před osvojením v péči osvojitele. Na rozdíl od české právní úpravy není obligatorní podmínkou osvojení. Německý občanský zákoník neupravuje ani dobu, po kterou by měla péče před osvojením trvat, bude vždy záležet na konkrétním případě. Nicméně lze říci, že déle bude trvat v případě starších dětí, u kterých bude těžší si na novou rodinu zvyknout a vytvořit si k osvojitelům vztah, který bude naplňovat možnost podoby se vztahem utvořeným mezi rodičem a dítětem.²⁸⁹ Dle mého názoru je péče před osvojením velmi důležitá, jelikož osvojitelé a osvojenec spolu zkoušejí žít, poznávají se, zažívají spolu každodenní dny atd., a tím si budují mezi sebou vztah rodiče a dítěte, který je jednou ze základních podmínek osvojení, proto je nutné trvat na tom,

²⁸⁹ LORENZ, Annegret. Zivil- und familienrechtliche Grundlagen der Sozialen Arbeit. 3. aktualisierte Auflage. München: Verlagsgesellschaft Nomos, 2018, ISBN 978-3-8487-3472-6.str 207.

aby byla obligatorní. Zároveň se domnívám, že určení nějakého minimálního časového úseku je vhodné, aby nedocházelo k unáhleným rozhodnutím o osvojení.

Další podmínky jsou v BGB upraveny ve vztahu k osobě osvojitele. Německý občanský zákoník na rozdíl od české právní úpravy v ustanovení § 1743 BGB stanovuje minimální věkovou hranici, které musí osvojitel dosáhnout, aby mohlo být osvojení uskutečněno. V případě, že osvojují manželé, musí jednomu z nich být alespoň 25 let a druhému alespoň 21 let. Pokud je osvojitelem osamělá osoba musí dosáhnout věku 25 let a v případě osvojení dítěte manžela je věk určen 21 let. Horní hranice věku v německé právní úpravě není zákonem určena. V mnoha odborných publikacích se objevuje názor, že věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem hraje důležitou roli při vytváření vztahu rodiče a dítěte jako základního předpokladu pro osvojení. Spolková pracovní skupina Zemských úřadů pro mládež ve své práci v této souvislosti dokonce uvedla, že pokud je rozdíl mezi věkem osvojitele a osvojence větší jak 40 let neslouží osvojení k blahu dítěte.²⁹⁰ Dle mého názoru může být příliš velký věkový rozdíl problematický jak z důvodu vzájemného porozumění, tak i z hlediska zajištění potřeb dítěte, jelikož s vyšším věkem je i vyšší pravděpodobnost zdravotních komplikací, proto mohou častěji nastat situace, kdy se osvojitel i přesto, že by chtěl, nebude moci o dítě postarat.

Německý občanský zákoník upravuje předpoklady společného osvojení, osvojení registrovanými partnery a osvojení osamělou osobou.

V souladu s ustanovením § 1741 odst. 2 BGB mohou manželé osvojit dítě pouze společně, zároveň je v předmětném ustanovení umožněno, že lze osvojit jen jedním z manželů v případě, že druhý z manželů je nezpůsobilý k právním úkonům nebo nedosáhl požadovaného minimálního věku nebo je osvojitel manžel rodiče osvojence. Aby bylo možné osvojení připustit, musí manželství trvat a nesmí být zahájeno rozvodové řízení, ani se k němu schylovat. Německá právní úprava na rozdíl od české upravuje důsledněji problematiku osvojení dítěte manželem rodiče dítěte neboli *Stiefkindadoption*, tedy osvojení nevlastního dítěte. Současná česká právní úprava často nereflexuje potřebu odlišné právní úpravy z důvodu specifického postavení osvojitele. Absence specifické právní úpravy způsobuje, že jsou často právní postupy dovozovány pomocí interpretačních metod, jelikož prostá aplikace ustanovení by častokrát způsobila následek, který by byl zcela proti smyslu osvojení manželem rodiče dítěte. V souvislosti s uvedeným by proto dle mého názoru měla česká právní úprava přijmout specifickou právní úpravu, která by plně odpovídala podstatě osvojení manželem rodiče dítěte.

²⁹⁰ KERSCHNER, Ferdinand. Bürgerliches Recht V Familienrecht. 3. aktualisierte und erweiterte Auflage. Wien: Springer-Verlag, 2008, str. 42.

Zásadním rozdílem oproti české právní úpravě je umožnění osvojit dítě párům stejného pohlaví, ačkoli německá právní úprava tuto možnost dlouho nepovolovala. Pro přijetí právní úpravy ve prospěch registrovaných partnerů byla vypracována studie *Bundesministerium der Justiz* (ministerstva spravedlnosti), kde se nepotvrdily rozšířené obavy, že by takové osvojení bylo v rozporu se zájmem dítěte, naopak byl potvrzen opak.²⁹¹ V roce 2008 vznikla Evropská úmluva o osvojení, která umožňuje členským státům změnu právní úpravy osvojení ve prospěch registrovaných partnerů. Revidovaná verze smlouvy byla v roce 2014 podepsána ze strany Německa a v roce 2015 vstoupila v platnost. Snahy o co nejrychlejší přijetí ustanovení, které by povolovalo osvojení registrovanými partnery ztratilo na důležitosti v okamžiku, kdy byl přijat zákon *Gesetz zur Einführung des Rechts auf Eheschließung für Personen gleichen Geschlechts*²⁹². Tento zákon od 1. 10. 2017 právně legalizoval uzavření manželství mezi páry stejného pohlaví. Páry stejného pohlaví mají po uzavření manželství stejné postavení jako manželé, a proto mají právo osvojit společně „cizí“ dítě i osvojit dítě toho druhého. *Stiefkindadoption*²⁹³ je převážně využívaná v manželství, které je tvořené dvěma ženami, kdy jedna z nich počala dítě umělým oplodněním. Umožnit osvojení párům stejného pohlaví je dlouho diskutovaným tématem, které rozděluje českou společnost na dva názorové tábory. Mnoho českých registrovaných partnerů z důvodu absence možnosti osvojení se rozhodla pro osvojení v zemích, kde již tato možnost právně upravena je. Mezi evropské státy, které povolují osvojení stejnopohlavními páry, patří např. Dánsko, Norsko, Švédsko, Španělsko, Francie, Belgie, Spojené království, Švýcarsko atd.²⁹⁴ Jeden z mnoha problémů absence právní úpravy je spojen se situací, kdy je dítě vážně nemocné a ten z partnerů, který není právním otcem či matkou dítěte, nemá podle současné právní úpravy právo získat informace o zdravotním stavu dítěte. Dle mého názoru by mělo dojít k přijetí právní úpravy, která by umožňovala osvojení dítěte páry stejného pohlaví, jelikož se domnívám, že již můžeme s odstupem času pozorovat, že dítě, které je vychováváno osobami stejného pohlaví, nikterak nestrádá a automaticky neznamená takové osvojení, že není v souladu se zájmy dítěte. Hlavně je nutné si v této souvislosti uvědomit, že reálně v současné době mnoho dětí vyrůstá v rodinách, jež jsou tvořeny partnery stejného pohlaví, a kteří jsou dětmi vnímáni jako jejich rodiče.

²⁹¹ KERSCHNER, Ferdinand. *Bürgerliches Recht V Familienrecht*. 3. aktualisierte und erweiterte Auflage. Wien: Springer-Verlag, 2008, str. 43.

²⁹² Zákon zavádějící právo uzavřít manželství pro osoby stejného pohlaví.

²⁹³ Adopce nevlastního dítěte.

²⁹⁴ MÜLLER-ENGELS, Gabrielle, Ferdinand. *Adoptionsrecht in der Praxis*. 4.völlig neu bearbeitete Auflage. Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Gieseking, 2020, str. 82.

V neposlední řadě upravuje BGB osvojení osamělou osobou. Osoba, která neuzavřela manželství může osvojit jen sama, jak je uvedeno v první větě druhého odstavce ustanovení § 1741 BGB. Zákonodárce použitím slova jen chtěl zdůraznit, že osoba nemůže osvojit společně s jinou osobou nebo jinými osobami, i když tyto osoby žijí ve společné domácnosti, např. partneři.²⁹⁵ Dlouhou dobu BGB nedovoloval, aby si partner rodiče osvojil jeho dítě. *Stiefkindadoption* byla zákonem povolena jen za předpokladu, kdy osvojitel a rodič jsou manželé, anebo registrovaní partneři, pakliže by takové osvojení bylo navrhuto, znamenalo by to ve svém důsledku vznik příbuzenského vztahu dítěte k osvojiteli, ale zánik příbuzenského vztahu k rodiči dítěte, tedy manžela osvojitele, což by bylo zcela proti zamýšlenému úmyslu, který vedl osvojitele k osvojení dítěte.²⁹⁶ Situace byla vyřešena až přijetím nového ustanovení, které umožňuje osvojení dítěte partnerem manžela, aniž by zanikl vztah mezi manželem a dítětem. Předmětné ustanovení bylo do BGB přijato na základě rozhodnutí Spolkového ústavního soudu v roce 2019 a v účinnost vstoupil v roce 2020.²⁹⁷ Aby mohlo být takové osvojení uskutečněno, musí soud dospět k závěru, že vztah mezi osvojitelem a rodičem dítěte je pevný a poskytuje záruku stabilního vztahu.

Shodně jako OZ i BGB upravuje jako jednu z podmínek osvojení souhlas s osvojením, který je shodně požadován ze strany osvojence, jeho biologických rodičů a manžela osvojitele. Souhlasy s osvojením jsou upraveny v ustanovení § 1746 a násl. BGB. Porovnávané právní úpravy se liší v určení věku dítěte, od kterého je souhlas vyžadován. Německá právní úprava vyžaduje souhlas od dítěte, kterému je alespoň 14 let, na rozdíl od OZ, který požaduje věk dítěte alespoň 12 let. Prohlašuje-li souhlas dítě, kterému je alespoň 14 let, je nutné trvat na tom, aby tak učinil osobně sám, nesmí za něj prohlášení učinit nikdo jiný, zákonný zástupce musí tento souhlas schválit. Za dítě, které není právně způsobilé nebo je omezené na způsobilosti, poskytne souhlas zákonný zástupce.

Souhlas biologických rodičů je upraven v ustanovení § 1747 BGB. Právo udělit souhlas s osvojením je osobním právem rodiče a není součástí rodičovské péče, tudíž není podmíněn výkonem rodičovské péče. Současná česká právní úprava již upravuje právo udělit souhlas s osvojením obdobně, tedy také nezávisle na výkonu rodičovské odpovědnosti. Rodiče smí v souladu s BGB prohlásit souhlas s osvojením nejdříve v době, kdy je dítě alespoň 8 týdnů staré,

²⁹⁵ KERSCHNER, Ferdinand. *Bürgerliches Recht V Familienrecht*. 3. aktualisierte und erweiterte Auflage. Wien: Springer-Verlag, 2008, str. 26.

²⁹⁶ MÜLLER-ENGELS, Gabrielle, Ferdinand. *Adoptionsrecht in der Praxis*. 4.völlig neu bearbeitete Auflage. Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Gieseking, 2020, str. 33.

²⁹⁷ KERSCHNER, Ferdinand., op. cit., str. 51.

tato doba platí stejně pro oba rodiče. V tomto ohledu se opět právní úpravy rozcházejí, jelikož česká právní úprava v případě matky určuje, že souhlas může být učiněn nejdříve šest týdnů po porodu a v případě otce kdykoli po narození dítěte. Německý občanský zákoník zároveň v ustanovení § 1747 upravuje zvláštní podmínky ve vztahu k otci v případě, že rodiče dítěte nejsou manželé a neučinili žádné prohlášení, že budou o dítě společně pečovat. Jednou z podmínek je např., že otec může svůj souhlas s osvojením vyslovit již před narozením dítěte.

Německý občanský zákoník upravuje také případy, kdy lze osvojit dítě bez souhlasu rodičů. Souhlas rodiče není třeba v případě, kdy je trvale neschopný učinit takové prohlášení, anebo je trvale neznámého pobytu. Česká právní úprava v porovnání s německou je podstatně rozsáhlejší a upravuje více důvodů, na základě kterých může dojít k osvojení bez souhlasu rodičů.

Formální náležitosti prohlášení souhlasu jsou upraveny v ustanovení § 1750 BGB, který je společný pro všechny druhy souhlasů s osvojením. V případě souhlasu dítěte je forma souhlasu primárně upravena v ustanovení § 1746 BGB, jak vyplývá i ze samotného znění ustanovení § 1750 BGB. Požadavky, které jsou kladeny na formu souhlasu, uvedu nyní ve vztahu k souhlasu rodičů. Právo souhlasit s osvojením je výhradním osobním právem, proto musí být souhlas učiněn osobně rodiči a není možné, aby byli v tomto právu zastoupeni. Souhlas rodičů musí být ve formě notářského zápisu a stává se účinným doručením soudu pro věci rodinné. Tento soud posléze vede celé řízení o osvojení. V souladu s druhým odstavcem předmětného ustanovení musí být bezpodmínečný a neomezený. Výslovná právní úprava formálních náležitostí v OZ chybí a dle mého názoru by vzhledem k důležitému významu a zásadním právním následkům, které souhlas způsobuje, by bylo vhodné přijetí obdobné právní úpravy. Souhlas osvojením je na rozdíl od české právní úpravy v souladu s ustanovením § 1750 odst. 2 BGB neodvolatelný. Rodiče tak po udělení souhlasu nemají možnost změnit názor, jelikož souhlas je již definitivní. Postavení osvojitelů je naopak tímto posíleno, jelikož se nemusejí obávat, že o svěřené dítě přijdou z důvodu odvolání souhlasu. Dle mého názoru by však měla být biologickým rodičům ještě ponechána doba, po kterou mají právo ještě změnit své rozhodnutí, jelikož udělení souhlasu má ve svém konečném důsledku zánik jejich statusového vztahu vůči k dítěti, tedy ztrátu veškerých povinností a práv vůči dítěti. Souhlas rodičů pozbývá účinnosti, pokud se osvojení neuskuteční do tří let od jeho udělení, pokud byl návrh vzat zpět nebo osvojení bylo zamítnuto.

K okamžiku nabytí účinnosti souhlasu rodiče dochází k pozastavení rodičovské péče a rodič nemůže vykonávat právo osobního styku. Poručníkem se stává úřad pro mládež, to neplatí v případě, že druhý rodič vykonává výlučnou rodičovskou péči, nebo byl-li již dříve ustanoven opatrovník. Doposud uvedené následky souhlasu se neuplatní v případě, že osvojitelem je manžel

rodiče osvojence. Porovnáme-li následky učinění souhlasu s českou právní úpravou je německá právní úprava v tomto ohledu přísnější a dochází udělením souhlasu k většímu oslabení právního postavení biologických rodičů. V OZ není zánik práva osobního styku výslovně upraven ani jako následek osvojení, avšak lze tak dovodit v souvislosti ze skutečnosti, že v okamžik nabytí právní moci rozhodnutí dochází k zániku veškerých rodičovských povinností a práv.

6.3 Následky osvojení nezletilého

Následky osvojení jsou upraveny v ustanovení § 1754 a násl. BGB. Nejdůležitějším následkem je shodně jako v českém občanském zákoníku zánik příbuzenských vztahů a vzájemných povinností a práv k původní rodině, a naopak jejich vznik k rodině osvojitele. Z toho vyplývá, že i v německé právní úpravě má osvojení nezletilého účinky úplného osvojení. Německý občanský zákoník výslovně v ustanovení § 1755 BGB upravuje tento následek osvojení ve vztahu k osvojení manžela rodiče dítěte. Německý občanský zákoník rovněž v této souvislosti uvádí, že pakliže je osvojitel v příbuzenském vztahu k dítěti ve druhém nebo třetím stupni, tak zanikají příbuzenské vztahy a z nich vyplývající povinnosti a práva osvojence a jeho potomků pouze ve vztahu k rodičům osvojence.

Jsou-li osvojitelé manželé, získává dítě po osvojení právní postavení společného dítěte, v ostatních případech se v souladu s ustanovením § 1754 BGB stává dítětem osvojitele. V prvně uvedeném případě mají rodičovskou péči oba rodiče, v druhém případě osvojitel. Osvojením se také mění příjmení dítěte podle příjmení osvojitele v souladu s ustanovením § 1757 BGB.

6.4 Shrnutí

Německá právní úprava právního postavení rodičů při osvojení je v mnoha ohledech obdobná s českou právní úpravou, avšak některé právní aspekty jsou upraveny zcela rozdílně. Nyní budou uvedeny největší rozdíly, které mezi oběma právními úpravami jsou.

Německý občanský zákoník neupravuje na rozdíl od OZ péči před osvojením jako obligatorní podmínku, která musí být splněna před osvojením, a zároveň neurčuje přesnou ani minimální dobu, po kterou tato péče musí trvat. Zásadním rozdílem je, že BGB umožňuje osvojit dítě párům stejného pohlaví. Přijetí této právní úpravy bylo následkem přijetí zákona *Gesetz zur Einführung des Rechts auf Eheschließung für Personen gleichen Geschlechtes*, který od 1. 10. 2017 povolil uzavření manželství osobám stejného pohlaví.

Zcela zásadním rozdílem v souvislosti s právním postavením rodičů je, že souhlas s osvojením je podle BGB neodvolatelný, což má za následek, že pakliže rodiče jednou souhlas prohlásí,

nemohou si to již rozmyslet, význam udělení souhlasu s osvojením je o to větší. Německý občanský zákoník zároveň spojuje s okamžikem nabytí účinnosti souhlasu rodiče nejen pozastavení rodičovské péče, ale rodič rovněž nemůže vykonávat právo osobního styku. Porovnáme-li následky učinění souhlasu s českou právní úpravou, je německá právní úprava v tomto ohledu přísnější a dochází udělením souhlasu k většímu oslabení právního postavení biologických rodičů.

Dle mého názoru by se česká právní úprava měla inspirovat v německé právní úpravě nejen v umožnění osvojení osobám stejného pohlaví, ale i v úpravě osvojení manželem rodiče dítěte, jehož specifická je v právních ustanoveních BGB výslovně zohledněna. Zároveň vzhledem k důležitosti souhlasu s osvojením by bylo přínosné, kdyby v OZ byly více specifikovány formální náležitosti souhlasu.

Závěr

Hlavním cílem této práce bylo podrobit právní postavení rodičů při osvojení právní analýze, v rámci které jsem si kladla za cíl zodpovědět tyto otázky: Jakým způsobem se mění právní postavení rodičů při osvojení? Dochází osvojením pouze k jedné změně právního postavení rodičů, nebo lze v průběhu osvojení spatřovat více okamžiků, kdy se právní postavení rodičů vůči dítěti oslabuje, a v jakém smyslu?

Analýzou právního postavení rodičů při osvojení v současné právní úpravě jsem dospěla k závěru, že se jejich postavení mění v průběhu osvojení postupně.

První právní změnu postavení rodičů lze spatřovat v souvislosti s osobní péčí osvojitele, tzv. okamžitou péčí. V souladu s ustanovením § 823 OZ lze se souhlasem budoucího osvojitele předat osvojované dítě do péče ihned poté, kdy oba rodiče dali k osvojení souhlas. Okamžitá péče je péčí osobní, proto osobě, která dítě převzala, přísluší pouze povinnost a právo o dítě řádně pečovat a chránit jej. Rodičům je většina práv a povinností za trvání okamžité péče zachována a postavení rodiče je v souladu s uvedeným oslabené jen v oblasti péče a poskytování ochrany. Ačkoli předmětné ustanovení umožňuje, aby bylo předáno dítě do péče osvojitele i dříve, než je dán souhlas rodičů k osvojení, je nutné tuto možnost považovat za zcela výjimečnou, proto lze dospět k závěru, že první změna postavení rodičů nastává v souvislosti s udělením souhlasu s okamžitou péčí, kdy se jejich postavení oslabí v oblasti péče a poskytování ochrany. Tato změna postavení rodičů však není neměnná, jelikož rodiče mohou svůj souhlas s osvojením odvolat, a to do tří měsíců ode dne udělení souhlasu s osvojením, poté bude povinností soudu a orgánů SPOD důkladně zjistit, zda dítě z okamžité péče osvojitele bude navráceno do péče rodičů či bude umístěno do ústavní péče.

Další právní změna v postavení rodičů nastává po uplynutí tří měsíců ode dne udělení souhlasu s osvojením, kdy *ex lege* dochází k pozastavení výkonu práv a povinností z rodičovské odpovědnosti, která spočívá v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajištění jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jmění, jak upravuje ustanovení § 858 OZ. Rodič je stále nositelem práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti, avšak po dobu pozastavení práv a povinností, jež jsou jejím obsahem, ji nemůže vykonávat. Rozhodným okamžikem je poskytnutí souhlasu, jelikož od té chvíle plyne tříměsíční lhůta.

Po uplynutí tří měsíců ode dne udělení souhlasu a na návrh osvojitele může být osvojované dítě předáno osvojiteli do péče před osvojením, do tzv. předadopční péče. V případě, že byla v souladu s výše uvedeným realizována již okamžitá péče, dochází *ex lege* k její konverzi na péči před osvojením. Budoucí osvojitel pečuje po dobu trvání péče před osvojením na své náklady čili nese všechny výlohy, které jsou potřebné pro dobrý život budoucího osvojence. Z toho důvodu dochází po dobu, kdy je dítě v péči budoucího osvojitele, k pozastavení vyživovací povinnosti jiné osoby ve prospěch dítěte. Povinnosti a práva pečující osoby vymezí v souladu s ustanovením § 955 OZ soud, pakliže se tak nestane, užijí se přiměřeně ustanovení o pěstounství. Péče před osvojením neskončí dříve než uplynutím šesti měsíců.

Zákon ale také upravuje možnost, kdy lze osvojit dítě bez souhlasu rodičů, ale nikterak neupravuje v souvislosti s tím odlišné pozastavení výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti. Z důvodu absence specifické právní úpravy bude pozastaven výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti i v případě, kdy udělí souhlas s osvojením za rodiče opatrovník, resp. poručník až po uplynutí tří měsíců od souhlasu opatrovníka, resp. poručníka.

S problematikou souhlasu rodičů s osvojením je nezbytné také uvést, že občanský zákoník umožňuje i osvojení zletilého, které se dále dělí na osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, a na osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. Jedním z rozdílů mezi osvojením zletilého a nezletilého je, že není po pokrevních rodičích vyžadován souhlas s osvojením jejich zletilého dítěte. Ačkoli tak není výslovně uvedeno v zákonné úpravě, není souhlas vyžadován u osvojení zletilého z důvodu, že souhlas s osvojením nezletilého je řazen mezi práva a povinnosti rodičů, která jsou spojena s osobností dítěte. To znamená, že v souladu s ustanovením § 856 OZ právo rodičů vyslovit souhlas s osvojením zaniká okamžikem dosažení zletilosti dítěte, proto není vyžadován ani v případě osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého.

Největší změna právního postavení rodičů nastává okamžikem kladného soudního rozhodnutí o osvojení. Právní mocí rozhodnutí o osvojení biologičtí rodiče ztrácí postavení rodičů a s tím i veškerá práva a povinnosti s rodičovstvím spojená. Zaniká rodičovská odpovědnost, vyživovací povinnost, veškerá osobní práva, včetně práva udělit souhlas s osvojením, zároveň zanikají i povinnosti dětí vůči biologickým rodičům. V této souvislosti je nutné opětovně zmínit, že ani tento stav není nevratný, a v souladu s ustanovením § 840 OZ mohou nastat situace, kdy dojde ke zrušení

osvojení. Právní poměr mezi dítětem a jeho původní biologickou rodinou se obnovuje ve stavu, který zde platil před pozastavením výkonu rodičovské odpovědnosti podle § 825 OZ.

Právní mocí rozhodnutí o osvojení zaniknou i veškeré příbuzenské vztahy k původní rodině a vzniknou nové v rámci rodiny osvojitele i v případě, že bude realizováno osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého. Jinak tomu však bude u druhého typu osvojení zletilého, tedy u osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, kdy osvojením zletilého nezanikají osvojení ani jeho potomkům příbuzenské vztahy k jejich biologické rodině. Zároveň osvojení ani jeho potomkům nevznikají osvojením příbuzenské vztahy ke členům rodiny osvojitele. V této souvislosti je vhodné opět zmínit, že dalším rozdílem mezi osvojením zletilého a nezletilého je, že osvojením zletilého dochází k limitaci práva na výživné a vyživovací povinnost a současně i k limitaci dědického práva.

Analýzou právního postavení rodičů při osvojení jsem došla tedy k závěru, že právní postavení rodičů se v průběhu řízení o osvojení postupně oslabuje, až následkem právní moci kladného rozhodnutí o osvojení zcela zanikne, odlišně je tomu však v případě osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, příbuzenské vztahy zde nezanikají.

Dalším dílčím cílem této práce bylo v rámci analýzy problematiky právního postavení rodičů při osvojení zodpovědět, zda lze v některých aspektech právní úpravy spatřovat jisté právní nedostatky či úskalí při její aplikaci, pokud ano, pokusit se navrhnout jejich možná řešení. Při analýze právního postavení rodičů jsem zjistila právní nedostatky v nepřesném pojmenování nebo v chybějící právní úpravě některých právních institutů. U těchto právních nedostatků jsem vždy uvedla odlišné názorové postoje, které zastávají jednotliví odborníci, a poté jsem předložila svůj názor. Dle mého názoru lze spatřovat jako jeden z největších nedostatků právní úpravy této problematiky chybějící právní úpravu osvojení manžela rodiče dítěte, jelikož současná česká právní úprava často nereflektuje potřebu odlišné právní úpravy z důvodu specifického postavení osvojitele. Absence specifické právní úpravy způsobuje, že jsou často právní postupy dovozovány pomocí interpretačních metod, jelikož prostá aplikace ustanovení by častokrát způsobila následek, který by byl zcela proti smyslu osvojení manželem rodiče dítěte, například při realizaci péče před osvojením nebo při pozastavení rodičovské odpovědnosti při osvojení.

U právního institutu pozastavení rodičovské odpovědnosti tři měsíce od udělení souhlasu lze spatřovat i další významný právní nedostatek v tom, že není v této souvislosti rozlišeno pozastavení rodičovské odpovědnosti u osvojení bez souhlasu a se souhlasem rodiče. Současná právní úprava tak dle mého názoru vytváří nepochopitelnou situaci, kdy má dojít k pozastavení

výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti u rodičů, od kterých zákon nevyžaduje souhlas s osvojením, až po uplynutí doby tří měsíců, proto by měla být přijata právní úprava, která by obsahovala pozastavení výkonu práv a povinností rodičovské odpovědnosti okamžikem udělení souhlasu opatrovníkem, resp. poručníkem.

Posledním cílem této práce bylo srovnat německou právní úpravu právního postavení rodičů při osvojení s českou právní úpravou a případně navrhnout, zda by některá ustanovení v OZ neměla být upravena podobným způsobem jako v BGB. Tato komparace byla zaměřena pouze na klíčové právní instituty spojené převážně s osvojením, které mají zásadní dopad na postavení rodičů. Právo souhlasit s osvojením je výhradním osobním právem rodiče, které zásadně ovlivňuje právní postavení rodiče. Německý občanský zákoník na rozdíl od OZ upravuje, že tento souhlas je neodvolatelný, a spojuje s okamžikem nabytí účinnosti souhlasu rodiče nejen pozastavení rodičovské péče, ale rodič rovněž nemůže vykonávat právo osobního styku. Německá právní úprava s učiněním souhlasu spojuje přísnější právní následky, na základě kterých dochází k většímu oslabení právního postavení biologických rodičů. Shodně jako OZ upravuje zánik příbuzenských vztahů a vzájemných povinností a práv s tímto vztahem spojených okamžikem právní moci rozhodnutí. Osvojení má za následek stejně jako v české právní úpravě zánik statusového vztahu mezi rodičem a dítětem a vytvoření nového mezi osvojitelem a osvojencem, který je obdobný.

Dle mého názoru by se česká právní úprava mohla inspirovat v německé právní úpravě nejen v umožnění osvojení osobám stejného pohlaví, ale i v úpravě osvojení manželem rodiče dítěte, jehož specifičnost je v právních ustanoveních BGB výslovně zohledněna. Zároveň by vzhledem k důležitosti souhlasu s osvojením bylo přínosné, kdyby byly v OZ více specifikovány formální náležitosti souhlasu.

Seznam zkratek

MatrZ	zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení
OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany
orgán SPOD	Orgán sociálně-právní ochrany
ABGB	zákon č. 946/1811 Sb. z. s., všeobecným zákoník občanský
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině
ZoPR	zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
OSŘ	zákon č. 99/1963, občanský soudní řád

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. Praha: C. H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-503-9.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 2.vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-795-8.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kolektiv. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2016. ISBN 978-80-7478-325-8.

NOVOTNÝ, Petr, IVIČIČOVÁ, Jitka, SYRŮČKOVÁ, Ivana, VONDRÁČKOVÁ, PAVLÍNA. Nový občanský zákoník – Rodinné právo. 2., aktualizované vydání. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2017. ISBN 978-80-271-9638-8.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Rodinné právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7.

KŘÍSTEK, Adam. Osvojení dětí. Úplná adopce v českém právu. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2016. ISBN 978-80-7552-022-7.

NOVOTNÁ, Věra, PRŮŠOVÁ, Lenka. K vybraným otázkám osvojování dětí. Praha: Linde, nakladatelství s.r.o, 2007. ISBN 80-86131-56-4.

MELZER, Filip, TEGEL, Petr, a kolektiv. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. Praha: Leges, 2016, ISBN 978-80-7502-004-8.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, ISBN 978-80-7478-457-6.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Rodinné právo. Brno: Masarykova univerzita Brno. 1995, ISBN 80-210-1113-0.

MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. Druhé, rozšířené a přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, ISBN 80-85850-24-9.

VARGOVÁ, Ivana a kol. Rodiče, děti a jejich problémy. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2011, ISBN 978-80-904920-0-4.

LORENZ, Annegret. Zivil- und familienrechtliche Grundlagen der Sozialen Arbeit. 3. Auflage. München: Verlagsgesellschaft Nomos, 2018, ISBN 978-3-8487-3472-6.

- KERSCHNER, Ferdinand. Bürgerliches Recht V Familienrecht. 3. aktualisierte und erweiterte Auflage. Wien: Springer-Verlag, 2008, ISBN 978-3-211-74394-2.
- DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanské právo hmotné. 2.aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2016. ISBN 978-80-7552-187-3.
- SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miloslav a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-297-7.
- RADVANOVÁ, Sena a kolektiv. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-578-7.
- ELIÁŠ, Karel a kol. Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2013, ISBN 978-80-7478-013-4.
- ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Stručné poznámky k novému osvojení. IN HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil. Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, ISBN 978-80-7380-265-3.
- ŠMÍD, Ondřej, DEMJANOVÁ, Radka a kolektiv. Povinnosti a práva rodičů k dětem. Praha: Leges, 2017, ISBN 978-80-7502-195-3.
- RADVANOVÁ, Senta a kolektiv. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, ISBN 978-80-7400-578-7.
- POLIŠENSKÁ, Petra, FEBEROVÁ, Radka, STUHLÍK, Zdeněk. Musíš znát...Rodinné právo. Právní postavení dítěte. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019, ISBN 978-80-7598-442-5.
- SVOBODA, Karel. Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, ISBN 978-80-7478-512-2.
- MÜLLER-ENGELS, Gabrielle, Ferdinand. Adoptionsrecht in der Praxis. 4.völlig neu bearbeitete Auflage. Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Gieseking, 2020, ISBN 978-3-7694-1238-3.
- SCHEIKHOESLAMI-SABZEWARI, Sascha. Altersgrenzen und Altersabstand zwischen Annehmenden und Anzunehmenden bei der Adoption: Bestandsaufnahme und Reformschlag. Europäische Hochschulschriften Recht 5947. Verlag Peter Lang Ltd. International Academic Publishers, 2017, ISBN 978-3-6317-2923-6.
- PLECITÝ, Vladimír. Rukověť rodinného práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, ISBN 978-80-7380-529-6.
- ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Osvojení – jméno s několika významy. In: Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám., Praha: ASPI, 2005. ISBN 80-7357-057-2.
- RADVANOVÁ, Senta. Osvojení v proměnách společnosti. In: Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám., Praha: ASPI, 2005. ISBN 80-7357-057-2.

LUKEŠOVÁ, Jaroslava, Anna NEDUCHALOVÁ. Chcete mě?!. IN: Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám. Praha: ASPI, a.s., 2009, ISBN: 978-80-7357432-1.

SEDLÁK, Petr. Základní otázky osvojení v rekonstrukci občanského zákoníku. *Právo a rodina*. 2009, číslo 4, str. 22-24.

FRINTA, Ondřej. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*. Teoretický časopis pro otázky státu a práva. 2007, číslo 9, str. 961-967.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Kauza tzv. právně volného dítěte. *Právní rozhledy*. 2004, str. 52-57.

FIALA, Josef a Jiří Švestka. K některým otázkám osvojení jako formy náhradní rodiny. *Právník*. 1984, č. 2, str. 146-153.

2. Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení.

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině.

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Bürgerliches Gesetzbuch, německý občanský zákoník.

3. Seznam ostatních zdrojů

VAMPOLOVÁ, Gabriela. Neúplné osvojení a jeho právní následky. [Elektronický repozitář závěrečných prací Univerzity Karlovy]. Praha, 2021. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. Ondřej Frinta, Ph.D.

OLIVERIUSOVÁ, Monika. Právní postavení rodičů dítěte při jeho osvojení. [Elektronický archiv závěrečných prací Univerzity Karlovy]. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.

OLLAND, Steffen. Die Adoption. [Elektronische Archiv Universität Bremen]. Bremen, 2014. Disertation. Universität Bremen. Institut für Zivilrecht. Betreuer Prof. Dr. Monika Hinterschein.

<https://www.gesetze-im-internet.de/>

https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Homepage/homepage_node.html

https://www.bundesjustizamt.de/DE/Home/homepage_node.html

https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Soziales/Adoptionen/_inhalt.html

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Evropská úmluva o osvojení dětí

Úmluva o právech dítěte

Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 415/2005.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 3430/2011.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 4561/2010.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3909/2010.

Právní postavení rodičů při osvojení

Abstrakt

Cílem této diplomové práce je analýza české právní úpravy postavení rodiče při osvojení. Podstatou osvojení je podle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, především statusová změna právního postavení rodiče a dítěte, která spočívá v zániku příbuzenských vztahů, včetně povinností a práv k původní rodině osvojence. Následkem osvojení je tak zánik vztahu mezi rodičem a dítětem, který je považován za základní statusový vztah rodinného práva. K zániku příbuzenských vztahů však nedojde v případě osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého.

První část práce se v krátkosti věnuje pojmu rodina, zamýšlí se nad její důležitostí a možnou definicí tohoto pojmu.

Druhá část se zabývá rodičovstvím v právním slova smyslu, účelem této části je určení toho, koho lze za rodiče v souladu s českou právní úpravou považovat, komu svědčí rodičovské povinnosti a práva a převážně kdo tvoří základní statusový vztah rodič a dítě. V rámci této části je zvláště probírána právní úprava mateřství a otcovství. U právního institutu otcovství je uvedena jak právní úprava jeho určení, tak i právo otce popřít své otcovství.

Třetí část je zaměřena na právní úpravu vzájemných povinností a práv, které jsou obsahem vztahu utvořeným mezi rodičem a dítětem a které jsou postupně osvojením oslabovány, až následkem rozhodnutí o osvojení zcela zaniknou. Značná část je věnována převážně povinnostem a právům rodičů vůči dětem, jelikož ty tvoří hlavní podstatu tohoto vztahu.

Čtvrtá část se zabývá právním institutem osvojení. Začátek této části je krátce věnován pojmu osvojení, dále základním pojmům a charakteristickým znakům jak osvojení nezletilého, tak osvojení zletilého.

Pátá část se podrobně zaměřuje na právní úpravu souhlasu s osvojením, primárně na právní úpravu souhlasu rodičů. Právo souhlasu rodiče s osvojením je významným osobním právem, které má zásadní dopad na právní postavení rodiče, proto je mu věnována v této práci taková pozornost. Tato část je také věnována možnosti osvojení bez souhlasu rodičů, jelikož občanský zákoník upravuje i výjimky, kdy není k osvojení potřeba souhlasu rodičů. V rámci této části je rozebírána i role rodiče jak při okamžité péči, tak při péči před osvojením, která je v našem právním řádu obligatorní podmínkou osvojení. Závěr této části je věnován změně právního postavení rodičů v souvislosti s kladným rozhodnutím o osvojení.

V závěru práce je probírána německá právní úprava právního postavení rodičů při osvojení, kterou obsahuje německý občanský zákoník *Bürgerliches Gesetzbuch*. Účelem této části však není poskytnout podrobnou analýzu právní úpravy v tomto ohledu, avšak zaměřit se na klíčové právní instituty ovlivňující právní postavení rodičů.

Hlavním cílem této práce je analýza právního postavení rodičů při osvojení v současné právní úpravě. Za cíl si kladu zodpovědět tyto dvě základní otázky: Mění postavení rodičů při osvojení? A pokud ano, tak jakým způsobem? V rámci stanoveného cíle objasňuji, koho lze označit za rodiče v právním slova smyslu, a uvádím, jaké povinnosti a práva jsou spojena s právním postavením rodiče, a to nejen v rámci osvojení a poté bude uvedeno, jak se změní právní postavení rodiče po osvojení.

Dalším dílčím cílem práce je se pokusit v rámci analýzy problematiky právního postavení rodičů při osvojení zodpovědět, zda lze v některých aspektech právního postavení rodičů spatřovat jisté právní nedostatky či úskalí při její aplikaci, pokud ano, pokusím se navrhnout jejich možná řešení. Zároveň v této souvislosti nastíním odlišné názorové postoje, které zastávají odborníci v komentářových literaturách.

Posledním dílčím cílem práce je porovnat německou právní úpravu postavení rodičů při osvojením v německém občanském zákoníku s českou právní úpravou. Především jsem se snažila zaměřit na právní úpravu, která se liší od české právní úpravy a která by mohla být inspirací a zároveň možným řešením nedostatků české právní úpravy.

Klíčová slova: rodiče, osvojení, rodinné právo

Legal status of parents in adoption

Abstract

The goal of this diploma thesis is the analysis of the Czech legal regulation of the position of the parent during an adoption. According to Act No. 89/2012 Coll., of the the Civil Code, essence of the adoption is primarily a status change in the legal status of the parent and child, which consists in the termination of family relationships, including obligations and rights to the adoptee's original family. The consequence of adoption is the termination of the relationship between parent and child, which is considered for the basic status relationship of family law. However, the termination of family relations will not occur in the case of adoption of an adult, which is not similar to the adoption of a underage.

The first part of the thesis is briefly devoted to the concept of family, it reflects on its importance and a possible definition of this concept.

The second part deals with parenthood in the legal sense, the purpose of this part is to determine to who can be considered as a parent in accordance with Czech legislation, to whom the parental duties and rights testify, and mainly who create the basic status relationship of parent and child. Within this part, the legal regulation of maternity and paternity is discussed separately. Regarding the legal institution of paternity, both the legal regulation of its determination and the father's right to deny his paternity are stated.

The third part is focused on the legal arrangement of mutual obligations and rights, which are the matter of the relationship formed between parent and child, and which are gradually weakened by adoption, until they completely vanish as a result of the adoption decision. A significant part is devoted mainly to the obligations and rights of parents towards children, as they form the main essence of this relationship.

The fourth part deals with the legal institution of adoption. The beginning of this part is briefly devoted to the concept of adoption, then to the basic terms and characteristics of both the adoption of the underage and the adoption of an adult.

The fifth part focuses in detail on the legal regulation of consent with an adoption, primarily on the legal regulation of parental consent. The right of parental consent to adoption is an important personal right that has a fundamental impact on the legal status of the parent, which is why it is given such attention in this work. This section is also devoted to the possibility of adoption without parental consent, as the Civil Code also regulates exceptions when parental consent is not required

for adoption. Within this part, the role of the parent is discussed both in immediate care and in care before adoption, which is a mandatory condition for adoption in our legal system. The conclusion of this part is devoted to the change in the legal status of parents in context with a positive adoption decision.

At the end of the thesis is discussed the German legal regulation of the legal status of parents during adoption, which is contained in the German Civil Code *Bürgerliches Gesetzbuch*. However, the purpose of this section is not to provide a detailed analysis of the legislation in this regard, but to focus on the key legal institutes affecting the legal status of parents

The main goal of this work is the analysis of the legal status of parents during adoption in the current legal system. I purport to answer these two basic questions: Does the position of the parents change during adoption? And if so, in what way? As part of the set goal, I clarify who can be described as a parent in the legal sense of the word and state what obligations and rights are associated with the legal status of the parent, not only in the context of adoption, and then it will be stated how the legal status of the parent will change after adoption.

Another sub-goal of the thesis is to try, within the framework of the analysis of the issue of the legal status of parents during adoption, to answer whether certain legal imperfections or difficulties in its application can be seen in some aspects of the legal status of parents, and if so, I will try to propose possible solutions. At the same time, in this context, I will outline the different opinions held by experts in the commentary literature.

The last sub-goal of the thesis is to compare the German legal regulation of the status of parents during adoption in the German Civil Code with the Czech legal regulation. Above all, I tried to focus on legislation that differs from the Czech legislation, and which could be an inspiration and at the same time a possible solution to the imperfections of the Czech legislation.

Key words: parents, adoption, family law